

**KAMU BORÇLARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
AVRUPA BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİ ÖRNEĞİ**

Muhammed Ali ARSLAN

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ

Uşak

Haziran, 2019

KAMU BORÇLARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:

AVRUPA BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİ ÖRNEĞİ

Muhammed Ali ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran,2019

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

KAMU BORÇLARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AVRUPA BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİ ÖRNEĞİ

Muhammed Ali ARSLAN

Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ

Günümüz modern sosyal devlet ilkesini benimseyen devletlerin ekonomik alandaki görev ve fonksiyonlarının artması nedeniyle doğal olarak daha fazla kamu harcamaları yapmaları kaçınılmaz olmuştur. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, artan kamu harcamalarının finansmanı için vergi gelirlerinin yetersiz kalması nedeniyle vergi gelirlerine alternatif bir kaynak olarak borçlanmaya başvurabilmektedirler. Vergilerden farklı olarak devlet borçlarının vade bitiminde anapara ve faizi ile birlikte geri ödemelerinin yapılması ve özellikle yüksek faiz ve birtakım vergisel avantajlar nedeniyle gelir dağılımında eşitsizliğin, diğer bir ifadeyle adaletsizliğin artmasına yol açabilmektedir. Kamu borçlanmasının gelir dağılımı üzerindeki doğrudan etkileri (olumlu ve olumsuz) ile diğer birtakım ekonomik faktörler üzerinden gerçekleşen dolaylı etkileri borcun kaynağı, vadesi, faiz oranı, kullanım şekli ve miktarı gibi faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir.

Bu çalışmada, panel veri analizi yöntemi kullanılarak 2007-2017 döneminde 10 Avrupa Birliği geçiş ekonomisi ülkesinde kamu borçları ile ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda, bağımlı değişken gelir dağılımı (temsilen Gini katsayısı) ile bağımsız değişken kamu borçları arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiş, diğer bir ifadeyle kamu borçlarının gelir dağılımı eşitsizliğini arttırdığı tespit edilmiştir. Diğer yandan kontrol değişken ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiş, diğer bir ifadeyle ekonomik büyümenin gelir dağılımında eşitsizliği azalttığı tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan nedensellik testi sonucuna göre, borçlanma ile gelir dağılımı ve borçlanma ile büyüme arasında anlamlı ve çift yönlü

nedensellik ilişkisi tespit edilmiş, ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasında ise herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kamu Borçları, Ekonomik Büyüme, Gelir Dağılımı, Panel Veri Analizi*

MASTER'S THESIS ABSTRACT

THE EFFECT OF PUBLIC DEBTS ON INCOME DISTRIBUTION: A SAMPLE OF EUROPEAN UNION TRANSITION ECONOMIES

Muhammed Ali ARSLAN

Master's Thesis of Department of Finance

Uşak University Institute of Social Sciences, June 2019

Supervisor: Dr. Instructor Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ

It has been naturally inevitable for the states that adopt the principle of modern social state today to make more public expenditures due to the increase in their duties and functions in the economic field. Especially underdeveloped and developing countries may appeal to borrowings as an alternative resource to tax revenues because the tax revenues are not sufficient for financing the increasing public expenditures. Unlike taxes, repayment of public expenditures with their capital and interest together at the deadline and especially high interest rate and some tax advantages may lead to the inequality in income distribution, i.e. income injustice. Direct effects (positive and negative) of public borrowing on income distribution and its indirect effects on some economic factors may vary depending on the factors such as the resource, date, interest rate, use and amount of the debt.

The effect of public debts and economic growth on income distribution in 10 European Union transition economies in 2007-2017 period was analyzed in this study using panel data analysis method. As a result of the study, a positive relationship was determined between the dependent variable, income distribution (representative Gini coefficient) and the independent variable, public debts, in other words, it was determined that public debts increased the income inequality. However, a negative relationship was determined between the control variable, economic growth and income distribution, in other words, it was determined that economic growth reduced the income inequality. In addition, according to the conducted causality test result, a significant and bi-directional causality was determined between borrowing and income distribution and borrowing and growth; however, no causality was determined between economic growth and income distribution.

Key Words: *Public Debts, Economic Growth, Income Distribution, Panel Data Analysis*

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Tezli Yüksek Lisans Jüri ve Enstitü Onayı

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Maliye Ana Bilim / Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Programı 164012007 .No'lu öğrencisi Muhammed Ali ARSLAN'ın " Kamu Borçlarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Avrupa Birliği Geçiş Ekonomileri Örneği" adlı tezi 12 /06/ 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ	
Üye	: Prof. Dr. Ahmet ÖZEN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TAYTAK	

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN

ÖNSÖZ

Bu tezi hazırlama sürecinde beni cesaretlendiren, çalışmanın bütün aşamalarında değerli zamanını benden esirgmeden tüm bilgi birikimiyle bana yardımcı olup ve beni yönlendiren değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ' a saygı ve şükranlarımı sunarım.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi yardımlarını benden esirgemeyen, üzerimde çokça emeği olan değerli ailemin her bir ferdine, lisans eğitimim süresince beni yalnız bırakmayan, başarılarımda çokça emeği olan ve lisansüstü eğitime teşvik eden değerli hocam Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ' a saygı ve şükranlarımı sunarım. Tezime katkılarından dolayı Maliye Bilim Uzmanları Yunus Emre YAYLA, Abdullah ZEYBEKOĞLU ve Süleyman KASAL kardeşlerime de ayrıca çok teşekkür ederim.

MUHAMMED ALİ ARSLAN

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Muhammed Ali ARSLAN
Doğum Yeri ve Tarihi : Yüksekova/HAKKARİ – 12.07.1989
Lisans Öğrenimi : Eskişehir Anadolu Üniversitesi Maliye Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Uşak Üniversitesi SBE Maliye Anabilim Dalı
Yabancı Diller : İngilizce, Rusça

İletişim Bilgileri

E-posta Adresi : muhammed.arslan30@gmail.com

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....	iii
MASTER THESIS ABSTRACT	v
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZGEÇMİŞ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ	xviii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM: BORÇLANMA KAVRAMI VE BORÇLANMANIN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

1.1.BORÇLANMA.....	4
1.1.1. Borçlanmanın Kavramsal Çerçevesi ve Borçlanmanın Önemi	4
1.1.2. Kamu Borçlanmasının Nedenleri.....	7
1.1.2.1. Kamu Yatırımları ve Kalkınmanın Finansmanı İçin Borçlanma.....	8
1.1.2.2. Olağanüstü Giderlerin Finansmanı İçin Borçlanma	9
1.1.2.3. Bütçe Açıklarının Finansmanı İçin Borçlanma	10

1.1.2.4. Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma.....	11
1.1.2.5. Borç Ödemek İçin Yapılan Yeniden Borçlanma	12
1.1.3. Kamu Borçlarının Türleri	13
1.1.3.1. İsteğe Bağlı ve Zorunlu Borçlar.....	14
1.1.3.1.1. İsteğe Bağlı Borçlanma.....	14
1.1.3.1.2. Zorunlu (Cebri) Borçlanma	15
1.1.3.2. Süreleri (Vadeleri) Bakımından Borçlanma	16
1.1.3.2.1. Kısa Vadeli (Dalgalı) Borçlar	18
1.1.3.2.2. Uzun Vadeli (Konsolide) Borçlar	20
1.1.3.2.2.1. Süreli (İtfa Süresi Belli) Borçlar	20
1.1.3.2.2.2. Süresiz (İtfa Süresi Belirsiz) Borçlar	21
1.1.3.3. Sağladıkları Kaynaklar Bakımından Borçlanma	22
1.1.3.3.1. İç Borçlar	24
1.1.3.3.1.1. Özel Kişi ve Kuruluşlardan Borçlanma	25
1.1.3.3.1.2. Sosyal Güvenlik Kuruluşları ve Ekonomik Kuruluşlardan Borçlanma.....	26
1.1.3.3.1.3. Ticari Bankalar ve Sigorta Şirketlerinden Borçlanma	27
1.1.3.3.1.4. Merkez Bankası'ndan Borçlanma.....	28
1.1.3.3.2. Dış Borçlar	29
1.1.3.3.2.1. Uluslararası Borçlanmalar	35
1.1.3.3.2.2. Uluslararası Kuruluşlardan Borçlanmalar	36

1.1.3.3.2.3. Dış Piyasalardan Borçlanmalar.....	37
1.1.4. Borçlanmaya İlişkin İktisadi Teoriler	37
1.1.4.1. Klasik İktisat Teorisi.....	38
1.1.4.2. Neo-Klasik İktisat Teorisi.....	39
1.1.4.3. Yeni Klasik İktisat Teorisi (Ricardocu Eşdeğerlik Teoremi)	40
1.1.4.4. Keynesyen İktisat Teorisi	40
1.2. BORÇLANMANIN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ.....	41
1.2.1. Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi	42
1.2.2. Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi	44
1.2.3. Faiz Üzerindeki Etkisi	45
1.2.4. Fiyatlar Genel Düzeyi Üzerindeki Etkisi.....	46
1.2.5. Harcamalar Üzerinde Etkisi.....	48
1.2.6. Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi.....	50
1.2.7. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi.....	51
2. BÖLÜM: GELİR DAĞILIMI VE GELİR DAĞILIMININ BELİRLEYİCİLERİ	
2.1. GELİR DAĞILIMI.....	53
2.1.1. Gelir Dağılımının Kavramsal Çerçevesi ve Gelir Dağılımının Önemi.....	53
2.1.2. Gelir Dağılımının İlkeleri	55
2.1.2.1. Fırsat Eşitliği İlkesi.....	55
2.1.2.2. Gelir Farklılıklarının Üst Seviyede Sınırlandırılması İlkesi	57

2.1.3. Gelir Dağılımının Türleri.....	59
2.1.3.1. Kişisel Gelir Dağılımı.....	59
2.1.3.2. Fonksiyonel (İşlevsel) Gelir Dağılımı	60
2.1.3.3. Sektörel Gelir Dağılımı.....	61
2.1.3.4. Bölgesel Gelir Dağılımı	62
2.1.3.5. Gelirin Yeniden (İkincil) Dağılımı	63
2.1.4. Gelir Dağılımının Ölçülmesi	63
2.1.4.1. Lorenz Eğrisi Ölçütü.....	64
2.1.4.2. Gini Katsayısı	65
2.1.5. Gelir Dağılımına İlişkin İktisadi Teoriler	68
2.1.5.1. Fیزیokratların ve Merkantilistlerin Gelir Dağılımına Bakışı.....	68
2.1.5.2. Klasik İktisadın Gelir Dağılımına Bakışı.....	69
2.1.5.2.1. Adam Smith ve Gelir Dağılımı.....	70
2.1.5.2.2. David Ricardo ve Gelir Dağılımı	71
2.1.5.3. Klasik Bölüşüm Teorisinin Eleştirisi: Karl MARX ve Gelir Dağılımı	72
2.1.5.4. Neo-Klasik İktisadın Gelir Dağılımına Bakışı.....	74
2.1.5.5. Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi.....	75
2.1.5.6. Neo-Keynesyen İktisadın Gelir Dağılımına Bakışı	77
2.1.5.6.1. Kaldor Modeli.....	77
2.1.5.6.2. Passinetti Modeli.....	78

2.1.5.6.3. Kalecki Modeli	79
2.1.6. Gelir Dağılımı Politikasının Araçları.....	80
2.1.6.1. Maliye Politikası	81
2.1.6.1.1. Vergiler Politikası	82
2.1.6.1.2 Harcama Politikası.....	83
2.1.6.2. Gelirler Politikası.....	85
2.1.6.2.1. Ücret Politikası	86
2.1.6.2.2. Fiyat Politikası	87
2.1.6.3. Servet Politikası	88
2.1.6.4. Eğitim Politikası	89
2.2. GELİR DAĞILIMININ BELİRLİYİCİLERİ.....	89
2.2.1. Makro Ekonomik Faktörler	90
2.2.1.1. Ekonomik Büyüme	90
2.2.1.2. İşsizlik.....	92
2.2.1.3. Faiz	93
2.2.1.4. Enflasyon	94
2.2.1.5. Kamu Harcamaları.....	95
2.2.1.6. Vergiler	96
2.2.1.7. Ekonomik Krizler	97
2.2.1.8. Dış Ticaret.....	98

2.2.1.9. Teknolojik Gelişme.....	98
2.2.1.10. Küreselleşme.....	100
2.2.1.11. Kayıt Dışı Ekonomi	101
2.2.2. Ekonomik Olmayan Faktörler	102
2.2.2.1. Sosyo-Kültürel Faktörler ve Gelir Dağılımı	102
2.2.2.2. Demografik Etkenler ve Gelir Dağılımı	103
2.2.2.3. Eğitim Düzeyi ve Gelir Dağılımı.....	104
2.2.3. Üretim Faktörlerinin Dağılımı	105
2.2.3.1. Emeğin Dağılımı.....	106
2.2.3.2. Servetin Dağılımı.....	106
2.3. BORÇLANMANIN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	107
2.3.1. İç Borçların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi.....	107
2.3.2. Dış Borçların Gelir Dağılımına Etkisi	110
3. BÖLÜM: KAMU BORÇLARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	
AVRUPA BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİ ÖRNEĞİ.....	112
3.1. LİTERATÜR TARAMASI.....	112
3.1.1. Teorik Literatür İncelemesi	112
3.1.2. Ampirik Literatür İncelemesi.....	117
3.2. VERİ ve YÖNTEM.....	121
3.3. EKONOMETRİK METODOLOJİ	121

3.3.1. Panel Birim Kök Testleri.....	122
3.3.1.1. Maddala ve Wu (1999) Birim Kök Testi	123
3.3.1.2. Im, Pesaran ve Shin (2003) Birim Kök Testi.....	124
3.3.2. Kao (1999) Panel Eşbütünleşme Testi.....	124
3.3.3. Tam Dönüştürülmüş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS, Full Modified Ordinary Least Square).....	126
3.3.4. Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik Testi.....	126
3.4. ANALİZ VE AMPİRİK BULGULAR	128
3.4.1. Panel Birim Kök Testi Sonuçları	128
3.4.2. Panel Eşbütünleşme ve Panel FMOLS Testi Sonuçları.....	129
3.4.2.1 Kao (1999) Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları	129
3.4.2.2. Panel FMOLS Testi Sonuçları.....	130
3.4.3. Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik Testi Sonuçları.....	131
SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA	138

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Tanım.....	121
Tablo 3.2: Değişkenler, Değişkenlerin Kısaltmaları ve Beklenen İşaretleri.....	122
Tablo 3.3: Panel Birim Kök Testi Sonuçları.....	128
Tablo 3.4: Kao Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	129
Tablo 3.5: Panel FMOLS Katsayı Tahmini Sonuçları	130
Tablo 3.6: Dumitrescu ve Hurlin Panel Nedensellik Testi Sonuçları.....	131

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil1: Lorenz Eğrisi.....65

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
BIS	Bank For International Settlements (Uluslararası Ödemeler Bankası)
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EIB	European Investment Bank (Avrupa Yatırım Bankası)
IDB	Islamic Development Bank (İslam Kalkınma Bankası)
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
MB	Merkez Bankası
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
FMOLS	Full Modified Ordinary Least Squares (Tam Dönüştürülmüş En Küçük Kareler)
EKK	En Küçük Kareler
PVA	Panel Veri Analizi
EBUY	Ekonomik Büyüme
S.	Sayfa
WB	World Bank (Dünya Bankası)
TSLS	Two-Stage Least Squares
TAR	Threshold AutoRegressive

GİRİŞ

Bir ülkedeki refahın farklı bireyler, toplumsal kitleler, bölgeler ve sektörler arasındaki bölüşümünü ifade eden gelir dağılımı, toplumsal olarak kabul edilebilir bir düzeyde adil dağılım göstermesi, ülkede birlikteliğin, toplumsal barışın ve toplumun geleceğe güvenle bakabilmesinin sağlanması adına oldukça önem arz etmektedir. Bir ülkede veya bir toplumda adil olmayan gelir dağılımı, ciddi boyutlara ulaşan toplumsal kargaşaların ve bunalımların yaşanmasına, bölgeler arası göç olaylarının yaşanmasına, aile gibi toplumun temel yapısı oluşturan birlikteliklerin zedelenmesine yol açabildiği gibi; çağımız ekonomilerinin gelişiminde oldukça önemli bir rolü olan nitelikli insan kaynağının oluşumunu da olumsuz etkileyebilmektedir. Söz konusu bu durumların her biri ayrıca ekonomik kalkınmanın önünde de engel olmaktadır. Bu nedenle günümüzde gelir ve servet dağılımında oluşan dengesizlikler, diğer bir ifadeyle adaletsizlikler birçok ülke için önemli bir iktisadi ve aynı zamanda siyasi ve sosyal bir sorundur. Çünkü günümüz modern sosyal devlet ilkesini benimseyen ülkeler için ekonomik kalkınma ve milli geliri artırmak öncelikli hedeflerden olduğu gibi aynı zamanda yaratılan gelirin adil bölüşümü ve refahın toplumun geniş kitlelerine yayılması da öncelikli hedeflerinin içinde yer almaktadır.

Gelir dağılımı eşitsizliğini olumlu ve/veya olumsuz etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Söz konusu bu faktörlerden biri de kamu borçlarıdır. Dünyanın ekonomik olarak gelişmiş devletleri de dahi hemen hemen tüm devletler, kamu borçlanma politikasını çeşitli nedenlerden dolayı gerçekleştirdikleri görülmektedir. Kamu borçlarının tarihi süreçteki gelişimi incelendiğinde ülkelerin borçlanmaya genellikle savaşların finansmanı, büyük çaplı alt yapı-bayındırlık hizmetleri ve vadesi gelen borçların itfası gibi nedenlerden dolayı başvurdukları görülmektedir.

Günümüzde ise özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için kamu borçlanmasının en önemli nedenleri; büyümelerini ve kalkınmalarını sürdürebilmek için yeterli tasarruf düzeyine sahip olmamaları ile kamu harcamaları artışının süreklilik kazanması dolayısıyla oluşan kamu açıklarının finansmanıdır. Devletin olağan gelirleri arasında bulunan vergi, resim, harç vb. gelirler, kamusal ihtiyaçları gidermede genellikle yetersiz kalmaları nedeniyle kamu açıkları oluşmaktadır. Söz konusu bu açıkların giderilmesi için alternatif bir yol olarak borçlanma önemli ve etkili bir finansman kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, kamu borçlanma politikası

gelişmiş ülkeler için daha ihtiyari bir özellik gösterdiği ifade edilebilir, örneğin toplam talep hacmini etkilemek amacıyla borçlanma politikasının uygulandığı bilinmektedir.

Devletler gerekli kamusal finansman ihtiyacını yurt içindeki ve yurt dışındaki kişi veya kuruluşlardan borçlanarak sağlayabildiği gibi uluslararası kuruluşlardan da borçlanarak sağlayabilmektedir. Burada önem arz eden hususlar; borçlanmanın hangi amaca yönelik yapıldığı ve borçların ödenebilirliği veya sürdürülebilirliği, ayrıca ekonomik büyüme, ödemeler dengesi, faiz oranları, enflasyon, istihdam ve gelir dağılımı gibi önemli makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisinin olumlu veya olumsuz olduğudur. Genellikle belirli bir düzeyi geçen borçların, bir takım ekonomik faktörler üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak olumsuz etkilerinin olduğu ileri sürülmektedir. Çünkü AB'nin Maastricht kriterlerine bakıldığı zaman bütçe açıkları GSYİH' nin %3'ünü ve toplam borç stokunun GSYİH' nin %60'ını geçmesi durumunda ülke ekonomisinin olumsuz etkilenebileceği belirtilmektedir. Bu bağlamda söz konusu bu çalışmada borçlanmanın gelir dağılımı üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği (AB) içinde 10 ülkeden oluşan geçiş ekonomileri ülkelerinde kamu borçlarının ve ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Söz konusu bu 10 ülke, eski Sosyalist ülkeler olan Bulgaristan, Macaristan, Çekya, Polonya, Estonya, Slovenya, Slovakya, Romanya, Letonya ve Litvanya'dır. Bu ülkeler, birliği oluşturan diğer ülkelere göre ekonomik olarak arzu edilen seviyede değildirler. Birliği oluşturan diğer 17 ülkelerin büyük bir kısmı ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmiştir. Geçiş ekonomileri ise ekonomik kalkınmayı diğer ülkelere göre geriden takip etmektedirler. Bu amaçla, çalışmada örneklem olarak Avrupa Birliği Geçiş Ekonomileri seçilmiştir.

Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Birimci bölümde; borçlanmanın kavramsal çerçevesi ve önemi, borçlanmanın nedenleri, borçlanmanın türleri, borçlanmaya ilişkin iktisadi teoriler ve borçlanmanın makroekonomik etkileri açıklanmıştır. İkinci bölümde; gelir dağılımının kavramsal çerçevesi ve gelir dağılımının önemi, gelir dağılımının ilkeleri, gelir dağılımının türleri, gelir dağılımının ölçülmesi, gelir dağılımına ilişkin iktisadi teoriler, gelir dağılımı politikasının araçları, gelir dağılımının belirleyicileri ve teorik olarak borçlanmanın gelir dağılımı üzerindeki etkisi açıklanmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise, öncelikle literatürde kamu borçları ve gelir dağılımı, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ilişkisi üzerine yapılmış olan ampirik ve

teorik çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra analizde kullanılan ekonometrik modeller açıklanmıştır. Panel veri analizi yöntemi kullanılarak 2007-2017 döneminde 10 Avrupa Birliği ülkesi (geçiş ekonomileri) kamu borçları ve ekonomik büyümenin gelir üzerindeki etkisi incelenmiştir. Uygulamada panel birim kök testleri (Maddala ve Wu (1999) ve Choi (2001), Im, Pesaran ve Shin (2003)), panel eşbütünleşme testi Kao (1999)), panel FMOLS testi ve panel nedensellik testi (Dumitrescu ve Hurlin (2012)) kullanılarak ampirik sonuçlara ulaşılmaya çalışılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen bulgular neticesinde genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. BÖLÜM: BORÇLANMA KAVRAMI VE BORÇLANMANIN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

1.1.BORÇLANMA

Bu kısımda, borçlanmanın kavramsal çerçevesi ve önemi, borçlanmanın nedenleri, borçlanmanın türleri ve borçlanmaya ilişkin iktisadi teorilere yer verilmiştir.

1.1.1. Borçlanmanın Kavramsal Çerçevesi ve Borçlanmanın Önemi

Borçlanma; para veya paraya eş olan değerlerin belirlenen bir süresinin sonunda geri ödemek üzere ödünç olarak alınmasıdır, şeklinde tanımlanabilir. Kamu borcu ve kamusal kredi gibi kavramlarla da ifade edilen kamu borçlanmasının ise literatürde çeşitli tanımları bulunmaktadır. Bu tanımlardan birkaçı aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

Ulusoy (2017, s.1)' e göre kamu borçlanması; “devletin belirlenen bir takvime göre önceden tayin edilen hakların sahiplerine faiz ve anapara geri ödemesi yapmasına ilişkin yasal yükümlülüğünü ifade etmektedir”.

Batirel (1990, s.183)'e göre kamu borçları; kamu tüzel ve gerçek kişilerin gelirlerinden fonları alındığı zaman bir azalma oluşturmayan, kamu hizmetlerinin finansmanında kullanılan ve verilmesi genellikle gönüllük esası temeline dayanan bir finansman aracıdır.

Öztürk (2016, s.170)'e göre kamu borçları; devletin veya kamu tüzel kişilerinin isteğe bağlı ve bir bedel karşılığında alacaklıya faizi ile birlikte belirli bir vade sonunda geri ödeme şartı ile iç ve dış kaynaklardan elde ettiği gelir olarak tanımlanmaktadır.

Başka bir tanıma göre ise kamu borçlanması; devletin önceden belirlenen bir sürenin sonunda hak sahiplerine borç anapara ve faiz ödemesi yapmasının yasal yükümlülüğünü ifade etmektedir (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2012, s.487).

Görüldüğü üzere borçlanma, taraflar arasında varılan bir anlaşma ile bir tarafın para veya para eş değerdeki herhangi bir şeyin belirli bir süre için diğer tarafa ödünç vermesidir. Borçlanan taraf devlet olduğunda ise bu tür borçlanmalara devlet veya kamu borçları adı verilir.

İlk olarak Charles Devenant tarafından 1710 yılında konu edinilen kamu borçlanması, daha sonra 1752 yılında David Hume tarafından da inceleme konusu yapılmış ve günümüzde de hâlen önem arz eden konulardan biri hâline gelmiştir (Zerenler, 2004, s.188).

Bilindiği üzere günümüz modern dünya hayatında toplumun devlete yüklemiş olduğu birtakım görevler vardır. Devlet, üstlenmiş olduğu bu görevleri gerçekleştirmek suretiyle gelir kaynaklarına, dolayısıyla sosyo-ekonomik şartların gerektirdiği önlemlerden dolayı da mali araçlara gereksinim duymaktadır.

Bahsi edilen mali araçlar, vergiler, borçlanma ve emisyon olmak üzere üç farklı ayrıma tabi tutulmaktadır. Devlet, finansman kaynağı için mali araçlardan borçlanmayı tercih etmek istediğinde iç ve dış borç olmak üzere iki ayrı kaynaktan birisini veya her ikisini aynı anda tercih edebilmektedir. Devlet iç borçlanmayı ülke sınırları içerisindeki gerçek veya tüzel kişilerden temin edebilirken dış borçlanmayı uluslardan, uluslararası kurum ve kuruluşlardan belirli bir süre sonra ödemek üzere temin etmektedir (Bağdigen ve Abdulhakimoğulları, 2005, s.31,32).

İç borçlanma; devletin, hazine bonosu ve devlet tahvili gibi araçlarla yurtiçinde borçlanmasıdır, şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir ifade ile kaynakların milli ekonomi içerisinde el değiştirmesidir. İç borçlanma, kaynakların milli ekonomi içerisinde el değiştirme özelliği ile özellikle atıl durumundaki kaynakların üretime katılmasını sağlayarak kalkınmayı hızlandırıcı ve ekonomik dengeyi koruyucu etkiler yaratabilmektedir (Doğanalp, 2015, s.182).

Dış borçlanma ise bir devletin belirli bir sürenin sonunda anapara ve faizini geri ödemek koşulu ile ulusal veya uluslararası kuruluşlardan sağladığı kaynaklar olarak tanımlanabilir. Dış borç genellikle döviz olarak alınır. Dış borç alındığında, ülke ekonomisine ek bir kaynak sağlanır ve alınan bu ek kaynak ekonomik yaşamın işleyişi üzerinde genişletici etki oluşturmakta; ancak borç anapara ve faizinin ödenmesi söz konusu olduğu zaman yurt dışına kaynak transferi gerçekleşeceğinden ekonominin işleyişi üzerinde daraltıcı bir etki oluşturur. Genel olarak bir devletin dış borç temin edebilme imkânlarına sahip olabilmesi ülke ekonomisinin genel performansı ile, mevcut borç yüküyle ve borçlarını geri ödeyebilme gücüyle yakından ilişkilidir (Işık, Karayılmazlar, Organ, Işık, 2005, s.1,2).

Gerekli kamu finansmanını sağlamak amacıyla devletin borçlanma politikasına yönelik iktisatçı bilim adamlarının yaklaşımları birbirinden farklılık göstermektedir. Söz konusu bu farklı yaklaşımlar aşağıda ele alınıp açıklanmıştır.

Örneğin, Klasik iktisadi teorinin kurucularından olan Adam Smith ve David Ricardo, ekonomiye bir müdahale aracı olan borçlanmaya karşı çıkmışlardır. Smith ve Ricardo'nun borçlanmaya kaygılı yaklaşımlarının sebebi, borçların kolay bir şekilde elde edilen bir gelir olmasından dolayı sorumsuz bir şekilde harcanabileceği ve ekonominin işleyişini bozabileceği fikridir. Ancak, Klasik iktisatçı düşünürler net bir şekilde devletin borçlanmasına karşı çıkmamak ile beraber, borçlanmanın olağanüstü bir gelir kaynağı olduğunu ve sadece vergi gelirlerinin bütçe giderlerini karşılamadığı durumlarda bütçe açığını gidermek, bunun yanı sıra savaş dönemlerinde artan kamu harcamalarının finansmanını karşılamak amacıyla borçlanabileceğini savunmuşlardır. Bu durumun ise süreklilik kazanmaması ve sınırlı bir düzeyde olması gerektiğini belirtmişler (Gürdal, Altundemir, Şanver, 2015, s.2,3).

Büyük Buhran'a kadar ekonomiye Klasik iktisadi teorinin hâkim olduğu bilinmektedir. Söz konusu teoriye göre ekonomi büyük ölçüde kendi kendini düzenlemektedir. Fakat 20. yüzyıla gelindiğinde İngiliz iktisatçı Keynes, söz konusu teoriye şiddetle karşı çıkıp ve ekonomik gerileme dönemlerinde talepte azalmanın ciddi bir krizle ekonomide küçülmeye yol açacağını ve işsizlik oranını arttıracığını savunmuştur. Keynes'e göre devletin görevi, eksik istihdam dönemlerinde ekonomiyi yeniden canlandırmaktır. Keynes'e göre devlet, borçlanma yoluyla gelir elde ederek bu gelir ile tam istihdamı sağlamaya yönelik kamu harcamaları yapabilir ve talebin artması için de vergileri azaltarak ekonomiyi tekrar dengeye kavuşturabilir. Dolayısıyla borçlanma kavramı, Büyük Buhran'dan sonra üzerinde sıkça durulan, makroekonomik etkileri yönüyle de tartışılan ve devletin ekonomiye müdahalede bir maliye politikası aracı olarak önem kazanmış, aynı zamanda hükümetlerin vazgeçilmez olarak algıladıkları bir finansman kaynağı haline gelmiştir (Gürdal vd, 2015, s.3,4)

Ülkeler, her ne kadar borçlanmayı vazgeçilmez bir finansman kaynağı olarak algılasalar dahi bu durum ülkelerin Keynesyen teoriye katıldıkları anlamına gelmemektedir. Çünkü borçlanma, vazgeçilmez bir finansman kaynağı haline gelirken aynı zaman da borç faiz döngüsü ve fakirleşme ile birlikte krizleri de beraberinde getirmiş, dolayısıyla sonraki dönemlere büyük bir mali yük bırakmıştır. Bu durum ise Klasik teoriyi bir nebze haklı çıkarmıştır (Sugözü, 2010, s.25,26).

1.1.2. Kamu Borçlanmasının Nedenleri

Bilindiği gibi bir devlet için en sağlam olan ve mali bir yük oluşturmayan gelir kaynağı vergilerdir. Günümüz modern devlet anlayışından hareketle, ekonomik ve sosyal yönden devletin üstlenmiş olduğu büyük bayındırlık hizmetleri (baraj, köprü, yol, metro, havalimanları vb.) ve sosyal nitelikli yükümlülüklerinin (eğitim, sağlık vb.) artması sonucu kamusal harcamalarda giderek artış meydana gelmektedir.

Artan kamu harcamalarının finansmanı için vergi gelirlerinin yeterli olmaması ve toplumsal tepkilere neden olmaması için vergi oranlarının da arttırılmaması, devleti yeni gelir kaynaklarını bulmaya yönlendirmektedir. Devletin bu tür bir durum ile karşı karşıya kaldığı zamanlarda, artan kamu harcamalarının finansmanında kullanılmak üzere yöneleceği gelir kaynakları arasında yapacağı tercih; şüphesiz ekonomik, mali ve sosyal koşullarla da yakından ilgilidir.

Gerçekleştirilmesi planlanan kamu harcamalarının eldeki gelirlere fazla olması durumunda devlet; emisyon yapmak (para basma), mevcut vergi oranlarını arttırmak, yeni vergi yasalarını oluşturmak veya borçlanmak gibi gelir elde edebileceği kaynaklara yönelmek zorunda kalmaktadır. Emisyon, yüksek enflasyona yol açması gibi olumsuz etkileri nedeniyle bir çözüm kaynağı olmamaktadır. Mevcut vergi oranlarını artırma veya yeni vergi yasalarını oluşturma düşüncesi ise zaman alıcı olmasıyla beraber toplumsal tepkileri çekmesi ve hükümetlerce siyasi endişelere neden olmasından dolayı tercih edilmemektedir. Geriye bir tek seçenek ve aynı zamanda daha kolay olanı devletin borçlanmayı tercih etmesidir. Böylece devlet, artan kamu harcamalarının finansmanında kullanmak üzere çeşitli iç ve dış kaynaklardan borçlanma yoluna gitmektedir (Demir ve Sever, 2009, s.10-12).

Borçlanmanın nedenleri ülke ekonomisinin gelişmişlik seviyesi ve içinde bulunduğu koşullardan dolayı farklılık gösterir. Temel olarak söz konusu ayırım dikkate alındığında, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin borçlanma nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Sanayileşme ve ekonomik kalkınma için yeterli sermaye ve finans birikimine sahip olmamaları,
- İç tasarrufların yetersiz olması,

- Askeri harcamaları aşırı boyutlara ulaşması,
- Yeterli hammadde ve ara malına sahip olmamalarından dolayı üretimde dışa bağımlı olmaları,
- Yeterli olarak teknoloji alanında bilgi birikimine sahip olmamaları,
- Bütçe açıklarının yıllara oranla değişmesi ile beraber açığın süreklilik göstermesi,
- Dış ticaret açığının süreklilik göstermesi,
- Ülkeye döviz girdilerinin yetersiz olması,
- Borç ödemek için tekrar borçlanmaları.

Buna karşılık gelişmiş ülkelerin borçlanma nedenleri şöyle sıralanabilir:

- Geçici bütçe açıklarını gidermek,
- Olağanüstü harcamaların finansman ihtiyacını karşılamak,
- Büyük ölçekli projelerin finansman ihtiyacını karşılamak gibi amaçlar söz konusudur (Pehlivan, 2009, s.175,176).

Devletlerin genel olarak borçlanma nedenleri aşağıda başlıklar halinde ele alınmıştır.

1.1.2.1. Kamu Yatırımları ve Kalkınmanın Finansmanı İçin Borçlanma

Ülkelerin iktisadi amaçlarından bir tanesi de ekonomik kalkınmanın sağlanmasıdır. Ekonomik olarak gelişmiş olan ülkelerde, önemli olan ekonomik dengenin sağlanması ve korunmasıdır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde, bireylerin gelirlerinin düşüklüğünden kaynaklanan tasarruf açığı ve sermaye birikiminin yetersizliği ekonomik büyüme ve kalkınmanın önündeki en büyük engellerdir. Bu nedenle bu ekonomilerde önemli olan, ferdi birikimlerin ve girişimlerin yetersizliğinden dolayı kalkınmayı sağlayacak yatırımların devletçe yapılmasıdır (Tural, 1996, s.15). Dolayısıyla devletler kamu yatırımlarını gerçekleştirmek ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak düşüncesiyle iç veya dış kaynaklardan

borçlanmaya gereksinim duymaktadır. Böylece daha fazla yatırım olanağına sahip olmaya çalışılarak hızlı bir şekilde ekonomik kalkınma hedeflenir.

Buchanan, kamu yatırımları ve kalkınmanın finansmanına ilişkin kamu borçlanma politikasını şu şekilde benimsemiştir: “Büyük ölçekli kamu yatırımları finansmanı sadece vergilerle karşılanması durumunda, düşük gelirli kişilerin ödediği vergilerle yatırımların finansmanına katkı sağladığı halde getirisinden yararlanamıyorken gelecek kuşaklar bu yatırımın maliyetine katkıda bulunmayacağı halde faydalarından yararlanmaktadır. Bu nedenle, borçlanma ile bu dengesizlikler giderilirken yatırımların finansman yükü kuşaklar arasında dağıtımı sağlanmış olur” (Kaya, 2010, s.8).

Borçlanma yoluyla temin edilen kaynakların nereye ve nasıl harcandığı önem arz etmektedir. Çünkü söz konusu kaynaklar, verimli yatırımların finansmanında kullanıldığı takdirde bu durum ekonomik büyüme ve istihdam üzerinde olumlu etkiler yaratarak ileriki dönemlerde borcun ödenmesi konusunda hem devlete kolaylık sağlayabilir hem de bu şekilde kısa süreliğine de olsa toplum üzerindeki vergi yükü hafifletilebilir. Ayrıca yeni vergi koymanın yaratacağı olumsuz toplumsal tepkilerin ortaya çıkması da engellenebilir. Kısaca ifade edilmek istenen durum, borçlanma ile sağlanan gelirler esasen geçici olarak vazgeçilmiş vergi gelirleridir. Alınan bu borçların uzun vadede yeni vergilerin koyulmasına veya mevcut vergi oranlarının artmasına neden olacağını ifade etmek mümkündür (Doğanalp, 2015, s.183).

1.1.2.2. Olağanüstü Giderlerin Finansmanı İçin Borçlanma

Bütçe sisteminde, devletin gelir ve harcama kalemleri gelecek mali yıl için tespit edilir. Olağanüstü harcamalar; bütçe uygulaması işliyorken uygulama öncesi tahmin edilip hesaplanmayan, genel olarak etkisi uzun yıllara yayılan ve her mali yılda tekrarlanmayan harcamalardır (Tosunoğlu vd, 2012, s.12).

Mali yıl içerisinde gerçekleşen deprem, sel, geniş çaplı orman yangınları ve savaş gibi olağanüstü durumların ekonomik tahribatlara yol açması, söz konusu tahribatlardan ötürü hem mali yapının bozulması hem de mali yapının yeniden yapılandırılmasıyla ortaya çıkan mali açıkların giderilmesinin gerekliliği devleti borçlanma kaynaklarına yönlendirmektedir. Savaşlar, olağanüstü ve her yıl tekrarlanmayan harcamaların en belirgin örneğidir. Savaş harcamaları, savaşa hazırlık

dönemimde başlar ve savaş son bulana kadar devam eder. Devlet savaşa hazırlanırken veya savaş durumundayken gerekli finans ihtiyacı için yeni vergi kanunları çıkarıp vergi gelirlerini artıramaz. Böylesi bir durumla karşı karşıya kalındığında borçlanma, vergiye kıyasla daha kolay sağlanan bir kaynak olabilmektedir (Saygılıoğlu vd, 2012, s.12).

Ayrıca günümüzün savunma harcamaları genellikle teknolojik gelişmişliğe dayalı ve yüksek maliyetli olmaktadır. Dolayısıyla az gelişmiş veya gelişmekte olan ekonomilerde savunmaya yönelik yüksek oranda finans gerektiren yatırımlar söz konusu olduğu zaman devlet borçlanma mecburiyetinde kalmaktadır (Doğruyol, 2009, s.96).

Söz konusu harcamalar için devletin kısa bir sürede vergi gelirlerini artırma düşüncesi, teknik ve iktisadi nedenlerden dolayı mümkün olmayabilmektedir. Çünkü vergi kanunlarının değiştirilmesi veya yeni vergi kanunlarının oluşturulmasının zaman alıcı olması nedeniyle ya da mevcut vergi yükünün yüksek olmasıyla yeni vergilerin toplumsal tepkileri çekmesi, kısa sürede gerekli finans miktarının vergi gelirleriyle karşılanmasına engel olmaktadır. Bu tür durumlarda devletler için kısa dönemli finans ihtiyacının borçlanmayla karşılanması, ileride ekonomik koşullar mümkün hâle geldiğinde bu borcun ödenmesi söz konusu olabilir.

1.1.2.3. Bütçe Açıklarının Finansmanı İçin Borçlanma

Çalışmanın önceki kısımlarında da belirtildiği gibi devletin üstlenmiş olduğu görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi nedeniyle giderleri artarken gelirleri eş zamanda artmamakta, dolayısıyla giderleri ve gelirleri arasında bir dengesizlik oluşarak kamu açıkları meydana gelmektedir. Mali yılın her ayında aynı oranlarda vergi toplamak mümkün olmayabilir. Bazı aylarda vergi gelirleri düşmekte, bazı aylarda ise yükselmektedir. Oysa devletin giderleri her ay tekrarlanmaktadır. Nitekim devletin gelir ve giderlerinin zaman bakımından her daim uyuşması mümkün olmamaktadır (Erdem, 2015, s.30).

Başlangıçta öngörülen vergi, gelir miktarından daha fazla artış sağlayabilmek için, verginin kanuniliği ilkesi gereği yasal bir düzenlemenin zorunlu olması ve düzenlenecek yasal düzenlemenin zaman alıcı olması nedeniyle kısa vadede vergi gelir oranını arttırmak veya kamu giderlerini azaltmaya çalışmak mümkün olmamaktadır.

Dolayısıyla açıkların finansmanında kullanılmak üzere devletin borçlanması kaçınılmaz olmaktadır (Evgin, 1994, s.19).

Genel olarak kamu açıklarının oluşmasının nedenleri, devletin toplumsal refahı için yapması gereken çeşitli sağlık ve eğitim hizmetleri, yollar, barajlar, köprüler, fabrikalar ve büyük sanayi tesisleri vb. alt ve üst yapı yatırımların harcamalarıdır. Ayrıca günümüz dünyasında her ülkede ortaya çıkan sanayileşme akımları ve bu durumun yol açtığı şehirleşme hareketleri, hızlı nüfus artışı, aşırı istihdam ve sübvansiyon gibi kamusal harcamayı gerektiren nedenler de kamu açıklarını artıran nedenler olarak sıralanabilir (Erdem, Şenyüz, Tatlıoğlu, 2012, s.41-43).

Hazırlanan bütçenin açık vermesinin nedenlerinden biri de hükümetlerin siyasi nedenlerden (oy kaybı endişesi) dolayı gerçekçi bir şekilde bütçe planını hazırlamamasıdır. Ayrıca konsolide bütçe açığını, diğer bir ifadeyle kamu açıklarını ortaya çıkaran bir diğer neden ise kamu sektöründe planlanan büyüme hızının gerektirdiği kamu yatırım harcamalarının sürekliliğini sağlama arzusu, dolayısıyla kamu finansman açığının oluşmasıdır (Doğruyol, 2012, s.151-153).

Bilindiği üzere devletler, söz konusu açıkların giderilmesi için genellikle kısa vadeli hazine bonolarını ihraç ederek finansman karşılığını sağlamaya çalışırlar ve mali yıl içinde, bütçe gelirleri tahsil edildikçe hazine bonoları ödenir ve bütçe dengesi de bu şekilde tekrar sağlanmaya çalışılmaktadır.

1.1.2.4. Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma

Maliye politikası, devletin harcama ve gelirlerden oluşan mali araçları kullanarak ekonomiye müdahale etmesidir. Maliye politikasından söz edildiğinde akla üç temel politika gelmektedir. Bunlar; vergi politikası, kamu harcama politikası ve borçlanma politikasıdır. Devlet, maliye politikası araçlarıyla ulaşmak istediği temel ekonomik hedefler; ekonomik istikrarı (tam istihdam ve fiyat istikrarı) sağlamak, ekonomik kalkınma ve büyümeyi sağlamak, gelir ve servet dağılımında adaleti ve dengeyi sağlamaktır. Bu üç temel amacın dışında ekonomistlerce sözü edilen bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi, iş gücü verimliliğinin yükseltilmesi ve ihracatın artırılması gibi amaçları da vardır (Gürdal vd, 2015, s.16).

Borçlanma, kamu harcamalarını karşılamak için kullanılan bir finansman aracı olmasının yanı sıra devletin ekonomiye müdahalede bulunmasına imkân veren bir

maliye politikası aracıdır. Kamu borçlanma politikası, Keynesyen modern müdahaleci iktisadi görüşün ekonomiye hâkim olması ile beraber önem kazanmıştır. Bu bağlamda, borçlanma Klasik görüşe göre olağanüstü bir finansman aracı iken modern maliye görüşünde olağan bir finansman aracı durumuna gelmiştir. Dolayısıyla borçlanma politikası, fiskal amaçlar hariç ayrıca bütçe açığı ve dış ticaret açığının giderilmesi, olağanüstü kamusal harcamaların finansmanını ve borçların sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla da kullanılabilir hale geldiği ifade edilebilir (Çiçek, Gözegir, Çevik, 2010, s.142).

Ekonomide talep fazlalığının olduğu enflasyonist dönemlerde ise fiyatların genel düzeyi toplam talep fazlalığından dolayı yükselir ve toplam arz eksik kalır. Devlet, bu duruma müdahale etmek için kişi ve kurumlara tahvil satıp ellerinde bulunan birikimleri kamu sektörüne transfer ederek satın alma güçlerini, dolayısıyla özel tüketim ve yatırım harcamalarını azaltabilir. Borçlanma ile elde edilen bu gelirin geri ödeme vadesi uzun olmalı ve yapılacak harcamaların tüketimi teşvik edecek harcama alanları olmaması gerekir ki emisyonun neden olacak bir borçlanma enflasyonist ekonomik ortamı daha da şiddetlendirecektir (Tokatlıoğlu ve Selen, 2017, s.39).

Görüldüğü üzere devlet, borçlanmayı maliye politikası aracı olarak kullanarak ekonomide arzu edilen ekonomik ve sosyal hedefleri gerçekleştirebilme imkânına sahiptir. Örneğin, ekonomik durgunluk dönemlerinde harcamalardaki azalmalardan kaynaklanan talep yetersizliğini giderebilmek maksadıyla kısa vadeli borçlanmayı bir maliye politikası aracı olarak kullanabilmektedir. Burada önem arz eden durum; devletin borçlanarak alacağı kaynaklar hem atıl kaynak durumunda olmalı hem de finansmanda kullanacağı harcamalar talebi artırmaya yönelik teşvik edici olmalıdır. Sonuç olarak talep artarken fiyatlar normalleşecek, dolayısıyla da firmalar üretime ve gerekli işçi sayısını istihdam etmeye devam edecek, bu durum da ekonomide tekrar dengeyi, diğer bir ifadeyle tam istihdamı sağlamak demektir.

1.1.2.5. Borç Ödemek İçin Yapılan Yeniden Borçlanma

Devlet, vadesi gelen borç, anapara ve faiz ödemelerini itfa edebilmek için yeterli kaynak tasarrufuna sahip olmadığında, diğer bir ifadeyle bütçe faiz dışı fazla vermediğinde yeniden borçlanmaya gidebilmektedir. Uygulamada vadesi gelen borçların ertelenebilmesi için alınan kredilere “röfinansman kredileri” denilir (Edizdoğan vd, 2012, s.498).

Devlet borçlanırken çıkardığı yüksek faizli borçları, piyasadaki daha düşük faiz düzeyine indirerek yeni borç senetleriyle değiştirmek ve böylece borcunu hafifletmek ister. Çoğu kez artan borç taksitleri bütçe içinde büyük bir yük oluşturduğundan devletin devamlı olarak borçlanması borç yükünün giderek ağırlaşmasına ve bütçe içerisinde borç ödemelerine ayrılan payın büyümesine neden olmaktadır (Eker ve Meriç, 1999, s.29).

Röfinansman kredileri devlete kısa vadede bir rahatlık sağlasa da genelde bütçe üzerindeki faiz yükünü artıracak şekilde aşikârdır. Aynı zamanda borç stokunu arttırdığı gibi borçlanmadan net bir gelirin de sağlanmadığı, dolayısıyla faydası olmayan bir borçlanma şeklidir, denilebilir.

Devlet için faydalı olan borçlanmalar, kendisini amorti edebilecek, diğer bir ifadeyle anapara ve faiz miktarı kadar da bir ek gelirin elde edileceği alanlara aktarılmasıyla mümkün olabilmektedir. Çalışmanın önceki kısımlarında da belirtildiği gibi geçici bütçe açıkları ve ekonomik durgunluk dönemlerinde devletin yapmış olduğu kısa vadeli borçların vadesini daha ileri tarihli ve uygun koşullu borçlarla değiştirme yoluna gidebilir. Vadesi gelmiş veya vadesi kısalan borçların vadelerinin uzatılması veya uzun vadeli borçlarla değiştirilmesine konsolidasyon (tahkim) denilmektedir (Erdem vd, 2012, s.275).

1.1.3. Kamu Borçlarının Türleri

Kamu borçları denildiği zaman, farklı türdeki ve yapıdaki bütün borçlar birlikte ifade etmiş olunur. Oysa devletlerin gerçekleştirdikleri borçlanmalar, epeyce karmaşık bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı kamu borçlarının niteliğini ve esaslarını tam olarak idrak edebilmek için borçlanmayı çeşitli ölçütlere göre sınıflara tabi tutmak gerekir. Sınıflandırma, bütün içinde aynı nitelikteki kamu borçlarını gruplandırarak borçların yapısı hakkında bilgi sahibi olabilmektir. Devlet borçlanmasında, ayrıca önem arz eden diğer bir durum ise farklı tür ve yapıdaki borçların ekonomide yarattığı etkinin de farklı olmasıdır. Bu bağlamda kamu borçları genel olarak:

- Elde edilişindeki zorlama unsuruna göre (isteğe bağlı ve zorunlu) borçlar,
- Sürelerine göre (kısa ve uzun vadeli) borçlar,

- Sağlandıkları piyasaya göre (iç ve dış) borçlar biçiminde sınıflandırılır (Erdem, 2015, s.21).

1.1.3.1. İsteğe Bağlı ve Zorunlu Borçlar

Normal durumlarda kamu borçlanması; bireylerin, kurumların ve kuruluşların kendi olanakları ile kârlılık açısından değerlendiremedikleri tasarruflarını, faiz geliri karşılığını daha avantajlı bulmaları sebebiyle hazine bonoları veya devlet tahvillerini satın alarak kendi istek ve iradeleri doğrultusunda devlete borç vermeleridir. Ancak, isteğe bağlı gönüllük esasına dayanan borçlanma olanaklarının azaldığı, özellikle savaş gibi olağanüstü durumlar söz konusu olduğunda, devlet tek taraflı düzenlemelere dayanarak kişi ve kurumların mevcut tasarruflarına el koyabilmektedir. Bu durumda borç verme işi; kişi ve kurumların hür iradelerine dayanmamakta, diğer bir ifadeyle devlet tarafından cebri tasarruf yaratılması durumu söz konusu olmaktadır (Zerenler, 2004, s.193).

Borç verenin, borç verme iradesi bakımından yapılan sınıflandırmaya göre kamu borçları isteğe bağlı borçlar ve zorunlu borçlar olmak üzere iki gruba ayrılır:

1.1.3.1.1. İsteğe Bağlı Borçlanma

Halkın, ellerindeki fazla tasarruflarını devlete kendi istek ve iradeleriyle devletin sunmuş olduğu olanak doğrultusunda devlete borç vermeleridir. Borç verecek olan taraf; şahıslar, birtakım kurum ve kuruluşlar olabildiği gibi yabancı devletler veya birden fazla devletin birlikte oluşturduğu uluslararası kuruluşlar da olabilir. Borç almak isteyen devlet, o an piyasada mevcut olan koşullara göre söz konusu tarafların birinden veya birkaçından borçlanabilir. Genel olarak borçların vade yapısının yanı sıra faizini, ödeme şeklini ve şartlarını devlet bizzat kendisi belirler. Fakat bu durum; borçlanmanın isteğe bağlı, diğer bir ifadeyle gönüllü olma niteliğini değiştirmez. Borç verecek olan söz konusu taraf ya da taraflar, borç vermekte veya vermemekte serbest hareket edebilmektedirler (Sugözü, 2010, s.32).

İsteğe bağlı borçlarda devlet, bazen yarı zorlama diyebileceğimiz bir politika da sergilemektedir. Söz konusu bu durum iki şekilde gerçekleşir: Birincisi, devlet çıkartmış olduğu kamu borçlanma senetlerine alıcı bulamadığı zaman, cebri (zorlama) yollarla halka satacağını duyurur. Bu durumda, devlet borçlanma senetlerini alabilecek zengin şahıslar senetleri satın almadıkları takdirde kendilerine zorla satılacağını

düşünerek bizzat kendileri satın almaya kalkışır. Fakat bu durumda borçlanmanın tamamen gönüllülük esasına ve karşılıklı irade beyanına dayandığı bahsi söz konusu değildir. İkincisi ise devlet çıkarmış olduğu borçlanma senetlerini, manevi telkin yolu politikasıyla satmaya çalışır. Diğer bir ifadeyle kamu istikrarsızlarına iştirak etme eylemini vatani bir borç olarak hissettirir ve bu yolla satmaya çalışır. Dolayısıyla mali güce sahip olan kişiler, hazinenin bu sıkıntılarını gidermeleri için kendilerini manevi bir baskı altına hissederler ve böylece devlete borç vermekten geri durmazlar (Erol, 1992, s.23,24).

Görüldüğü gibi her iki borçlanma şeklinde de gerek “zorlayış korkusu yaratan borçlanma” gerek “manevi zorlayış yaratan borçlanma” şahıslar veya kurumlar üzerinde bir nevi zoraki hisler oluşturduğu için “isteğe bağlı borçlar” başlığı altında ayrıca “yarı zorlayışlı borçlar” olarak adlandırılan durumların da söz konusu olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bu iki borçlanma şeklini “isteğe bağlı borçlar” başlığı altında ele almanın nedeni, her ne kadar yarı zorlayışlı bir politika sergilese de devlet, pratikte bu gelirleri isteğe bağlı borçlar adı altında almaktadır (İnce, 2001 s.56).

1.1.3.1.2. Zorunlu (Cebri) Borçlanma

Devletin ihraç ettiği belirli miktardaki kamu borçlanma senetlerini (vadesi 1 yıl ve daha uzun olan devlet tahvili ile vadesi 1 yıldan kısa olan hazine bonoları) halka cebri, diğer bir ifadeyle zoraki bir şekilde satarak gerçekleştirdiği borçlanma şeklidir. Devletler, zorunlu borçlanmaya daha çok savaş, doğal afet veya ekonomik krizlerle karşı karşıya kaldığı dönemlerde iç kaynaklar üzerinden başvurmaktadır. Bunun yanı sıra para ve sermaye piyasalarının elverişli bir şekilde işlememesi nedeniyle halkın tasarruflarını mali getiri konusunda devletin vereceği borç faizinin yerine bina, arsa, altın veya dövizli avantajlı görüp yatırımlarını bu alanda gerçekleştirmeleri devletin gönüllü borçlanma politikasını zorlaştırmaktadır (Bilge vd, 2012, s.29).

Zorunlu borçlanmada, şahısların ve kurumların borç verme hususundaki istek ve serbest iradelerine bakılmaksızın ayrıca kimlerin ne kadar borçlanma senedi alacağına, faiz miktarının ne kadar olacağına, faiz ve anaparanın geri ödeme zamanı gibi koşulları da devlet tek taraflı iradesine ve egemenlik gücüne dayanarak tespit etmektedir. Zorunlu borçlanma politikasında, devletin asıl gayesi mali ihtiyaçlarını gidermenin yanı sıra, bol tüketen belirli zengin kaynaklara sahip kesimlerin satın alma güçlerini

düşürerek aynı zamanda tasarrufu artırmaktır. Zorunlu olarak alınan borçlar genellikle kısa vadeli borçlardır (Erdem, 2015, s.23,24).

Nitekim İngiliz ekonomist J.M.Keynes, 1940 yılında savaşın finansmanında kullanılmak üzere ve tekrar geri ödenmesi kaydıyla İngiliz hükümetinden, ücretli kesimlerin ücretlerinden zoraki bir şekilde kesinti yapılmasını istemiştir. Keynes'in sergilemiş olduğu söz konusu bu iktisadi politikadaki amaç bir taraftan savaş için gerekli finansman ihtiyacı giderilecek, öbür taraftan ise ücretlilerin tüketime harçayabilecekleri gelirleri kısaltılacak ve dolayısıyla fiyatların genel düzeyinde artışın önüne geçilmiş olunacak. Ayrıca savaş sonrasında, borç alınan paraların iade edilmesiyle olası bir deflasyonist baskıya karşı da tedbir alınmış olunacak. Bu şekilde İngiliz Hükümeti 1942-1945 yılları arasında ücretlilere 830 milyon sterlin borçlanmıştır (Açba, 1994, s.25,26).

Türkiye'de ise zorunlu borçlanmanın ilk örneği 05.09.1961 tarihinde düzenlenen 223 sayılı "Yatırımlar Fonu ve Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun" ile tarım endüstrisi, sanayi ve ulaştırma sektörlerinde yapılacak yatırımlara özel bir finansman fonu oluşturulmuş ve fonu beslemek üzere Tasarruf bonoları çıkarılmıştır. Ancak, Tasarruf bonoları ile istenilen amaca ulaşılamayınca, 1970 yılından sonra uygulamadan kaldırılarak 26.6.1972 tarihli ve 1598 sayılı "Mali Denge Vergisi Kanunu" ile vergi haline dönüştürülmüştür (Tüğen, Egeli, Tandırcıoğlu, 2018, s.84).

Görüldüğü üzere, zorunlu borçlanmalarda devletin zorla ödünç alma durumu söz konusu olduğundan, esasen bu metotla vergiye yaklaşılr. Bu uygulama, vergi ile isteğe bağlı borçlar arasında ince bir ayırmda yer almakla beraber aynı zamanda devlete karşı güveni de sarsan bir uygulama olmaktadır. Fakat devletin cebri olarak alacağı söz konusu bu tasarruflar, ne vergi gibi tamamen karşılıksızdır ne de isteğe bağlı borçlar gibi tamamen ihtiyaridir. Kısaca belirtmek istenilen durum, bu borçlanma metodunu vergiden farklı kılan bir husus söz konusu ki o da vergi gibi tamamen karşılıksız olmamasıdır, diğer bir ifadeyle devlet kesin olarak bu tür borçları faizi de dâhil bir şekilde geri ödemek zorundadır.

1.1.3.2. Süreleri (Vadeleri) Bakımından Borçlanma

Borçlanmada vade (süre), borcun alındığı tarihten itibaren tekrar geri ödendiği, diğer bir ifadeyle borcun itfa edildiği tarihe kadar geçen süredir. Devlet, gerek mali

amaçlar gerekse ekonomik amaçlar doğrultusunda alacağı borçlara vade bakımında farklı süreler uygular. Eğer devlet, herhangi bir parasal ihtiyaca gerek duyup ve kısa bir süre sonra normal kamu geliri olanakları ile gelir elde edecekse bu gelir elde edilene kadar kısa (dalgalı) vadeli olarak borçlanabilmektedir. Devlet, gelir daha geç bir zamanda elde edilecekse yapacağı borçlanmanın itfasını uzun (konsolide) vadeli olarak belirler. Kısa vadeli borçlanmanın ekonomi üzerindeki etkileri ile uzun vadeli borçlanmanın etkileri birbirinden farklı olduğu gibi borçların elde edildikleri kaynaklar da genel olarak farklılık gösterir. Kısa vadeli borçlar, genellikle para piyasalarından; uzun vadeli borçlar ise sermaye piyasalarından sağlanmaktadır (Erdem vd, 2012, s.252).

Devlet yapacağı borçlanmanın vadesini belirlerken, mali olarak içerisinde bulunduğu koşulları, gelecekteki ödeme olanaklarını, ekonomide meydana getireceği etkileri ve kendisine borç verecek olanların bu konudaki tercihlerini dikkate alır. Bu açıdan kamu borçları farklı ayrımlara tabi tutulur. Sürelerine göre kamu borçları; kısa vadeli, orta vadeli ve uzun vadeli olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutulacağı gibi kısa vadeli ve uzun vadeli olmak üzere ikili bir ayrıma da tabi tutulur. Üçlü ayırım göre kamu borçları:

- 1 yıla kadar olanlara “kısa” vadeli veya “dalgalı” borçlar,
- 1-5 yıl arasında olanlara “orta” vadeli borçlar,
- 5 yılı aşkın süreli olanlara ise “uzun” vadeli veya “konsolide” borçlar denilmektedir.

İkili ayrıma göre kamu borçları ise:

- Vadeleri 5 yıla kadar olanlar kısa vadeli,
- Vadeleri 5 yılı aşanlar ise uzun vadeli borçlar olarak kabul edilir.

Ancak bazı ülkelerde kamu borçları üçlü ayrıma göre şu seklide sınıflama yapılır:

- Vadeleri 2 yıla kadar olanlar kısa vadeli,
- Vadeleri 2 yıldan 10 yıla kadar olanlar orta vadeli,

- Vadeleri 10 yıldan fazla olanlar ise uzun vadeli borç olarak kabul edilir (Tural, 1996, s.34).

Belirtilen süre sınırlamaları açısından kesin kurallar söz konusu değildir. Örneğin, 10 yıl süreliğine olan borçların da orta vadeli olarak nitelendirildiği görülmektedir. Ayrıca uzun vadeli borçlar için süresiz borç sayılan uygulamalara girişilebildiği ya da 75 yıl, 100 yıl gibi çok uzun vadeli borç uygulamalarına da rastlanılmaktadır (Doğruyol, 2012, s.160).

1.1.3.2.1. Kısa Vadeli (Dalgalı) Borçlar

Kısa vadeli kamu borçları genel olarak bütçe dönemi içinde devletin gelir ve giderleri arasındaki uyumu sağlamak ve vergi gelirlerinde beklenmedik bir azalma söz konusu olduğunda, oluşan bütçe açıklarını gidermek amacıyla geçici bir süreliğine başvuru bir finansman türüdür. Böylece bütçe harcamaları aksatılmadan yürütülebilir hale getirilir. Kısa vadeli borçlar, yıl içinde itfa edildikleri ve yenilerine başvurulduğu için oranları itibarıyla bunlar yıl içinde devamlı olarak artıp azaldığından “dalgalı borçlar” deyimi ile de adlandırılır (Erol, 1992, s.34).

Tural (1996, s.34), devletin kısa vadeli borçlanmaya gitmesini üç nedenle açıklar: Birincisi, kısa vadeli borçların daha az maliyetli olması ve devletin bunu daha rahat karşılayabilmesidir. İkincisi, politik nedenler ve yıl içerisinde ortaya çıkan, önceden planlanmayan hizmetlerdir. Üçüncüsü ise, çoğu ülkenin zorunlu olarak başvurduğu gibi savaş ve olağanüstü hallerde ortaya çıkan giderlerin finans karşılığını temin etmektir.

Ulusoy (2017, s.41) ise devletin kısa vadeli borçlanma nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Belirli dönemdeki bütçe açıklarının finansmanı,
- Uzun vadeli borçlanmaya yönelik bir hazırlık süreci olması,
- Kısa vadeli borçlanma koşullarının daha elverişli olması,
- Olağanüstü giderlerin finansmanı ve ekonomik istikrarsızlıkları gidermek (Ulusoy, 2017, s.41).

Türkiye’de devletin borçlanma yetkisi, 4749 sayılı kanun ile Hazine Müsteşarlığına verilmiştir. Başbakanlığa bağlı Hazine Müsteşarlığı bünyesinde yer alan Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü bu yetkiyi kullanarak iç ve dış kaynaklardan borçlanmayı gerçekleştirmektedir. Günümüzde özellikle de bütçe gelir ve gider arasında ortaya çıkan dengesizlikleri gidermek için, kısa vadeli borçlanmada kısa vadeli Hazine Bonoları kullanılır. Ancak, daha önceki uygulamalarda görülen ve 25.04.2001 tarihli 4651 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılan Hazine Kefaleti Haiz bonoları, Müteahhit Bonoları ve Merkez Bankası Avansları gibi kısa vadeli iç borçlanma araçlarının da kullanıldığı belirtmekte fayda vardır (Erdem, 2015, s.32).

Çalışmanın önceki kısımlarında da belirtildiği gibi devletler, genel olarak kısa vadeli borçlanmayı iç kaynaklar üzerinden sağlarlar. Ancak, özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonra kısa vadeli borç veren uluslararası kuruluşların ortaya çıkmasıyla beraber kısa vadeli dış borçlar da önem kazanmıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) ile bağlı uluslararası dış yardım kuruluşlarının savaştan sonra kalkınmak ve savaşın etkilerini gidermek için talep eden ülkelere kısa vadeli borç verdiğini ayrıca belirtmekte fayda vardır.

Kısa vadeli borçlanma kaynağının, para piyasasından sağlandığı çalışmanın önceki kısımlarında belirtilmiştir. Bunlar; ana kaynak Merkez Bankası ve bankalar olmak üzere düşük miktarlarda da olsa sosyal güvenlik kuruluşları, sigorta şirketleri ile özel kişi ve kurumlardır. Söz konusu kurum ve kuruluşlar kısa sürede ellerinde atıl olarak bulunan kaynakları, bir gelir elde etmek amacıyla devletin kısa vadeli borç senetlerine yatırmak ister. Özellikle kredilere olan talebin azaldığı durgunluk dönemlerinde, bankaların bu tür tahvillere olan ilgileri artar. Diğer taraftan devlet gerek tasarruf sahiplerini korumak, gerekse bu kurumların likiditelerini sağlama amacıyla kanun zoruyla, diğer bir ifadeyle zorunlu tasarruf yaratarak sözü edilen kurumlara devlet tahvili satar. Ancak, bazı durumlarda para piyasasının devlete borç verilebilir fon miktarı, devletin gerekli kaynak ihtiyacı için yeterli olmayabilir ya da ekonomik koşullar gereği devlet bu kurumlardan borçlanmak istemeyebilir. Bu durumda, Merkez Bankası devletin kısa vadeli borç ihtiyacını karşılamada önemli bir gelir kaynağı olarak rol alır (Erdem, 2015, s.28,29).

Yukarıda belirtilen durumlar söz konusu olduğu zaman Merkez Bankası tarafından devlete verilecek olan borç, para basma yoluyla gerçekleştirilir. Merkez Bankası'nın bu şekilde devlete borç vermesi durumunda ise konumuzun önceki

bölümlerinde de belirtildiği gibi özellikle ekonominin genişleme döneminde mevcut enflasyonist baskıların daha da şiddetlenmesine yol açabilmektedir. Bu nedenle devletin, Merkez Bankasından alacağı borçları kullanırken ekonomik konjoktüre göre hareket etmesi gerektiğini belirtmekte fayda vardır.

Kısa vadeli borçlardan elde edilecek faiz oranlarının uzun vadeli borçlanmaya kıyasla az olması bu tür borçlara karşı kişilerin rağbetini azaltır. Çünkü kişilerin tasarruflarını kullanmaktan belirli bir süreliğine vazgeçip bunları devlete borç olarak vermelerindeki temel amacın altında, bu süre içerisinde gelir sahibi olabilme düşüncesi yatmaktadır. Bu esasla kısa vadeli borç senetleri kişiler açısından cazip bir yatırım alanı olmaktan uzaktır (Arsan, 1979, s.45).

1.1.3.2.2. Uzun Vadeli (Konsolide) Borçlar

İkili ayrıma göre vadeleri 5, üçlü ayrıma göre de çalışmanın önceki kısımlarında da belirtildiği gibi vadeleri 10 yılı aşan borçlar uzun vadeli borçlar sınıfında yer alır. Kısa vadeli borçlar para piyasasından beslenirken, uzun vadeli borçlar ise sermaye piyasasından beslenirler. Diğer bir ifadeyle uzun vadeli borçlar, uzun dönemlerde gerçekleştirilecek olan yatırımlar için ayrılan tasarruflarla finanse edilir (Özbilen, 2013, s.19).

Devlet uzun vadeli borçları alıp belirli bir plan çerçevesinde uzun vadeli borçların ödemesini yaptığında daha isabetli bir borçlanma oluşturur. Çünkü uzun vadeli borçlar genellikle yatırım amaçlı kullanılır. Dolayısıyla yatırım amaçlı kullanılan bu paralar, çoğu zaman devlete sağladığı mal, hizmet ve menfaatlerle kendisini amorti etmiş olur. Özellikle enflasyonist dönemlerde, borcun faiz oranı değişmediği için gerçekleştirilen yatırımların kredilerini amorti etmeleri daha çok kolaylaşır (Tural, 1996, s.37).

Uzun vadeli borçlar uygulamada süreli (itfa süresi belli) ve süresiz (itfa süresi belirsiz) olmak üzere iki grupta incelenir:

1.1.3.2.2.1. Süreli (İtfa Süresi Belli) Borçlar

Borçlanma sözleşmesinin düzenlendiği anda borcun anapara ve faizi, geri ödeme şekli ve tarihinin alacaklı ile borçlu arasında belirlenmiş borçlar olarak tanımlanabilir. Süreli borçlar, genel olarak konsolide, diğer bir ifadeyle uzun vadeli

borçlar açısından en sık görülen borçlanma türüdür. İtfa süresi belirli borçlara normal süre içerisinde faiz ödenir ve vade süresi bittiğinde ise anapara ödemesi yapılarak kapatılır. Ancak borcun vadesi geldiğinde, devlet hazinesinde para yoksa veya borcun itfası için ayrılmış ödenek yeterli gelmezse ya da ekonomide enflasyonist baskılar varsa ve ayrıca söz konusu bu durumlar ödeme planında da öngörülmüşse borçların geri ödemesi kademeli olarak gerçekleştirilebilir. Tam tersine ekonominin gidişatı doğrultusunda borcun vade süresi dolmadan önce de devlet ödemeyi gerçekleştirebilir. Şöyle ki, devlet vade süresinden önce ikincil piyasadan borçlanma kâğıtlarını satın alarak borcu ödeyebildiği gibi, bazen de direkt borcun erken ödenmesi şeklinde de olabilmektedir (Ulusoy, 2017, s.42).

Sürelili borçlar bir plan çerçevesinde yapılır ve borcun geri ödeme koşullarını gösteren bu plana “borcun itfa planı” adı verilir. Ve itfa planına göre devletin borçlanma süresince ödeyeceği anapara ve faizin yıllık parçası taksit adını alır. Bu taksitler itfa planlarında miktar bakımından değişmez ve değişir taksit olarak belirtilir. Değişmez taksitlerde borcun anapara ve faizi vade süresine bölünerek eşit olarak ödenir. Değişir taksitlerde ise genellikle anapara, faizden ayrı bir şekilde belirlenmiş yüzdeler halinde itfa edilir ve ödeme süresi ilerledikçe de ödenecek miktarda azalır (Açba, 1994, s.23).

1.1.3.2.2.2. Süresiz (İtfa Süresi Belirsiz) Borçlar

Süresiz borçlar, kesinleştirilmiş bir vade tarihi olmayan ve devletin geri ödeme taahhüdünde bulunmadığı borçlar olarak tanımlanabilir. İtfa süresi belirsiz olan borçların borçlanma tahvillerini ellerinde bulunduranlar, devlete ödünç olarak verdikleri anaparayı talep etme hakkına sahip olmayıp sadece faizi talep edebilirler. Diğer bir ifadeyle devlet faizi ödemek zorunda iken anaparanın ödeme zamanını belirlemede serbest bir iradeye sahiptir. Ancak süresiz borçların borçlanma kâğıtlarını ellerinde bulunduranlar, sadece faiz gelirini elde edeceğinden genel olarak faiz oranları diğer borçlara kıyasla daha yüksektir. Devletin bu borçlarda faiz oranlarını yüksek tutmasındaki amacı tasarruf sahiplerini teşvik etme düşüncesidir (Özbilen, 2013, s.19).

Süresiz borçların uygulamasında iki farklı metot söz konusudur: Birinci uygulamada, devlet tarafından borcu itfa etmeme veya belirli bir sürenin geride bırakılmasından sonra itfa yapmayı taahhüt etmesidir. Söz konusu bu uygulama işlevde iken cari faiz oranları düşse dahi devlet borçlarını itfa edemez. İtfa ancak taahhüt edilen

süre bitiminde gerçekleştirilir. Neticede piyasa faiz oranlarının düşmesi ile beraber borçlanma tahvillerinin değeri yükseleceğinden devlet daha ağır bir borç yüküne katlanmak mecburiyetinde kalacaktır. İkinci uygulama da ise, alacaklı anapara geri ödemesini istememekte ve devlet istediği zaman ödeme yaparak borcu ortadan kaldırma hürriyetine sahiptir. Bu uygulamada, eğer piyasa faiz oranı (cari faiz oranı) borcun faiz oranının altına gerilirse devlet arzuladığı takdirde borcun itfasını vade gelmeden önce de gerçekleştirip borç yükünü ortadan kaldırabilir ve daha düşük faiz oranlı yeni borçlanma tahvillerini ihraç edebilir (Açba, 1994, s.22).

Düzenli bir gelire sahip olmak isteyen tasarruf sahibi şahıslar için bu borçlanma biçimi kaçırılmaz bir fırsat olarak görülebilir. Ancak söz konusu bu borç türünün uygulaması Türkiye’de yoktur. İtfa süresi belirsiz olan bu borçlanmanın ilk örneği Fransa’da görülmüştür. Avrupa’da da kullanılan, ancak çok sık başvurulmayan bir borçlanma şeklidir. Amerika Birleşik Devletlerinde 1900 yılında bir defaya mahsus olarak 600 milyon dolarlık itfa süresi belirsiz olan tahviller ihraç edilmiş ve borç 1935 yılında itfa edilmiştir (Tüğen vd, 2018, s.56).

İtfa süresi belirsiz olan borçlar, devlet için borç ödeme yükümlülüğü bakımından kolaylık, rahatlık sağlamanın yanı sıra ödemenin yapılması bakımından da devlete uygun zaman tayin edebilme imkânı verdiği için, devletçe avantajlı görülebilir. Ancak borçların doğuş zamanı gelecek kuşaklarca bilinmediğinden söz konusu borcun itfası için bütçeden ödenek gösterilmesi halinde toplumun tepkisini çekebileceği ihtimali değerlendirilerek bu borçlanma şekli eleştiri konusu olabilir.

1.1.3.3. Sağladıkları Kaynaklar Bakımından Borçlanma

Kamu borçları sağlandıkları kaynaklar açısından, diğer bir ifadeyle borçlanılan para birimi ya da ekonomi esas alınarak yapılan ayrımına göre iç borç ve dış borç olmak üzere ikiye ayrılır: İç borçlanmada, devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin ülke içindeki kişi ve kurumlardan, milli para cinsinden borçlanması söz konusudur. İç borçlanma durumunda hem borçlanılan kişi ve kurumun uyruğu, hem de borçlanmada esas alınan para cinsi önem arz eden kriterlerdir. Dış borçlanmada ise, devletlerin yabancı kişi ve kurumlardan (tüzel kişi), ülkelerden ya da uluslararası mali kurumlardan borçlanması durumu söz konusudur (Erol, 1992, s.50).

İç ve dış borç ayırımını tam olarak kavrayabilmek için üç tane kriter kullanılır. Bunlar:

Alacaklının Uyrakluğu Kriteri: Eğer devletın kamu borçlanma senetlerini kendi vatandaşları tarafından alınırsa iç borç; yabancı kişiler tarafından alınırsa da dış borç olarak kabul edilir. Burada önemli olan husus; satış ister ülke sınırları içinde, isterse de ülke sınırları dışında yapılmış olsun, önemli olan kamu borçlanma senetlerinin ülkenin kendi vatandaşları tarafından alınıp alınmamasıdır. Borcun sağlandığı kişi yabancı ise eğer, bu kişi ister ülke sınırları içinde ister ülke sınırları dışında olsun, alınan borç dış borç olarak kabul edilir.

Borcun Sağlandığı Piyasanın Uyrakluğu Kriteri: Burada önem arz eden husus, devletin borçlandığı piyasanın uyraklıdır. Başka bir ifadeyle devlet iç piyasadan (ülke sınırları içerisinde) borçlanmışsa iç borç, dış piyasadan (ülke sınırları dışında) borçlanmışsa dış borç kabul edilir. Devletin ülke sınırları içerisinde borçlanmasında, bu ister ülkenin kendi vatandaşından olsun ister yabancı bir ülkenin vatandaşından olsun sağlanan borç, iç borç olarak kabul edilir. Devletin dış ülkeden sağladığı borçlarda ise ister o yabancı ülkenin vatandaşından olsun ister o yabancı ülkede yaşayan kendi vatandaşından olsun, alınan borç dış borç olarak kabul edilir.

Borç Olarak Alınan Paranın Cinsi Açısındaki Kriter ise: Buna göre, borç; milli para üzerinden akdedilmiş, borç veren kişi tarafından devlete milli para verilmiş ve devlette anapara ve faizini milli para cinsinden ödemeyi taahhüt etmiş ise alınan borç iç borç, olarak kabul edilir. Tam aksine borç veren kişi tarafından devlete yabancı para verilmiş, borçlu durumda bulunan devlette borcun anapara ve faiz karşılığını yabancı para cinsinden ödemeyi taahhüt etmiş ise alınan borç dış borç olarak kabul edilir (Doğruyol, 2012, s.165).

Devletlerin iç ya da dış borçlara başvurma nedenleri doğal olarak farklı olmakla beraber, ekonomik etkileri de (kaynaklar, milli gelir ve dağılımına olan etkileri, ulusal amaçlara olan etkileri açısından) farklılık arz eder. Aynı zamanda ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri ile de yakından ilgilidir ve genellikle bu konuda ters yönlü bir ilişki söz konusudur. Şöyle ki, ekonomik olarak gelişmekte olan ülkelerde daha çok dış borçlara başvurma ağırlığı söz konusu iken, gelişmiş olan ekonomilerde iç borçlanma oranı daha fazladır (Erdem, 2015, s.39). Söz konusu olan bu durumu kısaca açıklamak gerekirse; az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde kalkınmanın önünde engel olan

tasarruf açığından ziyade döviz açığı sorununun olması da bu ülkeleri dış borçlara başvurmaya zorlamaktadır (Şimşek, 2012, s.119).

Bahsi edilen söz konusu durumlar aşağıda iç ve dış borç başlıkları altında daha detaylı olarak ele alınmıştır:

1.1.3.3.1. İç Borçlar

İç borçlanma; devletin veya borçlanma yetkisini vermiş olduğu birimin ülke sınırları içerisinde kişi ve kurumlara milli para cinsinden borçlanmasıdır. Bahsi edilen kamu kurumları; sosyal güvenlik kurumları, sigorta şirketleri, kamu bankaları ve Merkez Bankası gibi ekonomik birimlerdir (Gök, 2003, s.119).

Görüldüğü üzere iç borçlanma; kullanılabilir milli gelirin bir kısmının özel teşebbüs, şahıslar ve kamu kurumlarından devlete transferini sağlamaktır.

Devlet, gerek kamu harcamaları kamu gelirini aştığı durumlarda kamu harcamalarını finanse edebilmek amacıyla, gerekse maliye politikası amacıyla sınırları içerisindeki kişi veya kuruluşlardan borçlanabilmektedir. Çalışmanın önceki kısımlarında da belirtildiği gibi devlete borç verebilen kişi ve kurumların amaçlarında farklılık söz konusu olabilmektedir. Şöyle ki, kişi ve kurumlar ellerinde atıl olarak bulunan tasarruflar üzerinden bir getiri sağlamak amacıyla borç verebildikleri gibi devlete manevi bağlılık hisseleri doğrultusunda hareket ederek gönüllü olarak ülkenin kalkınmasına destek sağlamak amaçlı da borç verebilmektedirler (Erol, 1992, s.23,24).

İç borçlar gerek elde edildiği sırada gerek ödenmeleri sırasında milli gelir üzerinde artırıcı veya azaltıcı bir etki oluşturmaz. Ancak, kişiler ya da kurumlar tarafından milli ekonomide kullanılmayan fonları varsa devlet tarafından bu fonlar alınarak üretimde veya ekonomik dengesizliklerin giderilmesinde kullanılırsa milli gelir üzerinde olumlu etkiler oluşturabilir (Gök, 2003, s.120).

Ulusoy (2017, s.50)'e göre devletleri iç borçlanmaya iten sebepleri aşağıdaki gibi maddeler halinde sıralamak mümkündür:

- Kamu gelir ve giderlerinin yer ve zaman bakımından uyumsuzluklarının denkleştirilmesi (geçici bütçe açıkları),
- Finans piyasalarında serbestleşmenin yaygınlaşması,

- Dış borç krizinin yaşanmasından dolayı dış piyasalardan kaynak temin etme imkânının olmaması,
- Yeni vergi koymanın veya mevcut vergileri artırmanın siyasi, ekonomik ve sosyal sebeplerle sınırlandırılması,
- Normal gelirle karşılanamayan iç borçların ödemesi için tekrar borçlanması
- Başta kamu iktisadi teşebbüsleri ağırlıklı olmak üzere kamu kuruluşlarından oluşan bir yapıya sahip ekonomilerde bunların açıklarının giderilmesi,
- Gelir ve tasarrufları etkileyen olağanüstü iç ve dış ekonomik durumlara karşı bir politika aracı olarak iç borçlanmaya başvurulması, şeklinde belirtilmektedir (Ulusoy, 2017, s.50).

Devletin iç borç alabileceği kaynaklar; özel kişi ve kuruluşlar, sosyal güvenlik kuruluşları ve ekonomik kuruluşlar, ticari banka ve sigorta şirketleri ve Merkez Bankası olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır:

1.1.3.3.1.1. Özel Kişi ve Kuruluşlardan Borçlanma

Kişiler kazanmış oldukları gelirlerinin bir kısmını harcarlar, bir kısmını da tasarruf etmeye çalışırlar. Kişiler tasarruflarını ellerinde nakit tutabildikleri gibi bu tasarrufları faiz geliri karşılığında değerlendirmek amacıyla devletin ihraç etmiş olduğu hazine bonosu, kamu borçlanma tahvili ve gelir ortaklığı gibi borçlanma senetleri üzerinden belirli bir süreliğine yatırımda da bulunabilmektedirler. Kamu borçlanmasında devletin borç veren kişilere tanıdığı garantiler, devletin borçlanma durumunun gerçekleştirilmesinde önem arz eder. Doğal olarak kişiler söz konusu borçlanma senetlerini satın almadan önce tasarruflarını tekrar ne zaman alabileceklerini ve bu tasarruflar üzerinden ne kadar faiz gelirini elde edeceklerini, verdiklerin kaynağın satın alma gücünü koruyup korumayacağı gibi hususları ayrıntılı olarak düşünürler. Beklentiler olumlu olduğunda devletin borçlanma girişimi başarıya ulaşır. Devlet sadece kişilerden borçlanmaz, aynı zamanda kamu kurum ve kuruluşlardan da borçlanarak gelir temin edebilir. Özellikle zorunlu veya yarı zorunlu olarak belirli fon ya da kesintileri toplayan kurum ve kuruluşlar, bu şekilde elde ettikleri büyük meblağlara erişen fonlarını devlete ya da diğer kurum ve kuruluşlara borç olarak verirler (Erdem, 2015, s.43,44).

Maliye politikasının önemli araçlarından biri de iç borçlardır. Ekonomistler tarafından genellikle toplam talep politikasının belirlenmesi ve alt yapı yatırımları için devletin iç borçlanmaya gidilmesi önerilmektedir. Örneğin; devlet ekonomide enflasyonist baskılar söz konusu olduğunda tüketimi kısmak amacıyla, yaygın işsizliğin ve talep yetersizliğinin olduğu durumlarda ise atıl durumda bulunan fonları yatırımlara yönlendirerek talebi artırmak amacıyla da kişi ve kurumlardan borçlanabilir. Ancak, devletin bu tür ekonomik bir politikada etkinlik sağlayabilmesi için kişilerin hakikaten tasarrufları atıl durumda olmalı, aksi durumda devlete transfer olunan bu kaynaklar özel yatırımlar üzerinde kısıtlayıcı etki yapacaktır (Tüğen vd, 2018, s.61,62).

1.1.3.3.1.2. Sosyal Güvenlik Kuruluşları ve Ekonomik Kuruluşlardan Borçlanma

Ülkelerin toplam iç tasarrufları içerisinde, özellikle sermaye piyasası gelişmemiş olan ülkelerin ekonomilerinde sosyal güvenlik kuruluşları ve ekonomik kuruluşlar devlete borç olarak verilecek fonlar bakımından önemli bir paya sahiptirler. Sosyal güvenlik kuruluşları insanları hayatın çeşitli tehlikelerine karşı koruyup aynı zamanda onlara emeklilik dönemlerinde geçimlerini sağlayacak bir gelir de garanti etmesinin yanı sıra, biriktirdikleri fonlar bakımından milli ekonomi için önemli bir kaynak niteliğindedir. Bu kuruluşların fonları, özellikle gelişmekte olan ekonomiler için ekonomik kalkınmada, sermaye birikiminde ve kamu finansman açıklarının giderilmesi hususunda oldukça önemli kaynaklardır (Bakkal ve Gürdal, 2007, s.159,160).

Devletin sosyal güvenlik kurumları ve ekonomik kuruluşlardan borçlanması, ticari banka ve Merkez Bankası'ndan borçlanmasına kıyasla daha düşük bir enflasyonist etki yaratır. Dolayısıyla devlet için daha az risk taşıyan bir borçlanma kaynağıdır (Bilge vd, 2012, s.33).

Devletin belirtilen söz konusu bu kurumlardan borçlanması, gönüllülük esasına dayalı olabildiği gibi zoraki de olabilir. Diğer bir ifadeyle, devlet yapacağı kanuni düzenlemeler neticesinde bu kurumların borç vermeleri açısından bir zorunluluk getirebilir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu'nun 22. maddesi ile 4792 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 20. Maddesinde, devletin bu kurumlardan borçlanmasına imkân sağlayan hükümlerin olması, bu kuruluşların devlete borç verme zorunluluğuna örnek olarak verilebilir (Erol, 1992, s.57).

233 sayılı “Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkındaki Kanun Hükmündeki Kararname” nin 36. Maddesi gereğince söz konusu kurumların kârlarından belirli miktarda yedek akçe ayırmaları ve bunları tahvil, bono ve gelir ortaklığı senedi gibi menkul değerlere yatırmaları, konuya açıklık getiren bir diğer örnek olarak verilebilir (<http://www.mevzuat.gov.tr>, 2018).

1.1.3.3.1.3. Ticari Bankalar ve Sigorta Şirketlerinden Borçlanma

Tasarruf sahipleri tüketimlerinden vazgeçerek ellerindeki fonları ticari bankalara yatırıp gelir elde etmek isteyebilir. Yatırılan bu fonlar bankaların kullanılabilir kaynaklarını oluşturmaktadır. Kamu borçlanma durumunun yol açtığı olanaklar doğrultusunda, bankalar büyük rezervleri mali olarak değerlendirme şansına sahip olurken aynı zamanda devlet de gerekli kamu finansman ihtiyacını gidermektedir. Özellikle ekonominin durgun ve bankaların da kredi işlem hacminin daha az olduğu zamanlarda devletin bu kurumlardan borçlanması ekonomiye fayda sağlayabilir (Edizdoğan vd, 2012, 494). Çünkü bankalarda atıl bir şekilde bulunan ve işletilmeyen fonları devlet, ihraç ettiği borçlanma senetleri aracılığıyla ekonomiye katabilmektedir.

Bazı ekonomik durumlardan dolayı devletin, bankaları yasal düzenlemelerle borç verme mecburiyetinde bıraktığı görülmektedir. Örneğin, devlet piyasa kontrolünü sağlamak ve ticari kredileri azaltmak amacıyla bankalara tahvil satabilmektedir. Bu durum ekonomide özellikle enflasyonist eğilimler baş gösterdiğinde uygulanan bir iktisadi politikadır. Türkiye Cumhuriyeti devletin 3182 sayılı Bankalar Kanunu gereğince bankalar, Türkiye’ de elde bulundurdukları mevduatın belirli bir miktarını veya Türk Ticaret Kanunu gereği ayırmakla yükümlü oldukları yedek akçeleri Merkez Bankası nezdinde devlet tahvilleri hesabına yatırmak zorundadırlar. Bu şekilde bir yandan bankalar likiditelerini sağlamlaştırırken öbür tarafta devlet de gerekli fon ihtiyacını sağlamış olur (Bilge vd, 2012,s.34).

Bahsi edilen dönemlerde devletçe toplanan fonların kamu söktürünce kullanılacağı ekonomik alan, enflasyonu teşvik edecek şekilde olmamalıdır. Devlet, normal ekonomik durumlarda ise tahvil ve bono satışı ile bankaların kredi kapasitelerini azaltmamaya ve ekonomide dengeyi bozan etkilerin (daraltıcı etki) oluşmamasına dikkat etmelidir. Sigorta şirketleri de bankalar gibi devlet borçlanması için önemli bir kaynak niteliğindedir ve tasarrufları altında bulunan fonları kısa vadeli

borçlanma kâğıtlarına yatırım yapmalarının yanı sıra tahvil ve gelir ortaklığı senetlerini de aldıkları bilinmektedir.

1.1.3.3.1.4. Merkez Bankası'ndan Borçlanma

Devlet iç borçlanmasında, Merkez Bankalarının önem ve işlevleri büyüktür. Devletin, Merkez Bankasından borçlanmasını sağlayan en önemli araç kısa vadeli avanslardır. Devlet, hazine aracılığıyla Merkez Bankasından doğrudan ve dolaylı olarak borçlanır. Doğrudan borçlanma, hazinenin Merkez Bankasından doğrudan doğruya nakit (hazine bonosu satışı, döviz ve altın karşılığı avans ve kısa vadeli avans) olarak borçlanmasıdır. Dolaylı borçlanma ise Merkez Bankasının, devletin borçlanma amacıyla çıkardığı hazine kâğıtlarını açık piyasa işlemleri ile satın almasıdır (Eğilmez, 2015, s.71).

Merkez Bankasından borçlanmanın etkileri ekonomik konjoktüre göre farklı sonuçlar oluşturmaktadır. Enflasyonist dönemlerde Merkez Bankasından borçlanmanın talebi genişletmesi ile beraber enflasyon yükselişini daha da hızlandırdığından dolayı devletçe borçlanma kaynağı olarak kullanılmamalıdır. Deflasyon dönemlerinde ise devletin Merkez Bankasından borçlanması, ekonomideki durgunluğu giderici etkisinden ötürü etkin bir borçlanma kaynağı olabilmektedir. Ayrıca, devletin geçici bütçe açıklarını finanse edebilmesi için Merkez Bankası kaynaklarına başvurusu, toplam talep üzerinde azaltıcı etki oluşturması söz konusu olmamakta, çünkü böylesi ekonomik durumlarda kamu harcamaları artan para arzı ile artırılır. Dolayısıyla devletin, ekonomik durgunluk dönemlerinde bütçe açıklarının finansmanı için en etkin iktisadi yöntemi Merkez Bankasından borçlanmasıdır (Gürdal vd, 2015, s.174).

Ekonomik durgunluk dönemlerinde, devlete borç verilebilecek fonlar fazla olduğu için devletin kısa vadeli borçlanması kolay olacaktır. Ancak, kısa vadeli borçların kısa sürede tekrar geri ödeneşi, durgunluğun söz konusu olduğu bir ekonomi üzerinde daralmayı artırıcı etkide bulunabilir. Böylesi bir durumda devletin izleyeceği politika, borçların itfasından sonra tekrar borçlanıp talep artırıcı olan kamusal harcamalarda bu kaynakları kullanmak olmalıdır, denilebilir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan bir ekonomiye sahip ülkeler, kalkınmanın finansmanı için yeterli miktarda sermaye birikimine sahip olmamaları nedeniyle Merkez Bankası kaynaklarına yönelirler. Ayrıca bu ekonomilerde Merkez Bankaları

özerk veya bağımsız bir yapıya sahip olmamaları borçlanma kaynağı olarak daha sık kullanılmalarına imkân vermektedir (Ulusoy, 2017, s.54).

Görüldüğü üzere, Merkez Bankası'nın özerk veya bağımsız bir yapıya sahip olması, hükümetlerin siyasi çıkarlarına yönelik politikalarına hizmet etmekten ziyade genel olarak ülke ekonomisinin çıkarları korunması açısından oldukça önem arz etmektedir. Çünkü Merkez Bankası mevduat kabul eden bir banka olmadığı için ve ihtiyaç duyulan finansmanı para basma yoluyla sağlamaya çalışması söz konusu ülkelerde yüksek enflasyon oranlarının görülmesine neden olabilir.

1.1.3.3.2. Dış Borçlar

Dış borçlar, devletin belirli bir süre sonunda anapara ve faizini geri ödemek koşulu ile yabancı devletlerden sağladığı kaynaklar veya elde ettiği geçici gelir olarak tanımlanabilir (Bilge vd, 2012, s.36).

Devletlerin dış piyasalardan borçlanma nedenleri genel olarak ikiye ayrılır. Söz konusu nedenlerden birincisi, kamu harcamalarını finanse edebilmek için ülke içinde toplanan gelirler yeterli olsa dahi, kalkınmakta olan ülkelerin kalkınmaya yönelik harcamaları gerçekleştirebilmek için mal ithalatına gerek duymaları ve ithalat sonrası ödemeler dengesinde meydana gelen açıkları gidermeye çalışmalarıdır. İkincisi ise, ülke içi kaynakların gerçekten de kamu harcamalarını karşılayamamasıdır (Şeker, 2006, s.80).

Şeker (2006)'e göre genel anlamda ikiye ayrılan kamu borçlanma nedenleri Ataç (2006, s.195)'a göre daha geniş olarak, özellikle gelişmekte olan ülkeler için aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Devletin kendi sermaye piyasasından borçlanma olanağının az olması veya olmaması,
- Dış ticaret ve ödemeler dengesi açığının giderilmesi,
- Ülkenin sanayileşmesi ve kalkınması için yüksek miktarda finansman gerektirmesi,
- Kronikleşen bütçe açıklarının (kamu tüketimi) finanse edilmesi,

- Savunmaya yönelik harcamalar için finansmana ihtiyaç duyulması,
- Ekonomide dengeyi sağlama ve koruma arzusunda kaynaklanan borçlanma,
- Yüksek ölçekli yatırımların ve reformların finanse edilmesi,
- Kaynakların kullanımı ve dağılımında etkinlik sağlayıcı etkiler yaratılması,
- Tasarrufları belirli yatırımlara yönlendirmenin istenmesi,
- Olağanüstü giderlerin (doğal afetler, savaş vb.) finanse edilmesi,
- Ülkenin kendi parasının değerini koruması için gerekli olan döviz rezervinin bulundurulması,
- Vadesi gelmiş borçlara finansman sağlanması,
- Gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkeleri borçlanmaya zorlamaları.

Dış borçların, az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerin ödemeler dengesine olumlu etkilerinin olmasıyla beraber kuşkusuz bir takım maliyetleri de olmaktadır. Dış borçların ekonomik risk oluşturan yönlerinin arasında şunlar belirtilebilir:

- Bir yandan yabancı kaynaklara yönelik bağımlılığı artırırken, öbür yandan borç veren ülke açısından güçlülük etkisi oluşturur,
- İthalat ihtiyaçlarında kullanılmayan dış borçlar enflasyonu körüklemeye olasıdır. Söz konusu bu duruma, artan efektif talep düzeyinin aynı oranda artacak arzla karşılaşmaması neden olmaktadır,
- Dış borçların itfası söz konusu olduğu zaman ödemeler dengesinde büyük sarsıntılar meydana gelmektedir (Ataç, 2006, s.195).

Dış borçlar ve dış yardımlar farklı iki kavram gibi görünmesine rağmen bunları birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Ancak, dış borçları dış yardımlar içinde yer alan bir konu olarak düşünmek daha yerinde olur. Çünkü dış yardım kavramı, dış borç kavramını da kapsayan daha geniş bir anlam ifade etmektedir. Dar anlamda dış yardım, piyasadaki cari faiz hadlerinden düşük seviyede verilen kredileri ifade eder. Geniş anlamda dış yardım, genel olarak gelişmiş ülkeler ya da uluslararası

kuruluşlar tarafından gelişmekte olan ülkelere ekonomik, sosyal ya da savunma alanlarında kalkınmalarını sağlamak için sunulan imkânları ifade etmektedir. Bu bağlamda, borç olarak alınan para veya diğer kaynaklar dış yardım olmaktadır. Bu nedenle dış yardım kavramı, dış borç kavramını da kapsayan daha geniş bir kavramdır (Bedir, 2007, s.81).

Dış borçların sınıflandırılmasında genel kabul görmüş bir uygulama bulunmamakta, diğer bir ifadeyle dış borçlar farklı yönleriyle sınıflandırılabilir. Dış borçlar vadelerine, geri ödeme şekline, finansman türlerine ve kaynağına göre sınıflandırılabilir. Vadelerine göre dış borçlar şu şekilde sınıflandırılır:

- Süresi 1 (bir) yıla kadar olan borçlar kısa vadeli,
- Süresi 1-5 yıl arasında olan borçlar orta vadeli,
- Süresi 5 (beş) yıldan fazla olan borçlar ise uzun vadelidir.

Geri ödeme şekline göre devlet dış borçları, döviz olarak ödenecek ve yerli (milli) parayla ödenecek borçlar olarak ikiye ayrılır:

İtfası döviz ile gerçekleştirilecek dış borçlar, borcun sağlandığı kaynağına (ülke içinde veya ülke dışında) bakılmaksızın anapara ve faiz ödemeleri dövizle ödenir; bunun yanı sıra borç veren ülke kendi milli para birimi üzerinden borç verebildiği gibi dünya para piyasasından geçerli olan bir para birimi üzerinden de borç verebilme tercihinde bulunabilmektedir. Milli para üzerinden ödenecek dış borçlar ise ülkelerin milli para birimi üzerinden borçlanmaları durumu söz konusudur. Milli para birimi üzerinden borçlanma, borçlanan ülke için daha avantajlı ve borcun vadesi geldiğinde dövizle ödenecek borçlara kıyasla daha kolay bir şekilde ödemesini sağlamaktadır. Borç veren ülke açısından borçlanan ülkenin milli para birimi güvenilir ise bu tür bir borçlanma şekli gerçekleşebilmektedir (Tüğen vd, 2018, s.81).

(Edizdoğan vd, 2012, s.495-501) ve Işık vd (2005, s.5-12)' a göre finansman türlerine göre dış borçlar kendi içinde çeşitli yönleriyle aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

I. Kalkınma Kredileri: Kalkınma kredileri, ekonomik kalkınma amacıyla yatırım yapılması ve mevcut yatırımları artırılması için verilen finansman kredileridir.

Genellikle sermaye malı niteliğinde olan kalkınma kredileri, proje ve program kredileri, bağı ve serbest krediler, satıcı kredileri, borç ertelemeleri ve röfinansman kredileri şeklinde farklı kriterler ile ele almak mümkündür. Söz konusu krediler kriterlerine göre sırasıyla hemen aşağıda ele alınmıştır.

Proje ve Program Kredileri: Proje kredileri, ABD tarafından geliştirilen ve ilgili ülkelerin kamu sektörü ve özel sektörüne ait yatırım projelerinin gerçekleştirilmesini sağlamaya yönelik olup genellikle çok taraflı yardımlar çerçevesinde uluslararası kuruluşlarca (OECD, AET gibi kuruluşlar) verilir. Bu krediler belirli bir yatırım projesinin gerçekleştirilmesi amacıyla sağlanır ve kredilerin verimli alanlarda kullanılması bu kuruluşlarca gözetim altına alınır. Bu tür krediler; ticari bankalardan sağlanan ihracat kredileri, satıcı kredileri ve uluslararası finans kuruluşlarından sağlanan krediler olmak üzere üç farklı kaynaktan sağlanır. Program kredileri ise, kalkınma programlarını gerçekleştirmek ve ithalat finansmanında kullanmak amacıyla belli bir projeye bağı olmadan alınan ve proje kredilerine göre de daha esnek olan dış kredilerdir.

Bağı ve Serbest Krediler: Krediler, kullanım şartlarına göre bağı ve serbest kredilerden oluşmaktadır. Bağı kredi, krediyi veren ülkenin krediyi kendi mallarının satın alınması şartına bağıladığı kredi çeşididir. Günümüzde genellikle gelişmiş olan ülkelere verilen krediler daha çok bu niteliktedir. Bu durum da sistemi krediyi sağlayan ülkelerin lehine çevirir. Bu krediyle, krediyi veren ülke öncelikle bir dış pazar elde etmiş olacaktır. Buna karşılık, krediyi alan ülke için tersine olumsuz yönü daha ağır basmaktadır. Serbest krediler ise, herhangi bir şarta bağı olmaksızın verilen kredilerdir. Serbest krediler gelişmekte olan ekonomilerin kullanımına sunulmuş kredilerdir. Bu bakımdan gelişmekte olan ülkeler, krediyi serbest tasarruf etme hakkına sahip olmanın yanı sıra kalkınmayı finanse edebilmek için gerekli olan mal ve hizmetleri uluslararası piyasalardan kendileri için en uygun olanı tercih edebilme olanağına sahip olmaktadır.

Borç Ertelemeleri ve Röfinansman Kredileri: Borç ertelenmesi veya borç tecili, vadesi dolmuş bir borcun ödemesini ilk kredi faiz oranına göre biraz daha fazla bir faiz oranı karşılığında sonraki yıllara ertelenmesidir. Borç ertelemesinin temel nedeni, borçlanan ülkenin borcu itfa edeceği zamana denk gelebileceği muhtemel ekonomik ve sosyal sorunları önlemektir. Alacaklı ülkeler için ise borç ertelemesinin nedeni, az gelişmiş ülkeler ile her tür ilişkinin daha etkin bir biçimde sürdürülebilirliğini

sağlamaktır. Vade süresi dolan bir borcu itfa edip aynı miktarda yeniden bir kredi açılması uygulamasına ise röfinansman kredisi adı verilir. Vadesi dolan borçların ödenmesinde finansal eksiklik yaşayan ülkeler yeniden borçlanarak eski borç yükünden sadece belirli bir süreliğine kurtulma amacının yanı sıra başlatılan yatırımları devam ettirmek ya da dış ödemeler dengesindeki zorlukları aşma amacıyla da bu kredilere başvurumaktadırlar.

Görüldüğü üzere röfinansman işlemi, borç erteleme işlemi veya borç tecil işleminden farklı bir işlemdir. Çünkü borç vadesinde itfa edilmekte ama ödenen borç kadar yeni kredi açılmaktadır. Söz konusu her iki kredi çeşidi gelişmekte olan bir ekonomiye sahip ülkelerin borçları arttıkça ve ödeme sorunlarıyla karşı karşıya kaldıkça daha fazla önem kazanmaktadır. Ayrıca ülkeler, başlatılan yatırımların devamlılığını sağlamak ya da içinde buldukları dış ödemeler dengesinde oluşan sorunları aşabilmek için söz konusu bu krediler bir nevi zorunlu hale gelmekte denilebilir.

İhracat (Satıcı) Kredileri: Özel kesimin sağladığı kredilerden oluşan ihracat kredileri ya da satıcı kredileri, gelişmiş ülkelere mal ve hizmet alacak olan ülkelere, özel firmalar tarafından veya bu amaç için kurulmuş olan kurumlar tarafından ürettikleri malı ya da hizmetleri satabilmeleri için ticari şartlar ile verdikleri kredilerdir. Diğer bir ifadeyle mal üreten yabancı bir firma, ithal edilecek mallarının satışını sağlamak için ithalatçı ülkedeki alıcıya kredi açabilir. Bu firmalar, verecekleri krediyi kendilerine teminat veren, riskin büyük bir bölümünü üstlenen bazı özel ya da yarı kamu kuruluşu niteliğindeki büyük mali kuruluşların denetiminde vermektedirler. Genellikle ticari amaçlı olan, bazen de sanayi yatırımlarının finansmanı için kullanılabilen bu kredilerin vadeleri kısa ve faiz oranları ise yüksektir. Bu nedenle pahalı bir kredi çeşididir. Satıcı kredilerinde risk üstlenici mali kurumlara ABD’de Export-İmport Bank’ı Fransa da COFACE gibi kuruluşlar örnek verilebilir.

II. Teknik Krediler (Yardımlar): Yardım olarak da adlandırılan teknik krediler, gelişmiş ülkeler tarafından az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere; uzman, eğitim malzemesi, staj olanakları ve teknolojik bilgi transferinin sağlanmasına yönelik olan kredilerden oluşmaktadır. Bu şekilde gelişmiş ekonomilerde uygulanan çeşitli yöntem, teknik ve bilgilerin gelişme sürecinde olan ekonomilere kazandırılmaya çalışılır. Bu nedenle teknik yardımlar, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını destekleyici yönde etkili bir yardım türü sayılmaktadır. Gelişmiş olan ülkeler, bu

yardımlar vasıtasıyla geliştirmekte olan ülkeler üzerinde hem siyasal bir saygınlık sağlama, hem de kendi tekniklerinin söz konusu ülkelerde yerleşmesi ile ekonomik pazarlar elde etme imkânına kavuşurlar.

III. Savunma Kredileri veya Yardımları: Ülkelerin, savunma amacına yönelik olarak gerçekleştirdikleri, ayrıca gizli anlaşmalar ile miktar ve şartların çoğu kez saklı tutulduğu kredilerdir. Bazen bağış şeklinde olmalarından ötürü savunma yardımları da denilir. Az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkeler savunma kredileri sayesinde savaş araç ve gereçlerini tedarik etme fırsatını elde ederler. Savunma kredileri veya yardımları daha çok politik ve askeri nedenlerden dolayı başvurulduğu için kredilerin alma şartları diğer tür kredilerden farklı olmaktadır. Şöyle ki; krediler nakdi olarak kaynak sağlaması yerine aynî kredi olarak verilmektedir.

Görüldüğü üzere gelişmiş ülkelerden geliştirmekte olan ülkelere verilen askeri malzeme ve teçhizat şeklindeki yardımlar, II. Dünya savaşı sonrasında hibe şeklinde iken 1970'li yıllardan sonra daha çok krediye dönüşmüştür. II. Dünya Savaşı sonrası dünya güç dengesi, ABD-Sovyet ekseninde oluştuğundan her biri müttefiki olan ülkelere yoğun askeri yardımlar yaptılar ve gelişmişte olup, ayrıca yeterli döviz rezervi olmayan ülkeler askeri kredi talep etmek yoluyla savunma harcamalarını temin etmeye çalışmışlardır. 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliğinin dağılması ve Berlin duvarının yıkılarak Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesiyle soğuk savaş dönemi sona erdi ve ABD, AB gibi yeni güç merkezleri baş göstermeye başladığı bilinmektedir. Günümüzde bile halen ABD ve Batılı ülkeler, özellikle petrolün yoğun olduğu Ortadoğu coğrafyasındaki ülkeleri kendi safına çekebilmek amacıyla askeri yardımlarda buldukları görülmektedir.

IV. Bağışlar: Bağışlar genellikle gelişmiş ülkeler tarafından az gelişmiş ülkelere geri ödemesi ve faizi olmadan karşılıksız olarak verilen ve genellikle mal şeklinde olan yardımlardır. Geçmişte Marshall yardımları olarak bilinen yardımlar ile ABD'deki PL480 sayılı Kanun gereği üretim fazlası tarımsal ürünlerin az gelişmiş ülkelere gönderilmesi bu tür yardımların açık örnekleridir. Söz konusu kanun çerçevesinde ABD tarımda üretim fazlalığını değerlendirmek amacıyla geliştirmekte olan ülkelere ve Batılı ülkelere bir kısmı karşılıksız bir kısmı da o ülke parasıyla karşılığı ödenmek üzere çeşitli gıda maddeleri ve hammaddeleri göndermiştir. Elde ettiği gelirleri ABD elçiliklerinin o ülkedeki harcamalarını karşılamada ve iki ülke arasında kararlaştırılan

projelerin finansmanında kullanılmıştır (Edizdoğan vd, 2012, s.495-501; Işık vd, 2005, 6-12).

Dış borçlanma, iç borçlanmaya kıyaslandığında dış borçlanmanın belli bazı amaçları olmasının yanı sıra, dış borçlanmayı iç borçlanmaya göre farklı kılan bazı hususlar da söz konusu olmaktadır. Örneğin, devletin iç borçlanması durumunda ülkenin üzerinde tasarruf ettiği toplam kaynak miktarında bir artış yaşanmamaktadır. Fakat kısa ve uzun vadeli olarak alınan dış borçlar ise dış piyasalardan elde edildiği için ekonomide milli gelire ek bir kaynak sağlamaktadır. Dış borçlar ülkenin bütçe ve ödemeler dengesi açığını finanse ederek ithal (dışalım) olanağı yaratır. Kalkınmanın ilk zamanlarında yatırımlardan ötürü gerekli olan bir kısım malzeme ve teçhizatın ithali için yapılan dış borçlanma, kalkınma ile ihracat (dışsatım) gelirlerini artırdıkları ve ithal gereksinimlerini azalttıkları ölçüde azalmaya başlar. Diğer bir ifadeyle kalkınmada kullanılan kaynaklarda etkinlik sağlandıkça dış borçlanma gereksinimi de azalır. Ayrıca döviz ihtiyatlarında daralmayı önlemek amacıyla dış borçlanma yoluna gidilir (Arsan, 1979, s.46,47).

Elde edildiği kaynaklar açısından devlet dış borçları ise uluslararası borçlanma, uluslararası mali kuruluşlardan borçlanma ve özel (dış piyasadan) borçlanmalar olmak üzere üç grupta ele alınıp incelenmiştir:

1.1.3.3.2.1. Uluslararası Borçlanmalar

Bir devletin başka bir devlete borç vermesi şeklinde oluşan sermaye hareketine uluslararası borçlanma denir. Bu borçlanma şekline literatürde iki yanlı devlet veya hükümet borçları da denilir. Devletten devlete borçların uzun vadeli, düşük faizli ve ön ödemesiz olmaları nedeni ile avantajlı-uygun koşullu ve genellikle kalkınmaya yönelik bir yardım niteliğini taşıdığı bilinmektedir (Sugözü, 2010, s.198).

İki yanlı borçlanmada, borç veren ülke veya ülkeler borçları siyasi amaçlı kullanmaktadırlar. Ayrıca borçlanan ülkenin, ithal malları da kendilerinden satın alınmasını şart koşarak pazar edinme amacını gözetebilmektedirler. Bu durumda söz konusu bu tür borçlanmalar bir nevi bağlı krediler sınıfına girmiş olur. İki yanlı borçlar günümüzde daha çok üçüncü dünya ülkesi olarak nitelendirilen, ihracat ve döviz kazandırıcı ekonomik faaliyetleri çok az olan ülkelere ekonomik işleyişini sürdürebilmeleri amacıyla verilmektedir. Diğer bir ifadeyle belirtilmek istenilen durum,

uluslararası borçlanmalarda siyasi baskı fazla söz konusu olduğu için mecburi olmadıkça tercih edilmemektedir (Işık vd, 2005, s.13).

Çalışmanın önceki kısımlarında ifade edilenlerden hareketle; özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında rağbet görmüş ve sık olarak başvurulmuş olan uluslararası borçlar, 1960'lı yıllardan sonra özel sermaye hareketlerinde artış yaşanması ve sanayisi gelişmiş ülkelerin bütçelerinde büyük açıkların meydana gelmesi sebebiyle oldukça azaldığı söylenebilir. Yardımlar bağış niteliğini kaybederek krediye dönüşmüş ve krediler direkt ulus yerine çok uluslu kuruluşlar aracılığıyla verilmeye başlandığı ifade edilebilir.

1.1.3.3.2.2. Uluslararası Kuruluşlardan Borçlanmalar

Dünya ülkeleri arasında zaman içerisinde ekonomik, mali ve sosyal alan ilişkilerinde bir takım önemli değişikliklerin yaşandığı bilinmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra bozulan ekonomileri tekrar düzeltmek ve ülkelerin kalkınmalarını sağlamak amacıyla uluslararası yardımlaşmaların öneminin arttığı, ancak ABD'nin direkt yardım sağlama yerine uluslararası kuruluşların kurulmasını ve kredilerin bu kuruluşlar aracılığıyla verilmesi fikrini benimsediğini çalışmanın önceki kısımlarında kısaca değinilmiştir.

Uluslararası kuruluşlardan borçlanma, çok taraflı krediler olarak değerlendirilmekte ve bu krediler Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansman kuruluşları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, Avrupa Kalkınma Fonu, Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ve İslam Kalkınma Bankası (IDB) gibi kuruluşlar da çok taraflı kredi sağlayan kuruluşlara örnek teşkil etmektedir. Uluslararası ekonomik kuruluşlar çeşitli konular üzerine ve farklı biçimlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu bu kuruluşlar, parasal birliklerden ticaret anlaşmalarına kadar, konu ve dünya çapında örgütlenmeden sınırlı sayıda üye ile örgütlenmeye kadar şekil çeşitliliği sergilemektedirler. Genel olarak da sağladıkları krediler uzun vadeli, düşük faizli ve kalkınmaya yönelik kredilerdir. Bu durumda özellikle gelişmekte olan ülkeler kalkınmanın finansmanı için dış borç elde edebilme imkânına kavuşmuşlardır (Pehlivan, 2009, s.180,181).

1.1.3.3.2.3. Dış Piyasalardan Borçlanmalar

Çeşitli kaynaklarda özel borçlanmalar olarak da adlandırılan dış piyasalardan borçlanma, yabancı sermaye tarafından devletlerin kamusal veya özel kuruluşlarına açılan krediler yoluyla gerçekleşmektedir. Söz konusu alınan krediler günümüzde genel olarak bankalar ya da sermaye piyasalarından tahvil ihracı yoluyla borçlanılmak şeklinde gerçekleşmektedir. İkinci Dünya Savaşı öncesi yıllarda sık olarak başvuru olan bu yöntem ile borç almak isteyen hükümetler bir ya da birkaç ülkenin sermaye piyasalarından borçlanabilmektedir. Bazı durumlarda borçlanmayı gerçekleştirmek amacıyla, borç veren ülkenin hükümeti bu tür borçlanmalara teminat verebilmektedir. Zaman zaman riskin dağıtılması amacıyla birden fazla ülkedeki mali kuruluşun bir araya geldiği ve bir “borç verenler konsorsiyumu” oluşturarak kredi açtığı da bilinmektedir (Uluatam, 1999, s.445).

Ticari bankalar üzerinden yapılan borçlanmalar; genel olarak kısa vadeli, yüksek faizli, bağlı olmayan ve proje finansmanında kullanılan kredilerdir. Başlı başına tek bir banka, borçlanacak olan ülkenin borçlanma riskini üstlenemediğinden toplam talep edilen krediyi birden çok banka bölüşür ve olası bir risk böylece dağıtılır. Bundan dolayı bu tür kredilere “Sendikasyon Kredisi” de denilir. Banka kredilerinin yüksek maliyetli olması, bağlı kredilerin ise hem ekonomik hem de siyasi olarak maliyetinin yüksek olması ülkeleri yeni borçlanma araçları bulma arayışına sokmuştur. Bu doğrultuda uluslararası sermaye piyasalarına tahvil ihraç edilerek fon sağlama yoluna gidilmiştir (Ulusoy, 2017, s.60, 61).

Bir devletin uluslararası piyasalardan borçlanabilmesinin temel şartı güvendir. Ülkelerin güvenirlilik göstergesi ise bilindiği üzere kredi derecelendirme kuruluşlarından alınan nottur. Genellikle yabancı tahviller ABD doları cinsinden ihraç edilir. Ayrıca Euro ve Japon Yeni üzerinden de tahvil ihracına rastlanılmaktadır.

1.1.4. Borçlanmaya İlişkin İktisadi Teoriler

Kamu harcamalarının kamu borçlanma yoluyla finanse edilip edilmeyeceği, finanse edilecekse borçlanmanın hangi şekil ve koşullarda yapılmasının gerektiği ile borçlanmanın ekonomi üzerindeki olası etkileri gibi sorunlara yönelik iktisadi ekollerin yaklaşımları farklılık göstermektedir. Devletin borçlanma politikasına yönelik iktisadi ekollerin söz konusu farklı yaklaşımları aşağıda ele alınıp incelenmiştir.

1.1.4.1. Klasik İktisat Teorisi

Bilindiği üzere Adam Smith'in öncülüğünü yaptığı Klasik iktisatçıların görüşü; devletin faaliyet alanı sadece adalet, diplomasi, iç ve dış güvenliği sağlanmak, yani savunmayla sınırlı bir "jandarma devlet" olması yönündedir. Söz konusu belirtilen bu kamusal hizmetlerin finansmanı için ise sadece vergi gelirlerinin esas alınmasını benimsemektedirler. Kısaca ifade etmek istedikleri durum; piyasadaki görünmez bir elin ekonomide oluşacak dengesizlikleri kendiliğinden ortadan kaldıracığıdır (Bedir, 2007, s.91, 92).

Klasikler, küçük ve denk bütçeden yana oldukları için savaşlar ve büyük verimli yatırımlar için gerekli kamu giderleri dışında devletin borçlanmasına karşıdır. Diğer bir ifadeyle devlet olağan olarak kolay bir şekilde borçlanmamalı, borçlandığında ise süratle borcu itfa etmelidir. Klasiklere göre devletin borçlanması, faizlerin yükselmesi ile tasarrufların bir kısmının yatırımlara dönüşmesini engeller. Bu durumda fiziki sermayenin maliyeti artar, dolayısıyla yatırımlar azalır ve iktisadi büyüme engellenir. Yine Klasiklere göre kamu harcamaları veya bütçe açığının emisyon yoluyla finanse edilmesi, Klasik Miktar Kuramı gereği para arzının artması itibarıyla enflasyona yol açacağı için uygun görülmemektedir (Tüğen, 1999, s.206).

Klasik iktisatçı David Hume'a göre borçlanmanın beş temel sakıncası söz konusu olmaktadır. Birinci sakınca; halkın tasarruflarını üretime yönelik yatırımlar yerine, devletin borçlanma senetlerine yatırmaları neticesi ile üretim ve istihdam miktarında düşüşün yaşanmasıdır. Kamu borçlanma araçlarının kullanılabilirlik açısından para gibi rahat olması nedeniyle altın ve gümüşün değerini yitirmesi ikinci sakıncayı oluşturmaktadır. Üçüncü sakıncası ise borçların ve faizinin ödenmesi için vergi gelir miktarının artırılması ve söz konusu bu durumun fakir kesimin gelirlerini önemli derecede azaltmasıdır. Bu borçların yabancıların eline geçmesi durumunda bunların etkisinin altına girilmesi dördüncü; borçların rant sınıfını oluşturması ve bu rantıye sınıfının hiç çalışmadan hayatlarını geçirmeleri ve bu borçların çalışmadan geçirilecek bir hayatı garanti etmesi beşinci sakıncayı oluşturmaktadır (Bağcı, 2001, s.19).

Öncü Klasik iktisatçı Adam Smith'in kamu borçlanma politikasına yaklaşımı ise D. Hume'ın belirttiği beş temel sakıncayla aynı niteliktedir. Smith'e göre gelirin temel kaynağı toprak ve sermayedir. Kamu borçlarını itfa edebilme düşüncesinden hareketle,

toprak ve sermaye üzerine konulacak her ilave vergi hem üretimi, diğer bir ifadeyle milli geliri hem de istihdamı azaltabilir. Klasik iktisatçılar Thomas Malthus, kamu borçlanması hususunda diğer Klasik iktisatçılardan farklı bir yaklaşımla kamu borçlanmasını efektif talep yönünü irdelemiş ve borçlanma yoluyla devlete transfer edilen paranın tamamı piyasaya efektif talep olarak dönüşorsa sorun olmayacağını ifade etmiştir (Ulusoy, 2017, s.4,5).

Görüldüğü üzere Klasik iktisadi ekol, devletin borçlanma yoluyla sağladığı kaynakların verimli yatırım harcamalarında kullanılması durumunda toplumsal refah düzeyinin yükselebileceğini hesaba katmamış olmalıdırlar. Çünkü yatırımların özellikle ileriye dönük hizmetler üretmesi ve enflasyondan olumlu yönde etkilenmesi durumunda gelecek nesillerin geçmiş nesillere ait borçları ödüyor gibi görünse dahi daha konforlu bir hayat şartlarına sahip olarak kârlı çıkacakları düşünülebilir.

1.1.4.2. Neo-Klasik İktisat Teorisi

Neo-Klasik iktisatçılar, kamu borçlarını iç ve dış borç olarak iki gruba ayırmışlardır. Neo-Klasik iktisatçılara göre, gelecek kuşaklar üzerinde iç borçlar bir yük oluşturmazken dış borçlar için aynı durum söz konusu değildir. Çünkü dış borçların anapara ve faiz ödemeleri, ülke içinde alım gücünün el değiştirmesine neden olduğu, dolayısıyla bu durumda halkın satın alma gücünde azalmaya neden olmaktadır. Aynı zamanda Neo-Klasik analizde dış borç alma ya da sermaye ithali, ülkenin bu kaynaktan elde ettiği verimin borç alınan kaynağın maliyetinden daha yüksek ise durum kârlı ve yararlı bir iktisadi eylemdir (Gedikli, 1997, s.29).

Ayrıca Neo-Klasik yaklaşıma göre, kamu açıklarını finanse etmek için borçlanma ya da vergilerin tercih edilmesi benzer sonuçları oluşturacaktır. Her iki finansman şeklinde de özel sektörden kamu sektörüne doğru kaynak transferi gerçekleşir. Devletin borçlanmaya yönelmesi, kamu kesimi ile özel kesim arasında bir rekabet oluşmasına neden olacaktır. Yatırımlarda kullanmak üzere ayırt edilen kaynakların devlet tarafından vergiler aracılığı ile alınması, faiz oranlarındaki değişmeye bağlı olarak özel yatırımların dışlama etkisine (crowding-out) uğramasına neden olacaktır (Şeker, 2006, s.77).

Görüldüğü gibi, Neo-Klasik ekol kamu borçlanma politikasına tamamıyla karşı çıkmamaktadır. Klasik ekole göre iktisadi mikro düzeyde incelemişler ve Klasik

iktisadi mikro analizlerle savunmuşlardır. Klasik iktisada temel ilkeler bakımından bağlıdırlar, fakat Klasik iktisadın tutarsız olduğunu düşündükleri yanlarını incelemiş ve bunları düzeltmeye çalışmışlardır.

1.1.4.3. Yeni Klasik İktisat Teorisi (Ricardocu Eşdeğerlik Teoremi)

Klasik iktisadın önde gelenlerinden biri olan David Ricardo'ya göre, kamusal borçlanmanın vergilendirmeye aynı etkiye sahip olduğunu ve kamu borçlanması hususunda borç yükünün, borçlanmayı yapan kuşakça karşılandığı görüşünü savunmuştur. Ricardo'cu Eş Değerlik yaklaşım, oluşan bütçe açığının cari tüketim üzerinde bir etkisinin olmadığını, bütçe açıklarının borçlanmayla finanse edilmesinin vergilerle finanse edilmesiyle aynı etkiyi yaptığını, vergilerin piyasaya bozucu etkilerinin olmadığını, sadece vergi toplamanın maliyetinin (zamanlamasının) cari dönemden sonraki dönemlere kayacağını ileri sürmüştür (Sugözü, 2010, s.39-42).

Ricardo'cu Denge veya Ricardo'cu Eşdeğerlik Teorisi olarak literatürde adlandırılan bu teoreme göre, tüketiciler uzak görüşlü ve rasyonel davranarak kendisinden sonraki kuşağa duyarsız olmadığını ve devletin vergilendirme yerine borçlanmaya gittiğinde borç ödemelerinin gelecekte tahsil edilecek vergiler ile ödeneceğini bilirler ve bunun için tasarruflarını arttırıp bu tasarrufları miras yoluyla gelecek nesillere transfer ederler (Bilgili ve Bilgili, 1998, s.7).

Görüldüğü üzere D. Ricardo, kamu harcamalarının borçlanmayla finanse edilmesi kişilerin gelecekteki yükümlülüklerini arttıracak ve bu düşünceyle kişiler daha fazla tasarruf edeceklerdir. Diğer bir ifadeyle kamu harcamalarının vergi yerine borçlanmayla finanse edilmesi, bireylerin kullanılabilir gelirlerindeki artış, onların tüketimleri ve ekonominin sermaye birikimine yönelik bir etkisi olmayacağını, söz konusu iki finansman biçiminin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin aynı olduğunu ve bireyler tüketimi arttırmak yerine tasarrufu arttıracaklarını ifade etmiştir.

1.1.4.4. Keynesyen İktisat Teorisi

Keynesyen Teori, birçok yönüyle Klasik iktisadi düşünceden farklılıklar göstermektedir. Bu farklılaşma, kamu kesiminin borçlanması konusunda da ortaya çıkmaktadır.

Keynesyen yaklaşım, ekonomik daralma dönemlerinde toplam talebi arttırmak için bütçe açıklarını finanse etmek için en etkin yöntemin kamu borçlanması olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü söz konusu yaklaşıma göre borçlanma ile finanse edilecek kamu harcamalarının çarpan etkisiyle tüketimi ve yatırımları arttıracak, dolayısıyla talep yetersizlik sorununun giderileceğini ifade edilmiştir (Ulusoy, 2017, s.7,8).

Keynesyen iktisat teorisine göre, ekonominin her zaman dengede olmasının mümkün olmadığını ve bunun nedeni ekonomideki arzdan değil de talep yetersizliğinden kaynaklanacağını ileri sürmüştür. Talep yetersizliğinden kaynaklanan ekonomik dengesizliğin giderilmesi için de devletin ekonomiye maliye politikası araçlarıyla müdahale etmesi gerektiğini savunmuştur. Diğer bir ifadeyle, açık bütçe politikası aracılığıyla ekonomideki dengesizliğin giderilebileceğini belirtmiştir. Devletin ekonomide müdahalesinin olması gerektiğini savunan Keynesyen görüş, Klasik iktisadi düşünce gibi borçlanma politikasını geçici ve olağanüstü bir finansal araç olarak görmemiş, aksine borçlanmanın konjonktürel dalgalanmaların düzenlenmesi sürecinde mühim bir araç olduğunu ileri sürmüştür. Borçlanma yoluyla elde edilen gelirin ilk bakışta ekonomiye faydası olmayan işlerde kullanılmasının dahi toplumsal bir olumsuzluk oluşturmayacağını, tam aksine ekonomik zenginleşmeye yol açacağını ifade etmiştir (Bilgili, 2013, s.157,158).

Keynes, 1929 Büyük Ekonomik Buhan için özel sektör harcamalarının yetersiz olmasından kaynaklandığını dile getirerek devletin bu süreçte harcanmayan fonları özel kesimden borçlanarak bu fonları kamu harcaması şekline dönüştürmesini savunduğunu ayrıca ifade etmekte fayda vardır.

1.2. BORÇLANMANIN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Kamu borçlarının iktisadi ve sosyal açıdan birçok etkisi söz konusu olmaktadır. Borcun etkisi öncelikle iktisadi alanda oluşurken, akabinde bu etki siyasal, sosyal ve kültürel alanlara da yansımaktadır. Kamu borçlanması, başlangıç itibarıyla kamu maliyesine bir rahatlık sağlarken borç anapara ve faizinin itfası itibarıyla ekonominin işleyişi üzerinde arzu edilmeyen etkilere yol açmaktadır. Bunun için çalışmanın bu kısmında borçlanmanın ekonomik büyüme, dış ticaret, faiz, enflasyon, deflasyon, harcama, ekonomik kalkınma ve gelir dağılımı gibi makroekonomik faktörler üzerinde oluşturduğu etkiler aşağıda ele alınıp incelenmiştir.

1.2.1. Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

Çalışmanın önceki kısımlarında da ele alındığı gibi literatürde borçlanma ve makroekonomik değişkenler arasında var olan karmaşık ilişki Klasik, Neo-Klasik, Keynesyen ve Ricardian yaklaşımlarla ortaya konmaktadır. Kamu borçlanma teorisi, ekonomik büyüme bağlamında devlet müdahalesinin gerekli olduğunu savunan Keynesyen görüş ile önem kazanmıştır. Keynesyen görüş makroekonomik faaliyetlerde borçlanmanın ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olacağını; Neo-Klasik ekonomistler bu etkinin negatif olacağını; Ricardian denklik yaklaşımına göre ise etkinin yansız olduğunu ifade etmişlerdir.

Kamu borçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri; borçlanılan kaynakların türüne, faiz oranına, vadesinin kısa veya uzun olmasına ve borçlanılan kaynakların hangi ekonomik faaliyetlerde harcandığına bağlı olarak değişebilmektedir (Doğan, 2012, s.114,115).

Literatürde iç borçlanmanın ekonominin işleyişi üzerinde hem pozitif hem de negatif etki oluşturduğu vurgulanmıştır. İç borçlanma milli ekonomi içerisinde bir el değiştirme işlemi olması nedeniyle özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde banka ve sigorta şirketlerinin kasalarında kullanılmayan fonların üretim alanlarına transfer edilmesini mümkün kılarak ekonomik kalkınmaya hızlandırıcı ve ekonomik denge üzerinde koruyucu etkiler oluşturabilir. Devlet, iç borçlanma senetlerinin parasal karşılığını pratik bir şekilde elde edip ve harcamalarda kullanabilir. Ancak, devletin harcamalarda kullanacağı borçlanma gelirlerine başvurmadan önce ekonomik ve siyasi koşulları dikkate alması önem arz eder. Çünkü verimlilik ve konjonktürel durum dikkate alınmaksızın gerçekleştirilen kamu borçlanmaları, ekonomi üzerinde negatif sonuçlar oluşturabilir. Kamu iç borçlanma aracının etkin bir şekilde kullanıldığı zaman bu durum toplam üretim miktarını arttırabilir, dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde hızlandırıcı ve ekonomik denge üzerinde koruyucu etkiler oluşturabilir (İnce, 2001, s.71,72).

İç borçlanmanın negatif yönüne de değinmekte fayda vardır. İç borçlanmanın yol açtığı yüksek reel faiz oranları, ülkenin yabancı sermayeyi çekmesini sağlayabilir. Ancak, faiz oranlarının uzun vadede yüksek olması özel yatırımların azalmasına, diğer bir ifadeyle dışlama etkisine (crowding out) neden olmaktadır. Burada kamu iç borçlanması, ödünç verilebilir fon arzının sabit olduğu varsayımı altında, mevcut

fonları elde etme hususunda özel kesimle arasında eşit olmayan bir rekabet yaratarak özel kesimi dolaylı olarak piyasadan dışlamaktadır (Bayraktar, 2009, s.286).

Ayrıca yüksek miktarda iç borç nedeniyle ülke gelirinin önemli bir kısmını borç servis ödemelerine ayırmak altyapı, eğitim ve sağlık gibi önem arz eden sektörlere olan harcama kapasitesini azaltabilir.

Devletin dış borçlanma politikasının, iç borçlanma politikasında olduğu gibi ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve negatif etkilerinin olduğu çeşitli kaynaklarda iktisatçılar tarafından ifade edilmiştir. Keynesyen görüşe göre, kamu dış borçlanma yolu ile sağlanan kaynakların özel sektör yatırımlarını tamamlayıcı özellikteki yatırımlara aktarılması, söz konusu yatırımları besleyecek ve verimliliği arttıracaktır. Borçlanmanın özel sektör yatırımlarını bu şekilde pozitif olarak etkilemesine çekme etkisi (crowding-in) denilir. Başka bir ifadeyle, özel sektör tarafından mali ölçeğinin büyük olması nedeniyle veya kârlı görmemesi nedeniyle yapamadığı baraj, yol ve köprü gibi yatırımların kamu tarafından yapılması, özel sektörün yatırım maliyetlerini düşürdüğünden özel sektör yatırımlarının artmasına yol açmaktadır. İfade edilmesi gereken diğer bir husus ise iç borçlanma, sermayenin etkin dağılımını sağlayarak ekonomik etkinliği, bankacılık sektöründe rekabeti artırarak kurumsal tahvil piyasasının genişlemesini teşvik etmekte; bu durumun ise yurt içi tasarrufların artmasına ve uluslararası yatırımcıların ülkeye çekmesine katkı sağladığı ileri sürülmektedir (Çevik ve Cural, 2013, s.117,118).

Keynes, dış borcun özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme amaçlarına önemli katkılar sağlayacağını savunmaktadır. Dış borçlanma, iç kaynaklar ile net bir şekilde gerçekleştirilmesi mümkün olmayacak kadar büyük ölçekli yatırımları finanse edebilmektedir. Etkin bir biçimde gerçekleştirilecek yatırımlar zamanla milli geliri arttıracığı için bu durum borçların itfa edilmesi aşamasında devletin zorluklarla karşı karşıya kalmasını engelleyebilmektedir. Ayrıca, Keynesyen iktisadi ekole göre devletin hali hazırda borçlanması, gelecek kuşakların daha iyi koşullarda yaşamalarını mümkün kılacağı için borç yükü gerçek anlamda gelecek kuşaklara yansımaz. Gelecek kuşaklar daha iyi koşullarda yaşamanın karşılığı olarak sadece faiz miktarı kadar ek yük taşıyacaklardır (Şeker, 2006, s.78).

Dış borç ile büyüme ilişkisi Keynes'le başlamış, Harrod-Domar ile süre gelmiştir. Harrod-Domar büyüme modelinde, dış borçlanma ile ekonomik büyüme

arasındaki ilişki dışa açıklık ile ifade edilmiştir. Ekonomik büyümede ana unsurun yatırımlar olduğunu ileri süren söz konusu bu modele göre devletin tasarruf hacmini, diğer bir ifade ile yatırım miktarını çoğaltması demek, ekonomik büyüme hızını yükseltmek demektir. O takdirde devletin yurt içi tasarruf düzeyinin düşük olması ekonominin büyümesi için engel teşkil eden faktördür. Devlet, söz konusu böyle bir ekonomide dış borçlanma aracılığıyla toplam tasarruf hacmini artırarak büyüme hızının yükselmesini sağlayabilir. Harrod-Domar modelinde hedeflenen büyüme oranının elde edilmesi için toplam tasarruf hacminin yeteri kadar arttırılmasının bir gereği olarak dış borçlanmanın önemi belirtilmektedir (Çevik ve Cural, 2013, s.120).

Devletin dış kaynaklardan borçlanmasıyla ülkeye yabancı finans kaynaklarının transfer olması toplam gelirlere artış yaşanır ve bu artış ekonomi için olumlu iken, buna karşılık anapara ve faiz ödemeleri yapıldığı zaman ülke dışına kaynak transferi olacağından milli gelirden azalmaya ve ekonomi üzerinde olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Söz konusu olumsuz etkileri minimize etmek için dış borçlanma yoluyla sağlanan kaynakların verim sağlanacak yatırımların finansmanında kullanılmasının oldukça önem arz eden bir durum olduğu ifade edilebilir. Dış borçlanma verimli yatırımların finansmanında kullanılması ile borcun kendi kendini finanse edeceği ve ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceği ifade edilebilir.

1.2.2. Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi

Ülkeler kamu finansman ihtiyacını karşılamak için piyasalardan fon talep ettiğinde, yurt içi faiz hadleri yükselir ve bu durum kısa vadeli sermaye hareketlerinin ülkeye girişlerinin hızla artmasına yol açmaktadır. Diğer bir ifadeyle borçlanan bir ülkenin önerdiği reel faizin yüksekliği, borç ve mevduat yatırımları yapan kesimler açısından kendi ülkelerinde elde edecekleri reel faizden yüksekse, ülkeye borç ve mevduat formunda sıcak para akımı başlar. Döviz girişi ulusal paranın değer kazanmasına neden olduğundan ithal malların fiyatı düşer, ihracat malları ise pahalı hale gelir ve durum dış ticaret açığını artırır. Sıcak paranın diğer bir olumsuz yönü ise spekülatif durumların baş göstermeye başladığı durumlarda yabancı yatırımcıların paralarını alıp ülkeyi terk etmeleriyle söz konusu bu durumun krize yol açması veya krizi derinleştirmesidir (Eğilmez, 2012, s.266,267).

Dış borçlanma, ülke ekonomisine ilave bir birim anlamına gelmekte ve kullanılacak olan toplam kaynak miktarında artış meydana getirir. Başlangıç için kamu

dış borçlanması böyle olumlu etki yaratır. Ancak, borçlanma politikası ile ekonomik olarak büyümeyi ve kalkınmayı amaçlayan ülkeler (özellikle de gelişmekte olan bir ekonomiye sahip ülkeler), sanayileşmiş ülkelerin ve uluslararası kredi kuruluşların yönlendirmesiyle genellikle dışa açık büyüme stratejisini izleyerek hareket ederler. Bu politika ise karşılıklı bağımlılığa ve dünya ekonomilerinden etkileşime yol açmıştır. Bu etkileşimin neticesinde dünya ekonomisindeki dalgalanmalar dış borç alan ülkeleri de etkilemiştir. Bu dalgalanmalar neticesinde yansıyan olumsuzluklar ve dolayısı ile dış ticaret oranlarındaki aleyhte olan dönüş, dış borçlanma yoluyla belirli düzeyde sanayileşmiş olan ülkeleri dış borç ödeme sorunlarıyla, zorluklarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Dış borçlanma ile büyümeye, kalkınmaya çalışan birçok devlet zaman zaman bu tip olumsuzluklarla karşı karşıya gelmektedir (Erol, 2004, s.75,76).

1.2.3. Faiz Üzerindeki Etkisi

Devlet tarafından borçlanmaya gidilmesinin faiz oranları üzerinde oluşturacağı etki, söz konusu borcun hangi amaçla elde edilmek istediğine ve borcun vadesine göre durum farklılık göstermektedir. Şöyle ki, devlet ekonomik durgunluk dönemlerinde banka ve/veya sigorta şirketlerinin kasalarında atıl bir şekilde olan fonlar mevcut ise bu fonları iç borçlanma yoluyla elde edip, harcamalar yoluyla ekonomiye tekrar kazandırmak isteyebilir. Ancak, atıl fonların olmadığı bir durumda devlet gerekli finans miktarını borçlanma yoluyla elde edebilmek için faizleri yüksek tutmak zorunda kalacaktır (Demir ve Sever, 2008, s.180-182). Çünkü özel sektör bir anlamda devlet ile rekabet halindedir. Özel sektör de yapmak istedikleri yatırımlar için piyasadan borç talep eder. Bu durumda piyasada cari bir faiz oranı oluşmaktadır. Devletin borçlanma hususunda uygulayacağı faiz ise bilindiği üzere gösterge faiz olarak adlandırılmakta ve devletin borçlanma girişiminin başarıyla sonuçlanması için gösterge faizin piyasada oluşan cari faiz oranından yüksek olması gerekmektedir.

Devlet, kamu açıklarını finanse etmek amacıyla borçlanacaksa ve alınacak borç uzun vadeli ise (genel olarak uzun vadeli borçlarda uygulanan faiz oranı kısa vadeli borçlara göre yüksek olur) bu durum faizleri yükseltir, dolayısıyla da ekonomi üzerinde negatif bir etki oluşturur. Şöyle ki; devlet gerekli finansman miktarını borçlanma yoluyla elde edebilmesi için uygulanacağı yüksek faiz politikası, özel kesimin yatırımlar için talep ettikleri fonları azaltır. Bu durum özel sektör yatırımlarının azalmasına ve kısa dönemde dışlama (crowding-out) etkisinin gerçekleşmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda devletin borçlanmak için yüksek faizli tahviller ihraç ederek

piyasaya sürmesi, tedavülde olan eski tahvillerin değerini düşürür ve bu tahvilleri ellerinde bulunduranlar zarar ederler. Bu itibarla devletin borçlanmasına uygulayacağı faiz politikasının temel amacı ekonomik dengeyi sağlayacak biçimde sermaye birikimini oluşturmak ve elde edilen fonları verimli üretim alanlarına aktararak kalkınmayı hızlandırmak olmalıdır (Erdem, 2015, s.95,96).

1.2.4. Fiyatlar Genel Düzeyi Üzerindeki Etkisi

Fiyatlar genel düzeyinde artış yönündeki bir eğilim enflasyon, azalma yönündeki bir eğilim de deflasyon olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca enflasyon ve durgunluğun bir arada yaşandığı istikrarsızlık durumuna da stagflasyon denilmektedir (Tokatlıoğlu ve Selen, 2017, s.251).

Devletin şahıslara borçlanması durumunda meydana gelen sonuçlar ile bankacılık kesimine borçlanması durumunda meydana gelen sonuçlar farklı olabilmektedir. Şöyle ki, bankalar devlet tarafından ihraç edilen tahvilleri mevduat oluşturmak amacıyla satın almaktadırlar. Diğer bir ifadeyle, devletin bankalara borçlanması kaydi para yaratma sürecine yol açmaktadır. Ekonomi, genişlemeye yönelik bir seyir halinde ise ve toplam arz toplam talep karşısında yetersiz kalıyorsa, bu durumda borçlanma enflasyonu körükleyecektir. Ancak ekonomik durgunluk dönemlerinde kamu borçlanma politikası ile banka ve sigorta kasalarında bulunan atıl fonları kamu harcama yoluyla ekonomiye tekrar sürerek deflasyona yönelik bir mücadele de edebilmektedir. Aynı şekilde ekonomide bir talep enflasyonu söz konusu ise devlet talebi azaltmak için borçlanma yoluyla piyasadaki harcanabilir kaynakları toplayabilmektedir (Demir, Çevik, Beşer, 2005, s.251-254).

Devlet, ekonomik genişlemenin söz konusu olduğu, diğer bir ifadeyle talep enflasyonun yaşandığı bir dönemde iç borçlanma yoluyla bireylerden topladığı kaynakları hiç harcamaması, piyasadaki emisyon hacmi ve tüketim harcamaları miktarı (toplam talep) üzerinde azaltıcı bir etki yapacaktır. Diğer bir ifadeyle devletin iç borçlanmayla piyasadaki para çekmesi, bireylerin gelirlerinde daralmaya yol açar. Bu durum ise tüketicinin kısılmasına yol açarak dolayısıyla deflasyonist etkiler yaratabilmektedir (Erol, 2004, s.67).

Devletin Merkez Bankasından borçlanması, Merkez Bankası'nın mevduat fonları olmadığı için bu durum para basmaya veya emisyon artışına neden olmaktadır.

Para arzı artışının enflasyonist olduğu ise açıktır. Devletin borç aldığı fonları olağan harcamalarda kullanması halinde ise ücret, rant ve kâr gibi gelirlere malik olanların tüketim mallarına olan talepleri artacaktır (Bakkal ve Gürdal, 2007, s.161).

İfade edilen söz konusu bu duruma karşılık olarak; mal arzında talebi karşılayacak kadar bir artma söz konusu değilse fiyatlar genel düzeyi yükselebilir. Borçlanma yolu ile elde edilen gelirler yatırımlarda kullanılması durumunda ve söz konusu yapılan yatırım, üretken olmayan, verimsiz bir yatırımsa üretimde bir artış yaşanmaz ama tüketimde bir artış yaşanabilir. Tüketim düzeyinde meydana gelen söz konusu artışlar da fiyatlar genel düzeyinde yükselişe yol açabilmektedir. Elde edilen gelirler, eğer eski borçların ödemelerinde kullanılıyorsa ve eski borç anapara ve faiz tutarları yeni borç tutarından fazlaysa, piyasada para arzı artacak (mal ve hizmet sunumu yeterli olduğu varsayımı altında), tüketim artacak, bu ise fiyatların yükselmesi sonucunu getirecektir. Eğer devletin yeniden borçlanacağı miktar, ödenecek miktardan fazla ise ve bu borçlanma bireylerin tasarruflarından çok tüketim harcamalarından kısılarak sağlanıyorsa ekonomide borç ödemek için borçlanmanın enflasyonist bir etkisi söz konusu olmayacaktır (Erol, 2004, s.67-69).

Belirtilmesi önem arz eden diğer bir husus ise; devlet borcunun enflasyonist etkilere neden olması faiz oranlarıyla yakından alakalı olduğu ifade edilmektedir. İç borçlanmanın artması, sermaye piyasalarının etkin işleyişini bozarak faizlerin yükselmesine ve özel kesim yatırımlarının azalmasına neden olmaktadır. Özel kesim yatırımları ve üretimlerin azalması ise fiyatların yükselmesine yol açacaktır. Dolayısıyla iç borçlanmanın bütçe üzerindeki faiz yükü enflasyonist etkiye neden olmaktadır (Bayraktar, 2009, s.307).

Kaynak olarak devletin dış borçlara başvurması durumunda ise borç hangi amaçla alınırsa alınsın, borçlanan ülkenin nakit sermaye düzeyinde döviz cinsinden bir artış oluşturacaktır. Bu nakit fazlası, yatırım teşviklerinin yetersizliği veya tüketim meylinin fazla olması gibi nedenlerle verimsiz olan alanlara kayarsa netice olarak yurtiçi fiyatların artmasına (enflasyona) neden olacaktır. Alınan borçların alt yapı yatırımlarında kullanılması durumunda da yine olumsuz bir neticeye yol açacaktır. Çünkü bu yatırımları gerçekleştirmek amacıyla yapılan harcamalar talebi artışa doğru sürüklerken, söz konusu yatırım üretime katkısı ancak belli bir zaman sonra ortaya çıkacaktır (Ulusoy, 2017, s.288).

Earl A. Rolp'a göre devletin iç borçlanmasındaki yükseliş, bireysel tüketim harcamalarını azaltacağı varsayımı altında piyasadan borçlanma yoluyla para çekmesi likiditeyi azaltır. Söz konusu böylesi bir durum ekonomide deflasyonist bir duruma neden olur. Devletin piyasaya yeni iç borçlanma senetlerini sürerek borçlarını artırması, eski borç senetlerinin fiyatını ve bu nedenle para değerini etkileyeceğini ileri sürer. Eski borç senetlerinin fiyatının düşmesi, borcun veriminin arttığı anlamına gelir. Kamu borçlanma politikası ile başlayan deflasyonist etki, zamanla ekonominin tümünü kapsar. Şöyle ki birincisi, eski borç senetlerinin değerinin düşmesi sonucunda, bu senet sahiplerinin gelirlerinde bir azalma yaşanır. Söz konusu oluşan bu azalma nedeni ile eski borç verenler doğal olarak tüketim harcamalarını azaltmaya yönelirler. Böylece devletin borçlanması fiyatlar genel düzeyi üzerinde doğrudan daraltıcı, diğer bir ifadeyle deflasyonist bir etki yaratmış olur. İkicisi ise, yeni kamu borçları, piyasadaki özel borçları da etkileyerek, borç verenlerin tüketim harcamalarını kısmalarına neden olur. Bu da ekonomi üzerinde dolaylı yoldan daraltıcı bir etki demektir (Erol, 1992, s.90,91).

Görüldüğü üzere kamu borçlanmasının, ekonomik etkileri yönüyle doğrudan enflasyonist olduğunu ileri sürmek yanıltıcı olabilir. Burada devletin borçlandığı kaynak, devletin hangi amaçla borçlandığı, alınan borcun harcamalarda kullanılıp kullanılmadığı, devletin borçlanırken ekonomideki mevcut konjonktür ve borcun vadesi gibi koşullar borçlanmanın enflasyon üzerindeki etkisinin net olarak değerlendirilmesi adına oldukça önem arz eden durumlardır. Çünkü belirtilen bu durumlar bağlamında kamu borçlanma politikasının iktisadi sonuçları farklı olabilmektedir. İfade edilen söz konusu bu durumlar aşağıda detaylı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

1.2.5. Harcamalar Üzerinde Etkisi

Bireyler devlet iç borç senetlerini satın almaya kalkıştıklarında ya tüketimlerinden ya da tasarruflarından kaynak ayırarak satın alacaklardır. Bireylerin tüketimlerini kısarak kamu iç borç senetlerine kaynak aktardıkları takdirde bu durum kısa vadede toplam talep üzerinde, diğer bir ifadeyle tüketimler üzerinde azaltıcı bir etki oluşturabilir (Çataloluk, 2009, s.253). Ancak uzun vadede bireyler faiz getirisi nedeniyle kendilerini daha zengin hissedebilir, dolayısıyla ekonomide tüketim eğiliminin yükselmesine neden olmaktadır (İnce, 2001, s. 355). Eğer bireyler, tasarruflarından devlet iç borç senetlerine kaynak aktarırlarsa, bu durumda özel kesimin borçlanma senetlerine olan talep azalacak ve piyasadan kaynak bulma adına oluşan ikili

bir rekabetin neticesinde ise faiz oranları yükselebilir. Uzun vadede faizlerin yüksek kalması durumunda yatırım ve üretim düzeyi düşebilir, dolayısıyla fiyatlar genel seviyesinde de artışların yaşanmasına bağlı olarak ekonomide bir daralma süreci başlayabilir.

Devletin banka kaynakları üzerinden borçlanması tüketime, başka bir ifadeyle harcamalara olan etkisi, banka kaynaklarının atıl fon durumunda olup olmadığına bağlıdır. Eğer devlete borç vermek için atıl fonlar mevcut ise bankaların özel sektöre kullandığı kredilerde bir azalma yaşanmayacak, netice olarak da özel sektör yatırımlarında en azından bir değişme olmayabilir. Devletin borçlanmayla elde ettiği bu fonları kamu yatırımlarına ve tüketime harcaması durumunda bu durum hem toplam talebi, hem de toplam yatırımı artırabilir. Ancak, bankalarda atıl fonlar mevcut değilse ya da devletin talep ettiği borç miktarına denk değilse ve bununla beraber bankalar özel kredilerini azaltıp mevcut kaynaklarını da kamuya aktarma durumunda bulunursa, özel kesimin yatırım harcamalarının azalması kaçınılmaz hale gelebilir. Bununla beraber devletin ticari bankalara borçlanmasıyla bankalarda oluşan kaydi para tüketimini arttıracak, bu durum ise talep üzerinde arttırıcı bir etki oluşturabilir (Ulusoy, 2017, s.277,278).

Devletin borçlanmayla elde ettiği kaynakları finansal amaçlı, diğer bir ifadeyle cari harcamalarda kullanmasının sonucunda tüketimlerde artış yaşanacaktır. Devlete borç verenler açısından bakıldığında ise kişi ve kurumlar faiz gelirini elde etme düşüncesinden (servet/gelir etkisi psikolojisi) hareketle kendilerini daha zengin hissedecek, dolayısıyla kamu borçlanması borç verenlerin daha yüksek düzeyde harcama yapmalarını teşvik edecektir. Burada borçlanmanın servet etkisi tamamen faiz oranıyla ilgilidir. Borç verenlerin elde edecekleri faiz oranı ne kadar yüksekse kendilerini o kadar daha zengin hissedecekler ve bu da onların tüketim düzeylerini o derecede arttıracaktır (Işık vd, 2005, s.124,125).

Görüldüğü üzere devlet, iç borç kaynaklarından fark etmeksizin hangisinden borçlanıp kamusal harcamalar gerçekleştirirse, bu harcamaların ekonomide yaratacağı etkinin genişletici olduğu dolayısıyla harcamaları dolaylı olarak arttıracığı ifade edilebilir. Devletin yabancı piyasalardan kamusal harcama yapma varsayımı altında borçlanması durumunda ise ülkeye harcanabilir bir ek kaynak transferi gerçekleştiğinde ekonomi üzerinde genişletici ve dolaylı olarak da harcama üzerinde arttırıcı bir etki oluşturacağı söylenebilir.

1.2.6. Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Devletin borçlanmayla elde ettiği kaynakların ekonomik kalkınma üzerindeki olumlu veya olumsuz olabilen etkileri, söz konusu kaynakların tüketime yönelik ya da yatırıma yönelik harcamalarda kullanmasıyla birebir ilişkilidir denilebilir. Çünkü tüketebilmek için önce üretmek gerekli ve üretim ise yatırımların seviyesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu bakımdan yatırımların artırılması ekonomik büyüme için, bir anlamda kalkınma için zorunludur. Yatırımlar, ya tasarruflar ya da sermaye birikimine bağlıdır. Tasarrufları üretim sürecine ilave etme işlemi ise borçlanmayla mümkün olabilmektedir (Öztürk, 2016, s.461, 462).

Devletin ekonomik kalkınma ve büyümeye kamu borçlanma aracılığıyla yönlendirilebilmesi için borçlanma ile beraber ortaya çıkan ilave fonların öncelikle üretken ve verimli sayılabilen yatırımların finansmanında kullanılması gerekir. Borçlanmanın üretken yatırımlarda kullanılması yerine daha çok bütçe açıklarının kapatılması ya da kamu tüketim harcamalarının finansmanında kullanılması bir yandan kamunun borç yükünü arttırıp diğer yandan faiz oranlarının büyümenin üzerinde artmasına neden olarak ekonomik kalkınmayı olumsuz yönde etkileyecektir (Demir ve Sever, 2008, s.178).

Dış borçlanmanın ekonomik kalkınma düzeyi üzerinde etkisini ele alan Keynes'e göre devletin dış borçlanması, yurt içi kaynakların yeterli olmadığı büyük yatırımları finanse edilebileceği savunulmaktadır. Bu düşünceye göre etkin bir biçimde gerçekleştirilen yatırımlar zaman içinde milli geliri artırır, dolayısıyla ekonomik kalkınmaya olumlu etkide bulunabilecektir (Çevik ve Cural, 2013, s.120).

Ekonomik kalkınma bağlamında devlet, kamu borçlanması yoluyla atıl fonları aktif hale getirerek sermaye birikimini arttırabilir. Artan sermaye stoku; yol, liman, enerji, baraj gibi alanlarda kullanılmasıyla özel sektörün lehine olan üretim maliyetleri üzerinde azaltıcı bir etki oluşturabilir. Böylece düşük üretim maliyeti imkânına kavuşacak olan özel sektör hem dış piyasalarla rekabet edebilir hem de iç piyasa kâr oranının artmasıyla daha fazla mal üreterek ekonomik kalkınmaya hız kazandırabilir (Şen, Saruç, Keskin, 2008, s.13).

1.2.7. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Gelir dağılımı; bir ekonomide belirli bir dönemde (genellikle bir yıl içinde) yaratılan gelirin, diğer bir ifadeyle gayri safi yurtiçi hâsılanın (GSYİH) toplumu oluşturan kişiler ya da üretimi gerçekleştiren üretim faktörleri arasında nasıl bölüştüğünü gösteren bir yaklaşımdır, şeklinde tanımlanabilir (Eğilmez, 2012, s.212).

Kamu borçları doğrudan ve dolaylı olarak gelir dağılımı üzerinde olumlu ve/veya olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Kamu borçlarının gelir dağılımı üzerindeki doğrudan etkisi borç anapara ve faizinin geri ödenmesi aşamasında ortaya çıkmaktadır (Tüğen vd, 2018, s. 175). Dolaylı etkisi ise ekonomik büyüme, faiz oranları, kamu harcama şekli ve enflasyon gibi makroekonomik faktörler ile bağlantılı olarak ortaya çıkabilmektedir. Çalışmanın bu kısmında borçlanmanın gelir dağılımı üzerindeki etkisi kısaca ele alınmıştır, ancak çalışmanın ikinci bölümünde iç ve dış borç ayrımı yapılarak, üçüncü bölümde ise teorik ve ampirik çalışmalar ışığında daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Kamu borçlanma senetlerinin, sahiplerine başta faiz geliri olmak üzere primli istikrazlar, ikramiyeli (piyangolu) istikrazlar şeklinde çeşitli çıkarlar sağladığı bilinmektedir. Ancak, bu çıkarlar borçlanan devlet için ağır yük oluşturmaktadır. Netice itibariyle devletin bu ağır borç yükü vergi gelirleri ile karşılanacaktır. Vergiyi ödeyenler ile devlete borç verenler aynı birey veya kuruluşlar olması durumunda herhangi bir yük ya da gelir dağılımında adaletsizlik söz konusu olmamaktadır. Ancak, devlet borçlanma senetlerini alanlar ile vergi ödeyenler aynı birey veya kuruluşlar değilse bu kez gelir dağılımında adalet sorunu meydana gelir. Şöyle ki borç anapara ve faiz ödemeleri için vergiler yüksek gelirli kesimlerden alınıyorsa gerçek anlamda bir yükten söz etmek mümkün değil, çünkü devlet borçlanma senetlerini alabilecek kaynak birikimine sahip olanlar aynı zamanda borcun finansmanını da üstlenmiş olurlar. Ancak, borç anapara ve faiz ödemeleri için vergiler, orta ve alt gelir diliminde yer alan kesimlerden alınıyorsa bu kesimlerden yüksek gelirli kesime bir kaynak transferi gerçekleşecektir. Söz konusu bu kaynak transferi gelir dağılımının, toplumu oluşturan geniş kitlelerin (orta ve alt gelirli kesim) aleyhinde sonuçlanmasına neden olacaktır (Erol, 1992, s.92,93).

Kamu borçlanma senetleri sahiplerine nominal faiz oranı hariç, primli istikrazlar ve ikramiyeli istikrazlar gibi çıkarlar sağladığı çalışmanın önceki kısımlarında ifade edilmiştir. Vergi kanunları ile mümkün kılınan bu ayrıcalıklar gelir dağılımında adaletsizliği derinleştirdiğine dair görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşlere göre, tahvil sahibi gibi az bir kesimin yararı için gelecek kuşakların devletin ağır borç yükü altına sokulduğunu, yüksek gelirli birey olma yolunun bu şekilde havadan paralarla olmaması gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yerine zenginliğin ancak çalışmanın karşılığı şeklinde olması gerektiğini ve halktan alınan vergi gelirleri ile toplumun az bir kesimini zenginleştirmenin bir adaletsiz olduğu savunulmaktadır (Öztürk, 2016, s.365).

Görüldüğü üzere borçlanmanın gelir dağılımını bozmasındaki temel etken ülkenin sahip olduğu vergi sistemidir. Vergi sisteminin devlete borç verenleri nasıl ve hangi oranlarda vergiye tabi tuttuğu aslı önemli faktördür. Diğer bir faktör ise devletin bono ve tahvili elinde bulunduran kişilere ödenen faizlerdir. Tahvil ve bono faiz oranı piyasa faiz oranından ne kadar yüksek ise o kadar fazla kaynak transferi yapılıyor demektir.

2. BÖLÜM: GELİR DAĞILIMI VE GELİR DAĞILIMININ BELİRLEYİCİLERİ

2.1. GELİR DAĞILIMI

Bu kısımda gelir dağılımının tanımı, gelir dağılımının ilkeleri, gelir dağılımının türleri, gelir dağılımının ölçülmesi, gelir dağılımına ilişkin iktisadi teoriler ve gelir dağılımı politikasının araçlarına yer verilmiştir.

2.1.1. Gelir Dağılımının Kavramsal Çerçevesi ve Gelir Dağılımının Önemi

Gelir dağılımı kavramını açıklamadan önce, kısaca üretim, gelir ve milli gelir kavramlarına değinmekte fayda vardır.

Üretim, insanoglu emeginin aletler vasitasiyla dogal kaynaklara uygulanmasi ve bunun sonucunda bireysel ve sosyal ihtiyaclari karstilayacak yeni nesnelere, yeni urunler elde etme faaliyetidir (Boratov, 1969, s.9). Diğer bir ifadeyle üretim, dogal kaynakların emek ve sermaye faktörleriyle birleşmesi sonucunda meydana gelmektedir. Emek, doğa (toprak) ve sermaye, üretebilmenin olmazsa olmaz olan faktörleridir. Bu üretim faktörlerinin, üretim faaliyetlerinin karşılığı olarak literatürde bilindiği üzere sırasıyla ücret, faiz, rant veya kâr olarak adlandırılmaktadır.

Gelir kavramı ise maliye teorisinde, daha çok vergileme konusunda “safı artış kuramı” ve “kaynak kuramı” olmak üzere iki farklı bakış açısıyla tanımlanmaktadır: Safı artış kuramı, belirli bir dönem baz alınarak bu dönemin ekonomik birimlerinin gelirlerindeki net artışı esas almaktadır. Kaynak kuramı ise üretim faktörlerinin üretim sürecinde işlev gördüğü süreç içinde elde edilen hâsıla olarak tanımlanmaktadır. Bu gelir tanımlamasına göre önemli olan gelirin bir üretim faktörüne bağlı olarak elde edilmesi ve faaliyetin devamlılığıdır (Tokatlıoğlu ve Selen, 2017, s.352).

Milli gelir ise bir ekonomide üretim faktörlerinin, üretimden aldıkları payların toplamı olarak tanımlanabilir ve faktör fiyatları ile hesaplanır. Milli geliri yaratan unsurlar emek, doğa, sermaye ve girişimcidir. Bunların gelirleri sırasıyla ücret, rant, faiz ve kârdır. Bunların toplamı milli geliri vermektedir (Türk, 1989, s.281).

Gelir dağılımı ise, Sönmez (1990, s.9)’ e göre, milli gelirin kişiler ya da sosyal gruplar arasındaki paylaşım şeklini belirleyen toplumsal ilişkilere bölüşüm ilişkileri,

bölüşüm ilişkilerinin neticesinde kişi veya gruplara düşen gelir payı ifadesine gelir dağılımı denilmektedir.

Boratov (1969, s.10)'a göre ise bir toplumda gelirlerin veya ürünlerin paylaşımını belirleyen mekanizmaya bölüşüm, gelirlerin veya ürünlerin bireyler veya gruplar arasında paylaşım biçimini belirleyen sosyal ilişkilere bölüşüm ilişkileri, bölüşüm ilişkilerinin neticesinde birey veya gruplara giden ürünlerden alınan payların ifadesine ise gelir dağılımı denmektedir.

Başka bir tanıma göre ise gelir dağılımı, bir ekonomide belirli bir dönemde yaratılan gelirin ne şekilde bölüşüldüğünü gösteren bir yaklaşımdır (Eğilmez, 2012, s.212).

Görüldüğü üzere gelir dağılımı, bir ekonomide belirli dönemde elde edilen ve milli hâsıla kavramıyla ifade edilebilecek her türlü mal (ürün) veya gelirin bireyler, gruplar ve/veya üretim faktörleri arasında bölüşülmesidir, şeklinde tanımlanabilir.

Gelir dağılımının incelenmesinin amacı; belirli bir dönemde yaratılan gelirin bireyler, gruplar veya üretim faktörleri arasındaki dağılımını, dağılımın farklı oluşum nedenlerini ve sonuçlarıyla ortaya çıkarılmasıdır.

Bir ülkenin gelir dağılımı; o ülke toplumunun sosyal, siyasal ve idari yapısı hakkında önemli ölçüde bilgi vermektedir. Sosyal adalet veya eşitlik temelinden uzak olan ülkeler gelir dağılımı adaletsizliği gibi ciddi bir problemle karşı karşıya kalırken, sosyal adalet ilkesini esas alarak faaliyetlerde bulunan ülkeler, sosyal refah ölçeğinde adil bir gelir dağılımı örneği sergilemektedirler. Ancak, gelir dağılımının adil olarak dağılım göstermesi asıl amaç ve nihai sonuç değildir. Toplumsal ortak özlem adalet, güvenlik, barış, özgürlük ve refahı sağlayabilmek için bir araç niteliğini taşıdığını da ifade etmekte fayda vardır (Bedir, 2007, s.18).

Gelir dağılımının düzenlenmesinin en önemli nedenlerinden birisi ekonomik amaçla ilgilidir. Piyasa ekonomisinin işleyişi arz-talep ve fiyat mekanizmasına bağlı olduğundan ekonomik açıdan belli bir satın alma gücüyle desteklenmeyen talep bir anlam ifade etmemektedir. Diğer bir ifadeyle uygun bir gelir dağılımı sağlanmadıkça toplumdaki bireyler gerçek talebini ne kamusal ne de özel mal ve hizmetler için açıklayabileceklerdir. Dolayısıyla uygun olmayan bir gelir dağılımı neticesinde gerçek talep seviyesi kaynakların etkin kullanımını olumsuz yönde etkileyecektir (Rakıcı,

2008, s.45). Diğer bir husus ise gelir dağılımında adalet, ekonomik istikrarın sağlanması açısından da önem arz etmektedir. Çünkü gelirin adil dağıldığı bir ekonomide yatırım-tasarruf dengesi sağlanır. Aksi halde, eşitsizliğin bulunduğu bir ekonomide yatırım-tasarruf dengesi bozulur, dolayısıyla piyasalarda istikrarsızlık söz konusu olur (Türk, 1989, s.288).

Gelir dağılımının ekonomik yönü kadar sosyal yönleri de oldukça önem arz etmektedir. Gelir dağılımının eşitlikten uzak olduğu toplumlarda kötü beslenme, düşük eğitim ve kültür seviyesi, çarpık sağlık koşulları ile söz konusu bu durumların yol açtığı toplum içi çatışmalar gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Diğer bir ifadeyle refahın ülke içinde farklı bireyler, toplumsal kesimler, sektörler ve bölgeler arasında adil bir şekilde dağılmamış olması, ülkenin birlik ve bütünlüğü ile toplumun geleceğe güvenle bakabilmesi adına önemli riskler oluşturmaktadır. Bu bakımdan, söz konusu risklerin ortadan kaldırılarak toplumsal bütünlüğün güçlendirilmesine ve gelirin toplumda daha adil bir şekilde paylaşılmasına yönelik adımlar atılması önem arz ettiği ifade edilebilir (Kurtipek, 2011, s.1).

Bir piyasa ekonomisinde servet ve gelir dağılımı; miras kanunları, doğuştan kazanılan yetenekler ile eğitim olanaklarının dağıtımını, sosyal sınıflar arasındaki mobilite ve piyasanın yapısı gibi birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörlere bağlı olarak gelir dağılımı belli düzeylerde eşit veya eşit olmaksızın ortaya çıkmaktadır. Bu sayılan faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan gelir dağılımı durumu, bazı iktisatçılar tarafından adil, bazılarının göre az adil ve bazılarının göre ise tam olarak adil sayılmaktadır (Bedir, 2007,s.18).

2.1.2. Gelir Dağılımının İlkeleri

Gelir dağılımı politikasının ilkeleri incelendiğinde literatürde en çok kullanılan kavramlara göre ilkeler şu şekilde sıralanabilir; eşitlik ilkesi, asgari yaşama seviyesinde asgari gelir hakkı ilkesi, gelir farklılıklarının üst seviyede sınırlandırılması ilkesi, çalışma ilkesi, ihtiyaç ilkesi ve herkese eşit muamele ilkesi gibi maddelerden oluşmaktadır. Söz konusu bu ilkeler hemen aşağıda sırasıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1.2.1. Fırsat Eşitliği İlkesi

Adalet kavramı, ekonomik yönüyle ele alındığında gelir dağılımındaki adalet veya eşitlik ilkesi, gelirin adil olarak bir dağılım göstermesinden ziyade kamusal mal ve

hizmetlerden yararlanmada, mülk edinmede ve çalışmaya başlamada herkese eşit şans verilmesine dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle gelir dağılımında çalışma ve fırsat eşitliğinin önemi vurgulanmaktadır (Aksu, 1993, s.28-36).

Gelir dağılımını daha adil olmasını sağlamak ve yoksullukla mücadele etmek için istihdam olanaklarını arttırmayı amaçlayan iktisadi politikalarının yanı sıra, ekonomik fırsatlardan eşit olarak yararlanmak için fırsat eşitliğinin sağlanması da gerekmektedir. Fırsat eşitliği ilkesine göre alt yapı, eğitim, sağlık ve sosyal konut gibi tesisler dâhil olmak üzere kamusal mal ve hizmetlerden yararlanmada vatandaşlar arasında fırsat eşitliğinin sağlanması gerekmektedir (Öztürk, 2017, s.259). Yani fırsat eşitliği ilkesi ile gelir dağılımının daha bir adil dağılım göstermesinin amaçlandığı ifade etmek mümkündür.

Gelir dağılımının eşit olmadığı piyasalarda tasarruf-yatırım dengesi bozulmaktadır. Ekonomide dengelerin bozulması piyasalarda istikrarsızlıklara yol açmaktadır. Gelirin harcanmayan kısmı tasarruf olduğuna göre, tasarrufların artması talebin azalmasına ve bu durum arz üzerinde olumsuz etkide bulunarak ekonomide durgunluğa veya krizlere neden olabilmektedir. Fakat gelir dağılımı adil olarak dağılım gösterdiğinde talep düzeyi yükselir ve talebe bağlı olarak ortaya çıkan istikrarsızlıkların önü kesilmektedir (Bedir, 2007, s.28). Bu nedenle, ekonomik ve sosyal kalkınma sağlanmaya çalışılırken gelir dağılımında adaleti sağlamak en önemli hedeflerden biri olmalıdır. Diğer bir ifadeyle ekonomik ve sosyal kalkınma hususunda milli gelirin adil bir şekilde dağıtılmasının önem arz ettiği ifade edilebilir.

Bilindiği üzere günümüz modern toplum anlayışına göre herkesçe kabul edilen fikirlerden biri, bütün insanlar eşittir, o halde eşit gelire sahip olmaları gerekmektedir, şeklindedir. Fakat söz konusu bu fikri biraz daha insancıl ve daha mantıklı kılan husus, insanlar arasındaki eşitlik kavramından ziyade insanların her türlü hak ve özgürlüklerden adil olarak faydalanmalarının gerekliliğidir. Çünkü eşitlik ile adillik kavramları birbirinden farklı anlamlar taşımaktadır. Eşitliği nicelik ile adillik ile ifade etmek mümkündür. Bu durumu aynı işte çalışan nitelikli ve niteliksiz iki bireyin emek ve çıktı değerine göre gelirden pay almaları ile örneklendirilebilir. Eşitlik kavramı esas alındığı zaman her iki birey eşit miktarda gelirden pay alır. Ancak adil olanı ise nitelikli olan bireyin emek ve çıktı değere göre gelirden biraz daha fazla pay almasıdır.

2.1.2.2. Gelir Farklılıklarının Üst Seviyede Sınırlandırılması İlkesi

Devletler yeniden gelir politikası aracılığıyla birincil piyasada oluşan gelirler arasındaki büyük farklılıklarını azaltma çabasındadırlar. Bunun için artan oranlı gelir vergisi tarifeleri en uygun araçlardan biri olarak uygulanmaktadır. Serbest piyasa ekonomilerinde artan gelir ve servet farklarının düşürülmesine yönelik arzular, hem politikacılar hem de işçi kesimi ile toplumun diğer kesimleri tarafından da gerekli görülmektedir. Gelir farklarının minimize edilme gayesi, adalet düşüncesiyle hareket etmekten daha çok üretim politikasının amaçlarının gerçekleştirilmesi açısından benimsenmektedir (Sürücü, 2007, s.48).

Serbest piyasa ekonomisinde çalışan kişilerin çalışma şevkinin artırılması açısından gelirlerinde miktar olarak farklılıkların söz konusu olması bir ölçüye kadar kabul edilebilir. Ancak artan gelir ve servet farklılıklarının yol açacağı toplumsal hoşnutsuzlukların engellenmesi, sosyal barışın ve huzurun tesisi için gelir farklılıklarının üst seviyede sınırlandırılması gerekmektedir. Fakat ülkeler bazı durumlarda gelir farklılaşması politikasına yönelebilmektedirler. Ülkeler söz konusu bu politikayla üretim politikalarının etkinliğinin artırılması amaçlanmaktadır ve böylece adalet düşüncesi göz ardı edilmektedir (Arslan, 2010, s.16-18).

Toplum, üretim ve dağıtım politikası hedefleri arasındaki dengeyi sağlamak mecburiyetindedir. Söz konusu politikalardan sadece birine yönelip dengeyi sağlamaya çalışmayan toplumlar refaha ulaşmada zorluklar ile karşı karşıya kalabilirler. Bir yandan üretim sistemini etkinleştiremeyen, fakat bölüşüm politikasındaki hedeflerine ulaştığına inanan toplumlar, öbür yandan üretim sistemini etkin kılan, ancak bu etkinliği adil ölçüler çerçevesinde topluma yansıtamayan kapitalist toplumlara da günümüzde rastlamak mümkündür (Aksu, 1993, s.37).

Çalışma İlkesi: Bu ilkenin amacı; gelirin kişiler arasında bizzat kendi verimliliklerine göre değerlendirilip dağıtılmasıdır. Şöyle ki; aynı işi yapan kişiler arasında bir verimlilik farkı söz konusuysa bu verimlilik farkı ölçüğünde gelirden pay sağlamaları gerekmektedir. Aksi durumda aynı işi yapanların aynı geliri almaları öngörülür. Diğer bir ifadeyle herkesin sosyal hâsılaya yaptığı katkı ölçüsüne göre sosyal hâsıladan pay alması şeklinde mutlak olmayan bir eşitlikten söz edilmekte ve bu tür bir dağılım adil olarak kabul edilmektedir. Fakat bu tür bir teori söz konusu olduğu zaman sosyal hâsılaya yapılan katkının ölçülmesi sorun teşkil etmektedir. Bu ölçümün

kimler tarafından ve ne şekilde yapılacağı bazı iktisatçılar tarafından işlenmişse de ortaya atılan farklı yaklaşımlar tatminkâr açıklamalar değildir (Aksu, 1993, s.41).

İhtiyaç İlkesi: Milli geliri, kişilerin ihtiyaçlarına göre dağıtılmasını esas alan söz konusu bu ilkeye, ihtiyaç ilkesi denilmektedir. Bu ilkenin önemi ve örneği günümüzde memur maaşlarında görülmektedir. Memur maaşları, memurun yerine getirdiği görevine karşılıktan öte, memurun bu gelir ile bulunduğu mevkii arasında uygun hayat yaşaması amacını taşımaktadır. İhtiyaç ilkesi diğer dağılım ölçülerine kıyasla daha iyileştirici bir ilke olarak görülmektedir. İhtiyaçların ne olduğunun göreceli olması nedeniyle ihtiyaç ilkesi tartışma konusu olmuştur. Fakat bekâr kişiler ile toplumda farklı sosyal mevkii sahibi olanların yanı sıra evli ve çocuk sahibi olan kişilerin ihtiyaçlarının farklı olduğu düşüncesi üzerinde fikir birliği sağlanmıştır (Gül, 2016, s.16).

Asgari Yaşama Seviyesinde Asgari Gelir Hakkı İlkesi: Asgari yaşama seviyesinde asgari gelir hakkı itibarıyla insanların asgari yaşam seviyesi garanti altına alınması hedeflenmiştir. Hemen hemen bütün ülkeler tarafından kabul gören bu ilke ile insanların kişilik hakları ve insan olma onuru gözetilerek bütün insanlar eşit olarak görülürler. Dünyanın tüm ülkelerinde gelir dağılımı politikasının amaçlarından ilk aşama olarak bu ilkenin yer aldığı kabul edilmektedir. Asgari gelir hakkı ilkesi, toplum vicdanında mutlak bir kural olarak yerini almıştır. Sanayi ülkelerinde sanayileşmenin başladığı ilk zamanlarda işçiler oldukça ağır şartlar altında yaşamlarını devam ettirmekteydiler. Bu ilke o dönem için oldukça önemli bir yer edinmiştir. Günümüzde sanayisi gelişmiş olan ülkelerdeki işçilerin yaşam standartlarında iyileşme yaşanmıştır. Bu ilkenin geçerliliği gelişmekte olan ülkelerdeki ücretlilere yönelik önem ve anlamını hissettirmektedir (Sürücü, s.47).

Herkese Eşit Muamele İlkesi: Bir toplumda yaşayan bireylerin farklı ırk, din, cinsiyet, sınıf ya da politik görüşler nedeniyle bir gruba ait olmaları adil olmayacak şekilde gelir elde etmelerine yol açmamalıdır. Demokrasinin işleyişinde bu ilke çok önemli bir rol oynamakta ve ayrımcılığı ortadan kaldırmaktadır. Orta Çağda görülen bu duruma göre, bir gruba ait olmak, söz konusu bu grubun üyelerine ortalamanın üstünde bir gelir aktarımı iktidar gücü ile sağlanırdı. Söz konusu bu dönemin dikkat çeken özelliği, gruba girişin keyfi ve kolay olmamasıdır (Aksu, 1993, s.36-46). Günümüzde ise söz konusu bu durumun sendikalar için geçerli olduğu ifade edilebilir. Çünkü sendikalar, üyeleri adına hareket ederek gerçekleştirdikleri toplu iş sözleşmeleriyle

yalnız kendi sendika üyelerinin fayda görmelerini sağlayarak üye olmayan kişilerin bir nevi üye olmalarını teşvik ederek bir baskı aracı haline getirdikleri ileri sürülebilir.

2.1.3. Gelir Dağılımının Türleri

Gelir dağılımı kavramının tam olarak anlaşılır olması için gelir dağılımını çeşitli kriterlere göre sınıflandırmak konuya farklı açılardan yaklaşabilmeyi mümkün kılmaktadır. Gelir dağılımına yönelik yaklaşımlar, kişisel (hane halkı) gelir dağılımı ve fonksiyonel gelir dağılımı olarak iki ana grupta incelenmektedir. Ayrıca literatürde gelir dağılımı, sosyo-ekonomik ekol çerçevesinde gelirin büyüklüğü haricinde gelirin türüne, sosyo-ekonomik gruplara, bölgelere, sektörler, mesleklere, yaş, cinsiyet ve eğitim durumuna göre de sınıflandırılma yapılmıştır. Kişisel gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı, bölgesel gelir dağılımı ve gelirin yeniden (ikincil) dağılımı ana hatlar olarak daha çok inceleme konusu olmuş, bunun için çalışmanın bu kısmında söz konusu bu gelir grupları incelenmiştir:

2.1.3.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Bir ülkede yaratılan gelirin o ülkenin vatandaşları arasında nasıl dağıldığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle toplumu oluşturan bireylerin veya tüketici birimlerin (hane halkı) kaçının veya yüzdeler olarak ne kadarının, toplam gelirden ne kadar gelir payı elde ettiklerini gösteren gelir dağılımı türüne kişisel gelir dağılımı denilmektedir. Kişisel gelir dağılımında gelirin nasıl elde edildiğine bakılmaksızın sadece bireylerin veya tüketici birimlerin belli bir dönem boyunca kazandıkları gelir miktarı göz önüne alınır (Öztürk, 2017, s.13). Diğer bir ifadeyle kişisel gelir dağılımında bireyin hangi gelir türünü (ücret, kar, faiz, rant) elde ettiği önemli değil, ne kadar gelir elde ettiği ve sosyal açıdan hangi gelir grubunda yer aldığı önem arz etmektedir.

Kişisel gelir dağılımı, hane halkının yüzdeler dağılımı ile gelirin yüzdeler dağılımını karşılaştırma esasına dayanır. Dolayısıyla hane halkının toplumun hangi kesimlerinden oluştuğu belirsizdir. Diğer bir ifadeyle kişisel gelir dağılımı sınıfsal açıdan yansız sayılır. Hane halkının yüzdeler ayrılması, veri sağlanacak şekilde istenildiği gibi düzenlenebilir. Fakat “beş ayırım” olarak isimlendirilen yüzde 20’lik bölümlere daha çok uygulanan bir yöntemdir (Kepenek ve Yentürk, 2000, s.456).

Bir ülkedeki gelir dağılımının adil olup olmadığı bilinmek istenirse söz konusu ülkenin kişisel gelir dağılımının incelemesi yapılarak durum hakkında bilgi sağlamak

mümkündür. Ülkede yaşayan bireylerin ne kadarının hangi miktarda gelir elde ettiğini ortaya koyan bu dağılım türü itibarıyla tüketici gruplar arasındaki dengesizlikler de saptanabilir (Edizdoğan vd, 2012, s.538). Kişisel gelir dağılımı ile bir ülkede belli bir dönemde yaratılan gelirin hane halkı ve kişiler arasında nasıl dağıldığı ortaya konulduğu için ekonomik gelişme açısından zaman içinde nasıl bir değişimin söz konusu olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Şöyle ki; kişisel gelir dağılımında bireylerin belirli bir dönemde elde ettikleri gelir miktarları göz önünde tutulmakta ve artan kişi başına gelir oranı ekonomik gelişmenin bir kanıtını oluşturmaktadır (Öztürk, 2017, s.13).

Milli gelirin kişiler veya aileler arasındaki dağılımının nasıl olacağını araştıran iktisatçı Wilfredo Pareto, bu konuda önemli bir takım gözlemler yapmış ve genel olarak her toplum için geçerli olduğunu ifade ettiği kurallar ortaya koymuştur. Pareto, milli gelirin aileler arasındaki bölüşüm şeklini bir piramit şekli örneğinde ifade etmeye çalışmıştır. Şöyle ki; piramidin en tepesinde en yüksek gelir seviyesine ulaşan az sayıdaki aile, piramidin tabanına doğru inildikçe orta düzeylerde daha az gelirli ve daha çok genişleyen gruplar ve nihayetinde piramidin en tabanında en yüksek sayıda ve en az gelirli aileler yer almaktadır. Söz konusu bu duruma gelir dağılımında “Pareto Kanunu” adı verilmektedir (Soğancılar, 2007, s.53,54).

2.1.3.2. Fonksiyonel (İşlevsel) Gelir Dağılımı

Bir ekonomide belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin, üretim sürecinde işlev görmüş olan üretim faktörlerinin fonksiyonları esas alınarak yapılan dağılıma fonksiyonel gelir dağılımı denilmektedir. Diğer bir ifadeyle, fonksiyonel gelir dağılımı emek, sermaye, doğa ve girişimci gibi üretim faktörlerinin toplam gelirden hangi oranlarda pay aldıklarını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle açıklamak gerekirse; milli gelirin içinde ücretin, faizin, rantın ve kârın payları saptanırsa milli gelirin fonksiyonel dağılımı elde edilir (Güçlü ve Bilen, 1995, s.161).

Milli gelirin türlü sosyal gruplar arasında nasıl dağıldığına yönelik bilgi sağlamak istenirse, iktisadi literatürde kullanılan gelir dağılımı kavramları içinde bir araştırmacı açısından en kolay olanı fonksiyonel gelir dağılımıdır. Ancak, fonksiyonel gelir dağılımı ile sosyal grupların milli gelirden sağladıkları paylar sadece kaba hatlarıyla görülebilir. Çünkü fonksiyonel gelir dağılımında; büyük çiftçi ile küçük çiftçi, büyük tüccar ile küçük tüccar, memur ile sanayi ve tarım işçileri arasında

herhangi bir fark söz konusu değildir. Kaldı ki sosyolojik açıdan sosyal gruplar, sadece elde edilen gelirin kaynağına göre tanımlanmaz. Nitekim büyük şirketin direktörü emek gelirli olduğu için fonksiyonel gelir dağılımına göre ücretli sınıftan olduğu halde sosyolojik açıdan işçi sınıfından sayılmaz (Ulusoy, 2003, s.256).

Fonksiyonel gelir dağılımı aracılığıyla bir ülkenin kalkınma göstergesi hakkında bilgi sağlanabilir. İktisadi kalkınma tarihinde, tarım sektöründen sonra sanayi sektörünün, sanayi sektöründen sonra da hizmetler sektörünün geliştiği bilinmektedir. Gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde büyüme seyrinin ilk dönemlerinde tarım sektörünün milli gelirden aldığı pay en fazladır. Ülkenin kalkınma seviyesi yükseldikçe ücretlilere düşen payın arttığı görülür. Gelişmekte olan ülkelerin milli gelirlerinde tarım kesiminin payı önemini korurken, ücretlilerin payı daha düşük kaldığı söylenebilir (Öztürk, 2017, s.15,16).

2.1.3.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel dağılım, farklı üretim faktörlerinin milli hasılaya hangi oranda dâhil olduğu ve ne kadar pay aldığını göstermektedir. Toplumlar; ekonomik olarak sanayi, tarım ve hizmet toplumu olarak sınıflandırıldığında sektörel gelir dağılımı temel gösterge olarak kullanılır. Milli gelirin oluşturulmasında hangi sektörler belirleyici ise toplumlar o sektör üzerinden nitelendirilir. Sektörel gelir dağılımı, dönemsel olarak ülkenin toplumsal gelişme sürecinin hangi aşamasında olduğu, daha çok hangi sektörlerle yönelmesi veya yönelmemesi gerektiği gibi konularda karar alıcılara belirli bir politika sergileme açısından önemli ölçüde yardımcı olmaktadır (Tokatlıoğlu ve Selen, 2017, s.359).

Bir ülkede milli gelirin sektörler arasındaki dağılımının bilinmesi oldukça önem arz etmektedir. Çünkü bu ülkelerin kalkınma düzeyleri hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır. Milli gelirlerin sektörel gelir dağılımlarına bakıldığında, az gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün milli gelirden aldığı payın fazla olduğu, ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesi arttıkça tarım sektörünün milli gelirden aldığı payın azaldığı görülür. İktisadi kalkınma sürecinde, tarım sektöründen sonra sanayi sektörünün, akabinde ise hizmetler sektörünün geliştiği bilinmektedir (Soğancılar, 2007, s.55).

Görüldüğü üzere sektörel dağılım aracılığı ile tarım, sanayi ve hizmet gibi sektörler milli gelirden aldıkları paylar, söz konusu sektörlerde uzun dönemde görülen değişimler ve devletin hangi sektörler lehine veya aleyhine milli gelirin dağılımını etkilediği gibi durumlar hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

2.1.3.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı; bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan kişilerin milli gelirden ne kadar pay elde ettiklerini gösteren bir gelir dağılımı kavramıdır, şeklinde tanımlanabilir. Bu dağılım, bir ülkenin bölgeleri arasındaki gelişmişlik seviyesi için gösterge olma özelliği ile bölgesel gelişim araştırmacıları için ve ülke politikacılarının politika belirlemeleri bakımından önemli bir kaynak niteliğindedir (Yücel, 2011, s.8).

Milli gelir hiçbir ülkede bölgeler arasında eşit olarak dağılım göstermemiştir (Türk, 1989, s.279). Diğer bir ifadeyle herhangi bir ülkede, o ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan kişiler milli gelirden farklı pay almışlardır. Bölgeler arasındaki gelir farklılıklarının oluşmasının nedenleri; iklim koşullarının, ulaşım imkânlarının, toprak verimliliğinin ve benzeri faktörlerin birbirinden farklı olmasıdır. Sosyal yapı ve siyasal etkiler de yine gelişim farklılığında birer etkidir. Az gelişmiş ülkelerde bölgeler arasındaki refah düzeyi fazla iken gelişmiş ülkelerde daha azdır. Bazı bölgeler hızla gelişirken, bazı bölgeler daha yavaş gelişmekte veya ülke gelişiminin çok gerisinde kalmaktadır (Gürdal vd, 2015, s.194).

Bilindiği üzere, çağımızda sanayileşmenin artmasıyla birlikte bazı kentlerin gelişimi hızlanmıştır, dolayısıyla gelişen kentlere doğru göç de artmıştır. İstihdam imkânlarının fazla olduğu bölgelere ve kentlere doğru yaşanan göç günümüzde halen devam etmektedir. Ulaştırma ve haberleşme alt yapısı, pazarlara yakınlık, ölçek ekonomilerinden yararlanma, hayat standartları gibi faktörler bazı bölgeleri ve kentleri hayat bakımından yaşanılır hale getirmiştir. Bu tür nedenlerden dolayı bölgeler arasındaki gelir dağılımı eşit olmayan düzeyleri gözler önüne sermektedir. Bazı ülkelerin iktisadi kalkınma tarihleri incelendiğinde Güney İtalya'nın Kuzey İtalya, Doğu Almanya'nın Batı Almanya ve Türkiye' de Doğu Anadolu'nun Batı Anadolu lehine ekonomik olarak geri kalması söz konusu duruma örnek olarak verilebilir.

2.1.3.5. Gelirin Yeniden (İkincil) Dağılımı

Serbest piyasa işleyişi sürecinde oluşan gelir dağılımına birinci dağılım; devletin serbest piyasa mekanizmasının işleyişine maliye politikası araçlarıyla müdahaleler etmesi neticesinde oluşan yeni gelir dağılımına da ikincil dağılım adı verilmektedir. Devlet, vergi ve borçlanma politikaları aracılığıyla gelirler elde etmekte ve elde ettiği bu gelirleri harcama politikasıyla gelir dağılımına yeni şekil vermektedir. Diğer bir ifade ile elde ettiği geliri kamusal harcamalar yoluyla tüketici birimlere yeniden sunmaktadır. Bu duruma gelirin yeniden dağılımı denilmektedir (Kayrakçı, 2006, s.2,3).

Günümüz dünyasında ekonomide müdahaleci devlet sisteminin varlığı gelir dağılımı açısından önem arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle gelirin sadece piyasa mekanizmasıyla oluşan dağılım şeklinde kalmaması, kamu müdahalesi ile yeniden dağılımın yapılması gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi açısından gerekli olduğu ifade edilebilir. Çünkü piyasa kendi haline bırakıldığında, piyasa başarısızlıkları olarak bilinen pek çok kurumsal eksiklik ve kötü işleyiş nedeniyle gelir dağılımı adil olmaktan uzaklaşmaktadır. Bu durum devletin ekonomiye müdahalesini meşrulaştırmıştır (Öztürk, 2017, s.22).

Gelir dağılımı adaletinin sağlanamaması durumu, ekonomik olarak kalkınmayı ve toplumsal barışı zedeleyen olumsuzluklara yol açacağını ifade etmek mümkündür. Yüksek gelirli grupların yanında alt ve orta gelir grubunda bulunan kişilerinde ekonomik faaliyetlere katılabilmeleri hem ekonomik kalkınma sürecini hızlandırabilir hem de bu grupların insan onuruna yakışacak şekilde yaşamlarını idame etmeleri sağlanarak toplumsal refahın önü açılabilir.

2.1.4. Gelir Dağılımının Ölçülmesi

Gelir eşitsizlik ölçütleri ya da gelir dağılımı eşitsizlik ölçütleri olarak da ifade edilen söz konusu bu ölçütler; gelir dağılımındaki eşitsizlik derecesini tespit etmek amacıyla kullanılan istatistiksel uygulama yöntemleridir. Gelir grupları arasındaki farklar, zamanla gelirden ve bileşenlerinde oluşan değişimler genel olarak bu ölçütler aracılığıyla gözlemlenir. Bu yöntemler sayesinde gelirin dengeli dağılıp dağılmadığı, mutlak eşitlikten ne kadar uzak ya da yakın olduğu, zaman içinde gelir eşitsizliğinin ne yönde değiştiği ve gelir dağılımında alt ve üst gelir grupları arasındaki farkın hangi düzeylerde olduğu tespit edilmektedir.

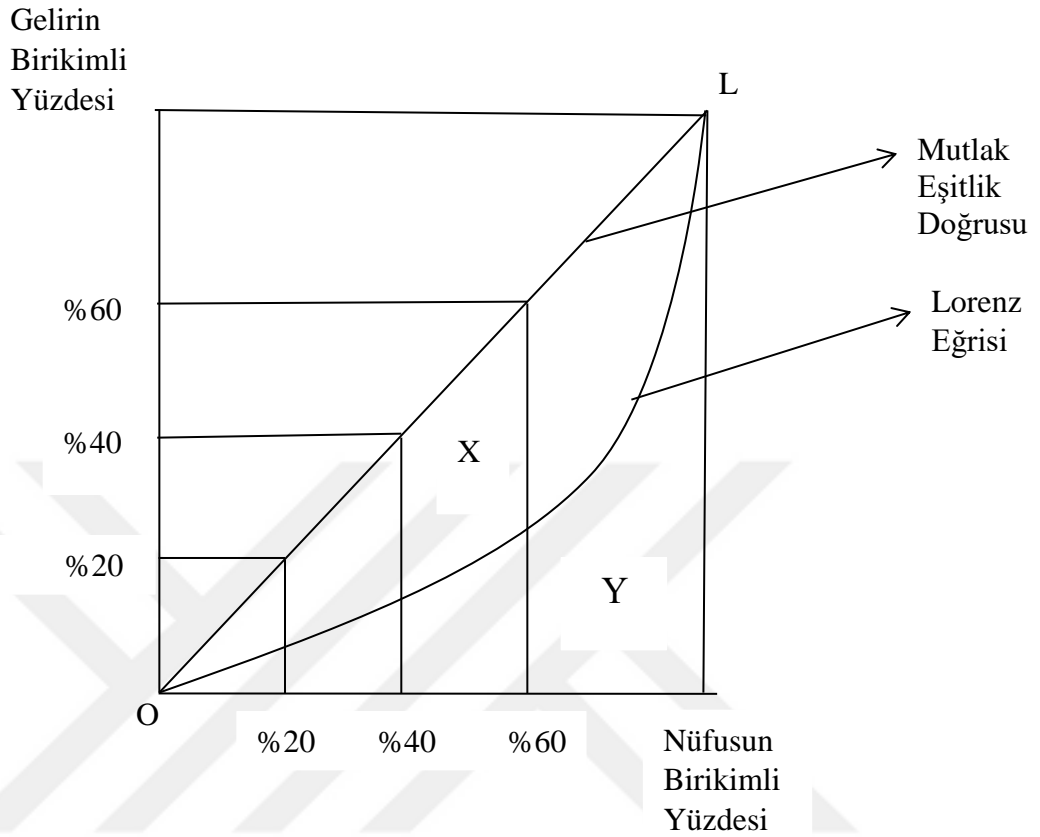
Eşitsizlik; çeşitli sosyal grupların yaşam standartları arasındaki farktır, şeklinde tanımlanabilir. Gelir eşitsizliği ise belirli bir orandaki nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay ile aynı orandaki başka bir nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay arasındaki farklılığı gösterir. Çeşitli kriterlere göre sınıflandırılan eşitsizlik ölçütleri dörde ayrılır. Bunlar; statik, dinamik, objektif ve normatif ölçütler olarak sınıflandırılmıştır. Statik ölçütlerde gelir dağılımı oranlarının grafiksel gösterimi, dinamik ölçütlerde ise matris cebri kullanılmaktadır. Objektif ölçütler gelir dağılımının aritmetik ve geometrik ifadesidir. Normatif ölçütlerde ise gelir dağılımı oranlarına ek olarak fayda fonksiyonu hesaba katılmaktadır (Bedir, 2007, s.29).

Literatürde kişisel gelir dağılımının ölçülmesi için uygulanan çok sayıda ölçü modelinin yer aldığı görülmektedir. Bu ölçüler içinden Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı ölçütü, Değişim Aralığı ve Aralık Ölçütü, Standart Sapma, Varyans ve Değişim Katsayısı, Yüzde Payları, Kuznet katsayısı ve Dalton Atkinson Eşitsizlik Ölçütü hakkındaki bilgilere çalışmanın ilerleyen kısımlarında yer verilmiştir. Ancak, eşitsizlik ölçütlerinden en yaygın olarak kullanılan Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı ölçütü olduğu için, bu bölümde söz konusu bu iki eşitsizlik ölçütüne daha ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

2.1.4.1. Lorenz Eğrisi Ölçütü

Gelir dağılımının eşitsizlik düzeyini tespit etmek için iktisatçılardan tarafından çeşitli ölçüm yöntemlerinin geliştirildiği çalışmanın önceki kısımlarında belirtilmiştir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin grafiksel gösteriminde en çok kullanılan yöntem olan söz konusu Lorenz Eğrisi yöntemi Amerikalı iktisatçı Max Lorenz geliştirmiştir. Lorenz eğrisi, ülkede yaratılan toplam gelirin, yüzdesel olarak ne kadarının kaç kişiye alındığını gösterir. Lorenz eğrisi, nüfus ile gelirin karşılıklı olarak ilişkilendirilmesi itibarıyla ortaya çıkmaktadır. Eğri çizilirken öncelikle çeşitli gelir dilimlerinde ne kadar tüketici birimin yer aldığı ve bunların aldıkları gelir belirlenir. Daha sonra tüketici birimleri en az gelirliden en çok gelirliden doğru sıralanan yüzdelere ayrılır ve her yüzdeliğin karşısına söz konusu grubun milli gelirden aldığı pay yüzde olarak belirtilir. Bu veriler bir grafik (diyagram) üzerine taşınarak gelir dağılımının eşitsizlik eğrileri elde edilir. Bir kare çizilip dikey eksene geliri, yatay eksene de nüfus yerleştirildiğinde, karenin köşegen çizgisi mutlak eşitlik çizgisini vermektedir (Öztürk, 2017, s.54).

Söz konusu eğri aşağıda bir diyagram yardımıyla daha anlaşılır ifadeler ile açıklanmaya çalışılmıştır:

Şekil.1 Lorenz Eğrisi (Çalışkan, 2010, s.98,99).

Şekil 1’de Lorenz eğrisinin yer aldığı bir diyagram gösterilmektedir. Şekilde görülen köşegen doğrusu “OL”, diğer bir ifadeyle mutlak eşitlik doğrusu üzerindeki her noktada nüfus yüzdesi ile bu nüfusa denk gelen gelir yüzdesi birbirine eşittir. Gelir dağılımında eşitlik sağlandıkça Lorenz Eğrisi “OL” doğrusuna yaklaşmaktadır. Tam aksine, Lorenz Eğrisi “OL” doğrusundan uzaklaşması ise gelir dağılımının eşitlikten uzaklaştığını ifade eder. Başka bir ifadeyle gelir dağılımı eşitlikten uzaklaştıkça, belirtilen eğriler arasındaki mesafe de hali ile genişlemektedir. Gelir tam olarak eşit dağılım gösterdiğinde ise Lorenz eğrisi 45 derecelik bir doğru şeklini alır. Diğer bir ifadeyle, mutlak eşitlik doğrusu ile eğimin sıfır olması biçimidir.

2.1.4.2. Gini Katsayısı

Kişisel gelir dağılımını ölçmek için daha sık kullanılan Gini katsayısı ölçütü, İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından geliştirilmiştir. Lorenz eğrisinin çizilmesi ile bulunan Gini katsayısı, eşitsizlik düzeyini tek bir sayı ile ifade ederek farklı gelir

dağılımlarının kıyaslanmasını mümkün kılmaktadır. Gini katsayısı; mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alanın, mutlak eşitlik doğrusu altında kalan üçgenin alanına oranı olarak tanımlanabilir (Eğilmez, 2012, s.214).

Lorenz eğrisi gelir dağılımı eşitsizliği geometrik olarak ortaya koymasına karşılık, Gini katsayısı gelir dağılımı eşitsizliğini matematik olarak ortaya koymaktadır. Gini ölçüsü “ 0 ile 1 ” arasında değişiyor. Bir toplumda gelir eşit olarak dağılırsa, Gini katsayısı “ 0 ”a eşit olmakta, gelir toplumun sadece bir kişisi tarafından alınırsa Gini katsayısı “ 1 ” eşit olmaktadır. Şekil 1’de mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alana X, mutlak eşitlik eğrisinin altında kalan alanın tamamına (Lorenz eğrisi içinde kalan alan da dahil) Y denilirse, Gini katsayısı şöyle hesaplanır:

$$\text{Gini katsayısı} = X / Y$$

Şekil 1’deki karenin alanı, iki kenarının çarpımına eşit olacağı için 1000 birime, mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan alan da onun yarısı olduğu için 500 birime eşittir. Yani, Y’ in alanı, her zaman 500 birime eşittir. Gini katsayısı için söz konusu şekil 1 üzerinden belirtilmesi gereken husus; X’ in alanın küçülmesi demek Gini katsayısı formülü gereği Gini katsayısının küçülmesi demektir, bu durum ise gelir dağılımında eşitsizliğin azalması demektir. Diğer bir ifadeyle, Gini katsayısı sıfıra (0) ne kadar yakınsa gelir dağılımı o kadar eşit, bire (1) ne kadar yakınsa gelir dağılımı o kadar bozuk ve eşitsizlik söz konusudur demektir (Eğilmez, 2012, s.215).

Değişim Aralığı (The Range): Göreli değişkenlik olarak da adlandırılan değişim aralığı, değişkenlik hakkında kabataslak bir fikir verir; diğer bir ifadeyle bir serideki en yüksek gelir ile en az gelir arasındaki farkın aritmetik ortalamaya bölümünü ifade eden bir ölçüdür.

Aralık Ölçüsü: İlkel bir eşitsizlik ölçütü olan aralık ölçüsü, dağılımın en uçlarında yer alan değerleri, diğer bir ifadeyle en yüksek gelir ile en düşük gelir değerlerini karşılaştırarak bu iki değer arasındaki farkın ortalama gelire oranını ifade eder. İki uç değer arasındaki dağılımı göz ardı ettiği için aralık ölçüsü eleştiri konusu olmaktadır.

Görelî Ortalama Mutlak Sapma (Relative Average viation): Bir dağılımda uç değerleri incelemenin haricinde ayrıca farklı türden analiz yöntemleri bulunmaktadır. Söz konusu bu yöntemlerden biri görelî ortalama mutlak sapma’ dır. Bu yöntem ile

dağılımdaki tüm gelir düzeyleri ortalama gelir ile karşılaştırılır ve tüm farkların mutlak değerlerinin toplamı toplam gelire oranlanırsa, göreceli ortalama sapma elde edilir. Diğer bir ifadeyle göreceli ortalama sapma aralık ölçütünden farklı olarak tüm dağılımı kapsar. Ancak, ortalamanın aynı tarafında yer alan daha fakir bir kimseden daha zengin bir kimseye doğru yapılan gelir transferlerine karşı tamamen duyarsız bir ölçüt olması nedeni ile eleştiri konusu olmaktadır.

Standart Sapma: Bu ölçü, terimlerin aritmetik ortalamadan farklarının (sapmalarının) kareleri ortalamasıdır. Yüksek gelir grubundan düşük gelirli gruba gelir transferi gerçekleştiğinde büyük değerdeki sapma azalmakta, küçük değerdeki sapma artmaktadır. Bütün gelirlerin birbirine eşit olması halinde ise standart sapma sıfır olmaktadır.

Varyans: Değişimin ortak istatistiksel ölçüsü olan varyans; mutlak farkların değerlerinin basit toplamını almak yerine, bu farkların kareleri toplandığında ortalamadan uzaklaşan farkları gösterir. Gelir transferlerinin eşitsizlik üzerindeki etkisini hesaba katan bu ölçüt, ortalama gelir düzeyinden etkilenir ve de ortalamaları çok farklı olan iki dağılımı karşılaştırmada kullanılamaz. Diğer her şey sabitken daha fakir bir kimseden daha zengin bir kimseye yapılan gelir transferi her zaman için varyansı, diğer bir ifadeyle eşitsizlik ölçüsünü yükseltir.

Değişim Katsayısı: Bir serinin standart sapması, serinin aritmetik ortalamasına bölünüp sonuç 100 ile çarpıldığında değişim katsayısı bulunur. Diğer bir ifadeyle standart sapmanın aritmetik ortalama içindeki payı, değişim katsayısı tespit edilir. Değişim katsayısı, her düzeydeki gelir grupları arasındaki gelir transferlerine karşı duyarlıdır ve ayrıca varyanstan farklı olarak ortalama gelirden ve ölçü biriminden bağımsız olduğu için ülkeler arasında bir karşılaştırma yapmak kullanıma uygun bir ölçüdür. Gelirlerin tamamının eşit olması durumunda değişim katsayısının değeri sıfır olmaktadır.

Yüzde paylar Analizi: Yüzde payları, kişisel gelir dağılımını ölçmek için kullanılan ve gelir dağılımı eşitsizlik ölçüleri içinde açıklık bakımından en net olandır. Yüzde paylar analizinde haneler genellikle %20' lik gruplara bölünür. Yüzde 20'lik hane halkı gruplarının toplam gelirden aldıkları paylara göre ; son yüzde 20' lik grubun toplam gelirden aldığı pay, ilk yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı paya bölünür. Geliri daha yüksek olan son yüzde 20'lik grubun, geliri düşük olan ilk yüzde

20'lik gruba göre toplam gelirden kaç kat daha fazla aldığını göstermektedir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT 2001), s.5-7).

Kuznets Katsayısı Ölçütü: Kuznets katsayısı, gelir dağılımındaki eşitsizliği gösteren ve sektörlere göre sınıflandırılmış bir Lorenz eğrisi ölçütüdür. Sadece iki sektörlü bir ekonomi için uygulanabilen bu katsayı “0” ile “1” arasında değişmektedir. Kuznets gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki olduğunu söylemiştir. Şöyle ki, gelir düzeyi arttıkça gelir dağılımındaki eşitsizlik önce artar sonra da azalır. Bu ilişki “ Ters U Savı” olarak da bilinmektedir. Gelir düzeyini ve gelir dağılımını gösteren eğriye de Kuznets Eğrisi denilmektedir (Özcumur, 1996, s.5).

Dalton Eşitsizlik Ölçütü: Bu eşitsizlik ölçütü diğer ölçütlerden farklı olarak fayda fonksiyonu temeline dayanmaktadır. Bireylerin fayda fonksiyonlarının aynı olduğu ve gelir için azalan marjinal fayda ilkesi geçerli olduğu gibi iki temel varsayımı kabul etmektedir. Bu ölçüt, gelirin marjinal faydasının gelir arttıkça azaldığı varsayımından hareketle toplam faydanın fiili dağılımı ile gelirin eşit dağılımı şeklinde sağlanan toplam fayda düzeyinin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Herkes için aynı tip fayda fonksiyonu söz konusu olduğundan gelirin eşit bölüşülmesi toplam refahı maksimuma ulaştıracaktır (Tokathıoğlu ve Selen, 2017, s.362).

2.1.5. Gelir Dağılımına İlişkin İktisadi Teoriler

Küresel ekonomik alanda sanayileşme ile emek ve sermaye arasındaki paylaşımdan kaynaklı sosyal sorunlar, ekonomik araştırmalar açısından gelir dağılımı teorilerinin ön plana çıkmasına yol açmıştır. Gelir dağılımı sorunlarına daha isabetli cevaplar verebilmek için de öncelikle gelir dağılımı teorileri incelenip anlaşılması gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında iktisadi ekollerin gelir dağılımı teorileri ele alınıp incelenmiştir.

2.1.5.1. Fizyokratların ve Merkantilistlerin Gelir Dağılımına Bakışı

Gelir dağılımı ile ilgilenen ilk doktrin Fizyokrasi'dir. Söz konusu bu doktrinin kurucusu Dr. François Quesnay'dır. İlk defa gelir akım şeması ortaya koyan F. Quesnay, gelirin oluşumu ile gelirin kullanımı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Denge şartlarını statik bir ekonomi için göstermiştir (Aksu, 1993, s.10).

Fizyokratlara göre, ekonomik ve sosyal hayat üzerinde hâkimiyeti bulunan “doğal kanunlar kaynaklar” vardır. Söz konusu bu doğal kanunlar mülkiyet, hürriyet ve güven olmak üzere üç temel ilkeye dayanır. Bunlar ilahi kanunlardır ve her şeyin üstündedir. Dolayısıyla insanların bu kanunlara müdahale etmesi doğru değildir. Fizyokratlara göre doğal kanunlar sayesinde piyasalar uyumlu işleyebilmekte ve ekonomik faaliyetler kendiliğinden bir düzene girebilmektedir. Diğer bir ifadeyle Fizyokratlar devlet müdahalesini istememektedirler (Yücel, 2011, s.22).

Quesnay toplumu üç gruba ayırır. Bunlar tarımsal üretim yapan çiftçiler, toprak sahipleri ve tüccar-zanaatkâr sınıfıdır. Buna göre üretken sınıf, diğer ifadeyle çiftçiler tarafından yaratılan hâsıla hem çiftçileri hem de diğer iki sınıfı beslemektedir. Üretken sınıfın, kendi masraf ve ücretlerini çıkardıktan sonra toprak sahiplerine verdikleri net hâsıla kiradır. Tabii söz konusu teorinin işlevselliği için özel mülkiyet kaçınılmazdır. Fizyokratlar, toplumda verimli sınıfın tarım sınıfı olduğunu, diğer sınıfların ise verimsiz sınıfa dâhil olduğunu savunurlar. Fakat bu arada ekonomiye katkı bakımından faydalarını da inkâr etmezler. Bahsettikleri fayda net hâsılanın el değiştirmesini kolaylaştırmalarıdır. Zanaatkârlar net hâsıla meydana getirmemeleri sebebiyle kısır sınıf içinde yer almaktadırlar. Kısır sınıf içinde yer alan bir diğer grup, tüccarlardır ve hiçbir net hâsıla meydana getirmediklerinden dolayı elde ettikleri gelir net hâsıladan bir indirim olarak düşünülmektedir (Özgüven, 2001, s.80,81).

Merkantilist ekonomik düşünce sisteminin temelini, servet kavramı oluşturmaktadır. Merkantilizmde zenginlik en yüce değer olarak kabul edilmektedir. Basılmış veya basılabılır değerli madenlerin hâkimiyeti inancı mevcuttur. Bu değerli madenler devletin elinde bulunmalıdır. Böylece devlet kendi gücünü arttırarak vatandaşlarının zenginleşmesini kolaylaştıracaktır. Bu doktrine göre bir ülkenin refahı, söz konusu o ülkenin sahip olduğu kıymetli maden miktarına bağlıdır. Altın ve gümüş tek servet kaynağıdır. Ülkede altın yoksa servet yaratmanın en iyi yolu sanayidir. Bütün ekonomik faaliyetlerde amaç para miktarını arttırmaktır (Bilgili, 2013, s.19-21).

2.1.5.2. Klasik İktisadın Gelir Dağılımına Bakışı

Klasik iktisadi ekol, Fizyokratlardan devraldığı iktisadi liberalizmi Neo-Klasiklere devreden bir zincirin halkası olduğu kadar, tamamıyla bunu reddeden Marx'ı ve takipçilerini besleyen başlıca bir kaynaktır. A. Smith tarafından temellerinin atıldığı, Ricardo' nun tarafından formüleştirildiği ve Marx tarafından ise tarihsel bir niteliğin

kazandırıldığı klasik ekonomi politik geleneği içinde, sözü edilen bu iktisatçıların sadece kapitalizmin geleceğine yönelik önsezide bulunmak gibi tek bir nihai amaçla birleştikleri ifade edilebilir (Öztürk, 2010, s.61).

Klasik iktisatçılar genel olarak bölüşüm konusunu fonksiyonel gelir dağılımı açısından düşünerek toplumsal sınıfların elde ettikleri gelir paylarını incelemişlerdir. Klasik iktisada göre gelirler üç temel sınıf arasında dağılmaktadır. Söz konusu bu sınıflardan; toprak sahipleri rant gelirini, emekçiler ücret gelirini, sermayedarlar ise kâr gelirini elde ederler. Klasik iktisatçılara göre rant, toprağın kalitesindeki farklılıktan kaynaklanan bir fazlalık olarak ortaya çıkmaktadır. Ücretler ise emeğin getirisidir. Ücret geliri doğal ücret ve piyasa ücreti olmak üzere ikiye ayrılır. Emeğin doğal ücreti, uzun dönemde piyasa ücretinin yöneleceği ücretler düzeyidir. Bu ücret düzeyi çalışan kesimleri asgari geçim düzeyinde tutmaya yeten bir ücret düzeyidir. Piyasa ücreti ise arz ve talep tarafından belirlenmektedir. Kâr ise toplam gelirden ücret ve rantın çıkarılması sonucunda ortaya çıkmaktadır (Özgüven, 2001, s.67,68).

2.1.5.2.1. Adam Smith ve Gelir Dağılımı

Adam Smith, bir yıl içinde yaratılan hasılanın üç gelir grubu arasında paylaşıldığını ifade etmiştir. Buna göre, işçi grubu ücret, mülk sahipleri rant, sermaye sahipleri ise kâr şeklinde oluşan gelirden pay elde ederler. Tam da bu noktada Smith'in bakış açısı fonksiyonel gelir dağılımına bir yaklaşımı ifade eder. Tek tek ifade edildiğinde, nasıl her malın fiyatı ya da değişim değeri, bileşenlerin birbirinden ya da diğerlerinden veya üç bileşenden oluşuyorsa, her ülkenin toplam yıllık emeğinin ürününü oluşturan malların tamamının değeri topyekûn ele alındığında yine üç bileşene ayrılmalıdır. Bunlar ülkenin çeşitli insanları arasında emeklerinin ücreti, topraklarının rantı ya da sermayelerinin kârı olarak paylaşılması gerekir. Ücret, rant ve kâr, tüm gelirin kaynağını oluşturduğu gibi tüm mübadele değerlerinin de üç temel kaynağını oluşturmaktadır. Tüm diğer gelirler eninde sonunda bu üç kaynağın birinden ya da diğerlerinden türetilmektedir (Smith, 1997, s.53,54).

Zenginliğin kaynağını araştıran Smith, İngiliz geleneklerine bağlı kalarak emeğe önem veren düşünürleri benimsemekte ve emek faktörüne oldukça önem vermektedir. Smith emeği, değerlerin kaynağı olarak görmekte ve işbölümün ise halkın zenginliğinin artmasının temel kaynağı olarak görmektedir. Smith'e göre emek, tüm şeylerin ilk fiyatı ve onları satın almak için ödenen gerçek satın alma değeridir. Dünyanın her

yerinde zenginlik, merkantilistlerin savunduğu gibi altın ya da gümüş ile değil, emekle ile satın alınmaktadır (Smith, 1997, s.36,37).

2.1.5.2.2. David Ricardo ve Gelir Dağılımı

Klasik büyüme ve gelir dağılımı teorileri, genellikle Ricardo modeli altında incelemeye alınır. Keynes, genel teorisinin ilk sayfalarında Ricardo'nun Malthus'a yazdığı mektuptan şu mesajı almaktadır: “ *Size göre iktisat servetin nedenleri ve niteliği üzerinde bir araştırmadan ibarettir. Ben tersini düşünüyorum ve onun oluşumunu tamamlamak üzere yarışma halinde bulunan sınıflar arasında sanayi ürünlerinin dağılımı konusuna dair bir araştırma şeklinde tanımlanması gerektiğine inanıyorum. Günden güne şu kaniya vardım ki, birincinin incelenmesi faydasız ve aldatıcı, fakat ikincisi bilimin öz konusudur.*” Smith'in gelir dağılımı modeli ekonomik büyüme üzerine kuruluyken Ricardo'nun modeli, gelirin çeşitli çıkar grupları ve ekonomik sınıflar arasında nasıl paylaşılacağı üzerinedir. Smith'teki çıkarların doğal uyumu Ricardo' da yerini sınıflar arasındaki çıkar çatışmasına bırakmaktadır (Öztürk, 2017, s.79).

Ricardo'ya göre, iktisat bilimi ulusların zenginliğinin kaynağı ile değil, üretim sonucunda elde edilen ürünün üretime katılan üretim faktörleri arasında paylaşımını benimseyen yasaların oluşturulmasıyla ilgilenmelidir. Ricardo ekonominin temel sorunun farklı sınıflar arasındaki gelir dağılımını belirleyen yasaların ve toplumun genel koşullarıyla ilişkilerinin tespiti olduğunu ifade etmektedir. Ricardo'nun temel amacı gelir dağılımını belirleyen faktörleri incelemek ve rant, ücret ve kârın ileriki dönemlerde izleyecekleri seyri araştırmaktır. Ricardo'nun gelir dağılımı kuramı üç temel varsayıma dayalıdır. Bunlardan birincisine göre ekonomide azalan verimler yasası geçerlidir. Çünkü tarım arazileri ne sınırsızdır ne de ve topraklar aynı kaliteye sahiptir, dolayısıyla tarım azalan verimler kanununa tabidir. Bir diğer varsayım Malthus'un Nüfus Kanunu'dur. Bu kanuna göre ücretler asgari geçim düzeyinin üstüne çıkarsa, bu durum nüfusun hızla artmasına neden olacaktır. Son olarak, Ricardo, ekonomik gelişmede kilit rol oynayan sermaye birikimi için karın kamçılayıcı bir etmen niteliğini taşıdığı varsaymaktadır (Yücel, 2011, s.25).

Ricardo'nun gelir dağılımı kuramı tarımdaki azalan verim yasasına dayanmakta olup, bu modelde azalan verim giderek daha az verimli toprakların ekilmesi ve bunun sonucunda istihdam düzeyinin artması itibarıyla işgücü verimliliğinin azalması şeklinde

ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Ricardo'ya göre azalan verimin nedeni sadece bu değildir; belli bir toprak parçası üzerinde giderek daha fazla işgücü kullanılması da verimin azalmasına yol açmaktadır. Gelir paylarının hangi yönde değişeceği, verimin azalma hızına bağlıdır. Ancak, azalan verim yasası geçerli olduğu sürece, birikimin belli bir aşamasından sonra kârların payı azalmakta, rantın payı ise artmaktadır (Öztürk, 2017, s.81).

2.1.5.3. Klasik Bölüşüm Teorisinin Eleştirisi: Karl MARX ve Gelir Dağılımı

Özel mülkiyet ve kişisel girişim esası üzerine kurulu olan Klasik iktisadi ekol, batılı ülkelerin sosyal ve ekonomik düzeninin en sağlam temeli haline gelmesine rağmen toplumsal ve ekonomik alanda ortaya çıkan gelir dağılımı adaletsizlikleri kimi eleştirilere konu olmaktadır. 19. yüzyılın ortalarında itibaren Avrupa'nın ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamında önemli ölçüde rol oynayan söz konusu bu karşı akımın en önemli temsilcisi Karl Marx'tır. Kapitalist düzeni şiddetle eleştiren Marx, Ricardo'nun emek değer kuramına dayanarak işçi sınıfının kapitalist düzen içerisinde nasıl sömürüldüğünü analiz etmektedir.

19. yüzyılda, İngiltere'deki toplumsal yaşamı ayrıntılı olarak inceleyen Marx, toplumdaki sınıf farklılıklarına yönelik düşüncelerinin oldukça isabetli olduğunu görmüştür. İngiltere'de yaşanan iktisadi gelişmeler, Marx'ın toplumun iki sınıfa ayrıldığı şeklindeki iddiasını net bir şekilde kanıtlamaktadır. Bu sınıflardan birisi gittikçe zenginleşen küçük bir kapitalist sınıf, diğeri ise üretim araçları mülkiyetinden yoksun halde bulunan ve gittikçe fakirleşen sanayi işçileridir. Söz konusu bu dönem, kapitalist üretim tarzının tüm şiddetiyle yaşandığı bir dönemdir (Başaran, 2017, s.228).

Marx'ın gelir dağılımı teorisi, genel hatları itibarıyla Ricardo'nun artık ilkesinin uygulanmasına dayanır. Ancak bazı farklılıklar söz konusudur. Bunlar:

- Marx, Ricardo'nun azalan verimler kanununu kabullenmediğinden rant ve kâr arasında bir ayırım yapmamıştır,
- Marx, genel olarak bütün mallar için emeğin arz fiyatının sabit olduğunu kabul eder,
- Marx'a göre ücreti geçimlik düzeyde tutan kuvvet, emek arzının talebi aşmasıdır, diğeri bir ifadeyle yedek işçi ordusudur,

- Marx'a göre sermaye birikiminin nedeni kapitalistler arasındaki rekabettir, diğer bir ifadeyle Ricardo'nun öngördüğü yüksek kâr hadlerinin cazibesi değildir (Aktan ve Vural, 2002, s.4).

Marx'ın gelir dağılımı teorisi emek-değer ve artı-değer teorilerine dayanır. Söz konusu teoriye göre, üretilen bir malın ya da hizmetin değerini esasen harcanan emek miktarı belirler. Diğer bir ifadeyle bir malın değeri, söz konusu o mala harcanan emekle doğru orantılıdır. Marx' a göre bir malın 'kullanım değeri' ve 'değişim değeri' olmak üzere iki değeri vardır. İnsanlar bir malı kullanabildikleri ölçüde ondan faydalanırlar ki buna kullanım değeri denilir. İnsanlar malları, ihtiyaç duydukları başka mallarla değiştirebildikleri zaman ondan yine ondan faydalanırlar. Söz konusu bu duruma ise değişim değeri denilir. Bir malın değişim değerinin varlığı, o malın bir kullanım değerinin varlığına bağlıdır ve Marksist teoride önemli olan malın değişim değeridir. Bir malın değişim değerini belirleyen onun kullanım değeri değil, emektir. Diğer bir ifadeyle malın değişim değeri, o malın üretimi için gerekli olan emek miktarına eşittir. Söz konusu bu görüş, emek-değer teorisi olarak adlandırılmaktadır (Kazgan, 2012, 304,305).

Marksist teoride bölüşümün ana öğeleri ücret ve kârdır. Sermayenin kaynağı malların değişimiyle oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle malların değişimi para ile ifade edildiği için söz konusu değişim neticesinde meydana gelen fazla para sermayeyi oluşturur. Bu fazla paranın (kârın) kaynağı, 'artı (artık)-değer'dir. Bu bağlamda kapitalist toplumlarda sermaye birikiminin dayanağını artı-değer, başka bir ifadeyle emek oluşturmaktadır. Aynı zamanda emeğin sömürü oranını da yine el konulan bu artı-değer belirlemektedir. Böylece Marx, artı-değer teorisi ile kapitalist ekonominin emek sömürüsü üzerine kurulduğunu ifade etmiştir. Ücret, emeğin gerçek değeri olmasına rağmen sermaye-ücret ilişkisi bir sömürü ilişkisidir (Alkin, 1981, s.59,60).

Marx'a göre, emeğin arz fiyatı ile toplam çıktı değeri arasındaki fark, emek dışı kaynakların sahipleri olan kapitalistlerin el koyduğu artık değeri ifade eder. Fiziksel üretim araçlarının mülkiyeti kapitalistlerin elinde olduğu için işçi sınıfının meydana getirdiği artık değer'e sahiplenerek gelir dağılımını kendi lehlerine çevirirler ve böylece sömürü gerçekleşir. Kârın kaynağını artık değer oluşturur. Kapitalistler tarafından el konulabilen artık değer miktarı, kârın toplam gelirdeki göreceli payını da belirler (Aktan ve Vural, 2002, s.5).

Marx, kapitalist düzende meydana gelen gelir dağılımı eşitsizliğini ve adaletsizliğini eleştirmektedir. Fakat gelirin sosyalist ve komünist aşamalarda da eşit olan bir düzeyde tutulmasını ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin tümünden bitirilmesini öngörmez. Toplumu oluşturan sınıfların, etnik grupların varlığıyla meydana gelen veya siyasi ve sosyal güç ile yetkilerin kullanılması neticesinde oluşan eşitsizlikler ile piyasa ekonomisinin faaliyette bulunması neticesinde ortaya çıkan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmaktadır (Aktan ve Vural, 2002, s.5).

Doğal farklılıklardan ötürü oluşan eşitsizlikler ile beceri ve bilgi edinimi ile kişisel tercihlerden kaynaklanan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak oldukça zor ve söz konusu bu durumlar varoluşun bir gerçeği olarak meşru görülmelidir. Marksist teoriye dayalı kurulan rejimlerin pratiği incelendiği zaman söz konusu konularda mutlak bir eşitliğin sağlanamadığı açıktır. Fakat bireysel özgürlüğü kısıtlayan ve bireylerin potansiyellerini geliştirmelerine engel olan gelir dağılımındaki eşitsizlikler ne mantıklıdır ne de ahlakidir, dolayısıyla toplumsal barış ve huzurun tesisi önünde engel teşkil ettiği ifade edilebilir.

2.1.5.4. Neo-Klasik İktisadın Gelir Dağılımına Bakışı

Neo-Klasik iktisatçılar gelir dağılımını faktör fiyatlandırması sorunu olarak ele alarak faktör fiyatlarının oluşumunu incelemişler. Bu teoriye göre gelir dağılımı üretim fonksiyonunun özelliklerine bağlıdır ve marjinal verimlilik teorisi, bölüşümü belirleyen tek unsurdur. Marjinal verimlilik, üretimde kullanılan herhangi bir faktörün son biriminin üretime yaptığı katkıyı ifade etmektedir. Neo-klasik iktisadi teoriye göre her üretim faktörü, üretilen ürüne kattığı marjinal verimi oranında toplam üründen pay alır. Şöyle ki; ücreti, emeğin marjinal verimi belirler. Dolayısıyla işçiler üretime sundukları katkı oranında milli gelirden pay alırlar. İşgücü arzı, diğer bir ifadeyle işçi sayısı artınca üretimdeki marjinal birim doğal olarak daha yüksek bir sayıya çıkar ve böylece marjinal üretkenlik azalır. Ücretler de düşer. İşgücü talebi arttığı zaman ise, tam aksine ücretler yükselecektir. Sermayenin marjinal verimi de kârı belirlemektedir (Yücel, 2011, s.28).

Neo-Klasik iktisadın gelir dağılımı teorisi bazı hususlarda eleştiri konusu olmuştur. Söz konusu teorinin en çok eleştirilen yanı, faktör fiyatlarının marjinal ürün tarafından belirlenmekte olduğu görüşüdür. Çünkü piyasada herhangi bir faktörün fiyatı, marjinal gelirden fazla olamayacağı açıktır. Piyasa ekonomisinde herhangi bir

faktörün fiyatı marjinal hâsıladan daha yüksek değildir. Fakat Neo-Klasikler faktör fiyatlarının neden marjinal ürünlerin altında oluşamayacağına yönelik kesin bir kanıt ortaya koyamamaktadır. Ayrıca tam istihdam sınırına ulaşana denk azalan verimin geçerli olması durumunda, ücretin değeri emeğin marjinal ürünü tarafından belirleniyorsa toplam ücretler, toplam hasılayı aşabilir. Böyle bir durumda kâr payı negatif olacağı için tutarsız bir sonuç doğurur (Alkin, 1981, s.119,200).

Görüldüğü üzere Neo-Klasik iktisatçılar tam rekabet varsayımı itibarıyla her bir üretim faktörünün ürüne sunduğu katkı kadar gelir aldığı ve söz konusu bu durumun da adil olduğunu savunurlar. Belirli varsayımlar altında milli gelirin bütün üretim faktörleri arasında paylaşılmasının sonucunda arta kalan hiçbir değer kalmadığını ve toplam hâsılanın tükendiğini gösteren bir bölüşüm teorisi kurmuşlardır. Dağılımın tamamen piyasadaki şartlara göre belirlendiğini ve marjinal verime göre dağılımın evrensel olduğu yargısına varmışlardır.

2.1.5.5. Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi

John Maynard Keynes'in "İstihdam, Faiz ve Para-Genel Teori" adlı eseri ekonomi literatüründe bir iktisadi reform olarak nitelendirilmiştir. Keynes'e göre kapitalist bir ekonominin en önemli iki sorunundan biri tam istihdamdır, diğeri ise gelir dağılımıdır. Keynes eserinde tam istihdamı sorununu ele almış, ancak gelir dağılımına yönelik ayrı bir model kurmamıştır. Keynes'e göre Toplam gelirin gelişimi karar birimlerinin alacakları kararlarla yakından ilgilidir. Söz konusu kararlar; işçilerin tüketim kararları, girişimcilerin yatırım kararları, toplumun likidite tercih kararları ve para politikası kararlarından oluşmaktadır. Keynes söz konusu bu kararların üretim faktörlerinin fiyatlarının değişmesi durumunda da etkili olacağını savunmuştur (Yücel, 2011,s.29).

Keynes'e göre üretim maliyetleri veri iken girişimciler kârlarının bir kısmını tüketim harcamalarında kullanırlarsa, tüketim malları kesiminde kârlar söz konusu harcamaların miktarı kadar artacaktır. Eğer girişimciler kar değil de zarar ederlerse girişimciler zararlarını gidermek için bu defa tüketimlerini zararlarının tutarı kadar kısacaklar, dolayısıyla tüketim malları kesiminde söz konusu bu tasarruflar oranında olumsuz bir etki meydana gelecektir. Keynes, üretim faktörlerinin fiyatları değişse bile bu sonuçların geçerli olacağını ifade etmiştir. Keynes'e göre para otoriteleri bu değişimleri giderecek kararlar almadıkça, faktör fiyatlarındaki düşme ve yükselmeler

aynı oranda fiyat dalgalanmaları meydana getirecek ve böylece kârlar değişmeksizin aynı kalacaktır. Toplumun parasal geliri; işçilerin tüketime yönelik kararları ile girişimcilerin yatırıma yönelik kararları ve para otoritelerinin para politikasına yönelik kararları ile yakından ilişkilidir (Alkin, 1981, s.200,201).

Keynes'in gelir dağılımı teorisinde bölüşümü açıklamaya ilişkin iki temel varsayım söz konusudur: Birinci varsayım ücretlerin parasal olarak belirleniyor olmasıdır. İkinci varsayım ise yatırımlar tasarruflardan bağımsız olarak gerçekleşir, ancak tasarruflar yatırımlara bağlıdır. Dolayısıyla geliri yaratan ve böylece tasarrufların oluşmasını sağlayan yatırımlardır. Yatırım tasarruf eşitliğinin sağlanması, gelir bölüşümünü de açıklamaktadır. Şöyle ki, yatırım tasarruf eşitliği üretim miktarını arttırmak yolu ile mümkündür. Üretim artınca gelir artacak ve ona bağlı olarak da istihdam düzeyi artacaktır. Ekonomi eksik istihdamdayken gelir düzeyi artınca, tasarruf da beraberinde artar ve yatırım tasarruf eşitliği yeniden sağlanır. Bu durumda gelir dağılımı değişmeyecektir (Ataman, 1996, s.54).

Toplam tasarruf oranı yatırım oranından düşük olduğu zaman, tüketim mallarına olan talep tüketim malları arzından daha fazla olur, dolayısıyla malların fiyatı artabilir. Bu durumda işçilerin elde ettikleri gelirlerinin satın alma gücü de azalabilir. Bu bağlamda gelir dağılımı ücretliler aleyhine bozulacak ve reel gelir işçilerden kapitalistlere transfer edilmiş olacaktır. Gelirin dağılımı, kapitalistlerin elde ettikleri bu geliri nasıl kullanacaklarına göre değişecektir. Kapitalistler elde ettikleri bu geliri tasarruf ederlerse işçilerin tasarrufu veri iken toplam tasarruf artmış olacak ve yatırım tasarruf eşitliği sağlanacaktır. Yatırım tasarruf eşitsizliği ne kadar geniş olursa, reel ücretler o kadar çok düşecek ve kârlar da o kadar çok yüksek olacaktır. Eğer kapitalistler elde ettikleri kârın hepsini tasarruf etmeyip bir kısmıyla tüketim malı talep ederlerse gelir dağılımı daha fazla işçiler aleyhine değişecektir. Bunun nedeni, tüketim talebinin tasarruf yatırım dengesizliğinin devamını sağlamasıdır. Ayrıca artan tüketim malı talebi fiyatlar genel düzeyinin daha fazla yükselmesine yol açacak ve bunun sonucunda da işçilerin reel olarak gelirleri düşecek ve kapitalistlerin kârları da artacaktır (Ataman, 1996, s.54,55).

Keynes, devletin müdahaleleri sonucu tüketimin arttırılmasında ve gelirin yeniden dağıtılmasında vergilerin çok önemli olduğunu belirtmiştir. Keynes'e göre, gelir dağılımındaki çarpıklık vergiler kullanılarak düzeltilebilir. Keynes, gelirin yeniden dağıtılacağı bir vergi sistemi aracılığı ile yüksek gelire sahip olanları azaltıp,

düşük gelirli kişileri destekleyerek tüketim eğilimini ve efektif talebin arttırılmasının mümkün olduğunu ve böylece istihdam seviyesinde artışın görüleceğini ileri sürmektedir (Bilgili, 2013, s.128,129).

2.1.5.6. Neo-Keynesyen İktisadın Gelir Dağılımına Bakışı

Kapitalist bir ekonominin iki önemli sorunundan birini tam istihdam ve diğerini de gelir dağılımı olarak belirleyen Keynes, gelir dağılımı konusuna ağırlık vermemiştir, ancak kendisinden sonra gelen Neo-keynesyen akım gelir dağılımına yönelik teoriler geliştirmişlerdir.

Neo-keynesyen teori, ücretiyle geçinenlerin elde ettikleri gelirlerin tamamını cari tüketime harcadıklarını varsaymaktadır. Bu teoriye göre, sermaye sahipleri daha fazla yatırım yapmak ya da tüketmek yoluyla milli gelir içindeki paylarını arttırmaktadırlar. Kalecki söz konusu bu durumu: “*işçiler kazandıklarını harcarlar, sermaye sahipleri ise harcadıklarını kazanırlar.*” şeklinde özetlemektedir. Kalecki bu ifadeyle, Neo-keynesyen yaklaşım açısından yatırımların, gelirin ücretlerle kârlar arasındaki dağılımına ve dağıtılacak gelirin düzeyini belirlemeye yönelik sahip olduğu çifte fonksiyona dikkat çekmektedir. Neo-klasik ekonomideki tam rekabet varsayımının yerini, Neo-keynesyen gelir dağılımı teorisinde Kalecki'nin monopol derecesi almakta ve doğrudan gelir dağılımını etkilemektedir. Monopol derecesi, milli gelirin kâra giden payını ücretlilerin aleyhine veya lehine değiştirmektedir (Doğan ve Uzunhasanoğlu, 2007, s.16).

Neo-Keynesyen gelir dağılımı politikasını oluşturanlar arasında en önemlileri Kaldor, Passinetti ve Kalecki olmaları nedeniyle, bu iktisatçıların modelleri özetlenecektir.

2.1.5.6.1. Kaldor Modeli

Keynesyen araçların ve özellikle çarpan kavramının, bir gelir dağılımı teorisi kurma amacıyla en etkin olarak kullanıldığı model, Kaldor modelidir. Çarpan teorisini gelir dağılımı sorununa başarıyla uygulayan ilk iktisatçı ise N. Kaldor olmuştur (Alkin, 1981, s.151). Kaldor, analizini “Keynesgil” olarak tanımlamaktadır.

Nicholas Kaldor'un modeli, yatırımın gelire olan oranındaki değişikliklerin, toplam gelir içinde kâr ve ücretlerin göreceli paylarında nasıl farklılıklar meydana

getireceğini göstermeye çalışmaktadır. Söz konusu modele göre toplum iki ana kısma ayrılmaktadır. Bunlar maaş ve ücretli kesim ile müteşebbisler ve mülk sahipleridir. Milli gelir (MG), ücret (Ü) ve kârlardan (K) oluşmaktadır. Yani, $(MG = Ü+K)$. Gelir dengesi, yatırımların (Y) tasarruflara (T) eşit olduğu noktada oluşmaktadır. Ekonomideki toplam tasarruf (T), ücret gelirlerinden yapılan tasarrufla (Tü) kâr gelirlerinden yapılan tasarrufun (Tk) toplamına eşit olmaktadır. Yani, $T = Tü+Tk$ (Yücel, 2011, s.32).

Ekonomide tam istihdam şartlarının geçerli olduğu ve ücretli ve ücret-dışı gelir gruplarının tasarruf eğilimlerinin her iki grup için de sabit olduğu varsayıldığında toplam gelirdeki kâr payı, yatırımın gelire oranının bir işlevidir. Farklı bir şekilde ifade edilirse eğer, yatırım/çıktı oranındaki (Y/MG) bir artış gelirdeki kâr payında (K/MG) bir artışa neden olur. Tam istihdamın olduğu koşullarda, yatırım harcamalarında gerçekleşen bir artışın, hem yatırımın çıktıya oranında, hem de tasarruf-çıktı oranında bir artışa neden olması gerekir. Tasarruf-çıktı oranında bir artma gerçekleşmezse fiyatlar genel düzeyinde bir yükselme olur. Başka bir ifadeyle, Kaldor'un gelir dağılımı teorisi, daha yüksek bir reel yatırım düzeyinde tam istihdam dengesinin sürekliliğinin sağlanması bakımından gerekli olan daha yüksek bir tasarruf-çıktı oranını gerçekleştirmek için gelir dağılımında bir kaymanın gerekli olduğunu savunur (Aktan ve Vural, 2002, s.6,7).

2.1.5.6.2. Passinetti Modeli

Passinetti modeli Kaldor modeli ile benzerlik göstererek uzantısı niteliğini taşımakta ancak, söz konusu modelin Kaldor'dan özgün olan yanı sınıfsal tasarruflar hakkında yaptığı tespitlerdir. Kaldor'un modelinde hem işçiler hem de sermayedarlar tasarruflarda bulunmaktadır. Kaldor, işçilerin yaptıkları tasarruftan bir gelir sağlamaları gerektiği hususunu dikkate almamıştır. Passinetti ise analizinde, işçilerin ücretlerinden tasarruf ettikleri kısmı, kapitalistlerin kullanımına karşılıksız aktarmadıklarını, diğer bir ifadeyle işçi sınıfı da bu tasarruf tutarında belli bir oranda gelir elde ettiklerini vurgulamıştır. İşçiler bu gelirleri ya faiz geliri olarak ya da kâra ortak olarak elde edeceklerdir. Böylece Passinetti, işçilerin hem kâr hem de ücret geliri elde ettiklerini ifade etmektedir (Öztürk, 2017, s.176).

Görüldüğü üzere Passinetti'ye göre işçiler; tasarruflarını hisse senedi, tahvil, bono, döviz ve diğer parasal değerler gibi menkul değerlere yatırarak faiz geliri elde

edebilmektedir. Pasinetti göre sınıfsal tasarruf fonksiyonu varsayımı sürdürülmektedir. Yatırım yapan tek kesimin yine kapitalistler olduğunu kabul etmektedir. Ancak, işçi kesiminin tasarrufları ise onları üretim araçlarının mülkiyetine ortak etmektedir. Söz konusu bu ortaklık, işçi sınıfının doğrudan yatırım yapmaları değil, tasarruflarını belli bir faiz oranı üzerinden kapitalistlere borç vermesi şeklinde meydana gelmektedir. Böylece modele yeni bir değişken olan faiz oranları girmektedir.

Passinetti'nin Kaldor'un modeli ile ortak olan varsayımı, yatırım kararlarının tasarruf kararlarından tamamen bağımsız olmasıdır. Yatırım kararları, uzun dönemli etkiler ile belirlenir ve beklentilere dayalıdır. Bu varsayımlar her iki modelin de başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Söz konusu varsayımlar, modelleri şu sonuca ulaştırmaktadır: işsizliğin yaşandığı bir durumda yatırımlardaki artışlar istihdam ve gelir düzeyini artırır, tam istihdamın yaşandığı bir durumda ise gelir dağılımında iyileşmeler görülür. Dolayısıyla yatırımlar, hem gerçek ücretlerdeki hem de istihdam ve gelir düzeyindeki değişmelerin kaynağıdır (Akyüz, 2009, s.599).

Eğer işçiler tasarrufta bulunup ve yatırıma giderlerse hem ücret hem de kâr elde edebilirler. Pasinetti bu noktada, ücretler ile kâr arasındaki bölüşümün değişebileceğini ileri sürmektedir. Bu açıdan ücretlerin toplam gelire oranı, yatırımların toplam üretimdeki payı ve kapitalist sınıfın marjinal tüketim eğilimi tarafından belirlenmektedir. İşçilerin marjinal tasarruf eğilimi yükseldikçe gelirden aldıkları payda dolaylı olarak artmaktadır. Bu bakımdan Pasinetti, uzun dönemde kâr oranlarının sermayeden bağımsız olduğunu ileri sürmüştür.

2.1.5.6.3. Kalecki Modeli

Michal Kalecki'nin Keynes ile aynı yıllarda ortaya koyduğu söz konusu bu model, Keynes'in "Para Üzerine Deneme" modeliyle birebir ve uyumlu görülmektedir. Ancak, Kalecki'nin modeli Keynes'e göre daha sistematik ve bütünsel bir nitelik taşımaktadır. Kalecki, mükemmel olmayan rekabetçi piyasa fiyatlamalarını kapsayan gelir dağılımı analizi yapmaktadır. Kalecki'nin gelir dağılımı teorisine yaptığı katkı, mal fiyatlandırması yöntemi hususundadır (Öztürk, 2017, s.171).

Kalecki modeli, iki sınıflı Marksist bir üretim modelini içermektedir. Tüketim kesiminde üretilen mallara talep sadece işçi ve kapitalistlerden gelmekte, buna karşılık tasarruf sadece kapitalist sınıf tarafından gerçekleştirilir. Diğer bir ifadeyle sermaye

sahipleri daha fazla yatırım yapmak ya da tüketmek yoluyla milli gelir içindeki paylarını arttırmaktadırlar. Kalecki söz konusu bu durumu, “*İşçiler kazandıklarını harcarlar, sermaye sahipleri ise harcadıklarını kazanırlar.*” şeklindeki ifadesiyle açıklamaktadır. Kapitalistler gelirlerinin bir bölümünü tüketip bir bölümü tasarruf edebilirken işçiler bütün ücret gelirlerini tüketime harcamaktadırlar. Neo-klasik ekonomideki tam rekabet varsayımının yerini, neo-keynesyen gelir dağılımı teorisinde Kalecki’nin monopol derecesi almakta ve doğrudan gelir dağılımını etkilemektedir. Monopol derecesi, milli gelirin kâra giden payını ücretlilerin aleyhine veya lehine değiştirmektedir (Doğan ve Uzunhasanoğlu, 2007, s.16).

Kalecki, arz ve talep koşulları ve marjinal maliyet-marjinal gelir eşitliği yolu ile kâr maksimizasyonu ilkesinin belirlediği fiyatlandırma yöntemine alternatif olarak, eksik rekabet koşullarında ortalama maliyet artı kâr fiyatlandırması yönteminden söz etmiştir. Söz konusu bu yöntemde, maliyet ve monopolleşme derecesine ilişkin bir fiyatlandırma mekanizmasını geliştirmiştir. Esasen tam rekabet koşullarında olduğu gibi marjinal maliyet = marjinal gelir eşitliğine dayalı kâr maksimizasyonu ilkesine göre bir fiyatlandırma yapılmamaktadır. Eksik rekabette ve kısa dönemde değişken maliyet unsurları ile rakip firmaların fiyatları dikkate alınmaktadır. Söz edilen bu fiyatlandırma yönteminde prensip değişken, maliyet ya da ana üretim maliyetine (ücret + ara mallar maliyeti) eklenen bir kâr marjı sonucu ile fiyatın oluşmasıdır. Bu durumda, fiyatın diğer firma fiyatlarına göre daha yüksek olabilmesi, bu firmanın monopol gücünü göstermektedir. Firma bu marjı, ne piyasadaki yerini diğer firmalara kaptıracak kadar yüksek, ne de kârını çok fazla düşürecek kadar düşük bir düzeyde saptamaktadır (Ataman, 1996, s.56).

Kalecki’nin bölüşüm modeli, monopolleşme derecesi kavramı etrafında oluşmuştur. Piyasada firmanın tekeli gücü fazla ise artan maliyetler tamamen fiyatlara yansıtılır ve kâr marjı sabit tutularak ücret reel olarak düşer ve bunun sonucunda yeniden gelir dağılımı ücretlinin aleyhine gerçekleşeceği ifade edilebilir.

2.1.6. Gelir Dağılımı Politikasının Araçları

Piyasada oluşan gelirin dağılımı, toplumun tüm kesimlerine eşit ya da adil olarak yansımadağı için gelirin dağılım şeklini yeniden ve arzu edilen bir biçimde değiştirmek devletin ekonomik fonksiyonları kapsamındadır. Devlet tarafından etki edilen, değiştirilen ya da sebep olunan yeniden dağılım; modern müdahaleci ve sosyal

devlet anlayışının bir gereğidir. Çünkü bölüşüm sürecinin kendi akışına bırakılması sadece ekonomik açıdan değil, aynı zamanda sosyal ve politik boyutlarıyla da önemli sorunların meydana gelmesine yol açabilmektedir (Ersezer, 2006, s.256). Bu nedenle devlet, yeniden dağılım süreçleri ile toplumdaki dezavantajlı kesimleri koruyacak önlemler almaktadır.

Gelir dağılımına yönelik politika araçları genellikle maliye politikası, ücret politikası, fiyat politikası, gelirler politikası, servet politikası ve eğitim politikası olarak ön plana çıkmaktadır. Söz konusu politikaların yanı sıra kayıt dışı ekonominin önlenmesi, toprak reformu, veraset ve özel mülkiyet haklarının sınırlandırılması, bölgeler arası dengesizliği giderme, dış ticaret politikası, para politikası, kamu iktisadi teşebbüs (KİT) politikası, tarım politikası, yatırım-teşvik politikaları ve sosyal güvenlik gibi politikaları gibi daha detaylandırılmış politikalar da literatürde bulunmaktadır. Belirtilen politikalar her ne kadar sınıflandırılrsa da uygulamaya alındığında bir bütün olarak işlemektedir.

Çalışmanın bu kısmında kamu politikası araçlarının, gelir dağılımı yönünden irdelenmesi ve belirli kamu politikası araçlarının gelir dağılımını nasıl düzenlediği veya nasıl kontrol ettiği teorik düzeyde ele alınmıştır.

2.1.6.1. Maliye Politikası

İstikrarlı bir ekonomide sağlanan büyüme ile ulaşılan gelirin bölüşümü, tüm ekonomiler için oldukça önemli bir sorundur. Bölüşüm ilişkileri piyasaya bırakılmayacak kadar önem arz eden bir durumdur. Çünkü bölüşüm ilişkilerinin bozulması toplumsal istikrarsızlıkların temel kaynağıdır. Dolayısıyla toplumsal bir barış ve huzurun sigortası, bölüşüm ilişkilerinin tüm toplum tarafından kabul edilebilir bir adalet algısı temelinde düzenlenmesidir. Kamu kesiminin ekonomideki temel amaçlarından bir tanesi; toplumu oluşturan tüm bireylerin faydalanabileceği ortak hizmetleri sağlamak ile serbest piyasa işleyişi sürecinde oluşan gelirin birincil dağılımını yeniden adil olarak dağılımını sağlayabilmektir. Dolayısıyla devlet maliye politikası araçlarını söz bu amaç doğrultusunda kullanarak daha adil bir gelir dağılımını sağlamayı amaçlamaktadır.

Maliye politikası araçlarından vergiler politikası ile harcamalar politikasının gelir dağılımına yönelik işleyişi ve etkileri aşağıda ele alınıp incelenmiştir. Fakat

borçlanma politikası, bu tez çalışmasının direkt konusu olduğu için çalışmanın ilerleyen kısmında “ Borçlanmanın Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi” başlığı altında iç borç dış borç ayrımı yapılarak daha geniş kapsamlı olarak ele alınıp incelenmiştir.

2.1.6.1.1.Vergiler Politikası

Marjinal fayda yaklaşımına göre, fakir kişilerin gelirlerinde meydana gelecek artışlar, zengin olan kişilerin gelirlerinde meydana gelen ilave artışlardan daha fazla fayda sağladığı için gelirin, yüksek gelirli gruptan düşük gelirli grubun lehine olacak biçimde yeniden dağıtılması (ikincil dağılım) maliye politikasının işlevi kapsamındadır. Devlet söz konusu bu durumu; farklı gelir gruplarından farklı seviyelerde vergiler toplayıp yine farklı seviyede transfer veya reel harcamalar ile farklı gruplara aktararak gerçekleştirmektedir. Devlet, maliye politikası aracılığıyla gelirin yeniden dağılımını önce vergilerle, daha sonra kamu harcamaları yoluyla değiştirebilmektedir (Aksu, 1993, s.52).

Devlet, gelir dağılımı politikasını sergilerken maliye politikasının araçlarından faydalanarak gelirin yeniden dağılımını sağlayabilmektedir. Diğer bir ifadeyle gelir dağılımı politikasının bir sonucu olarak ortaya çıkan artan oranlı vergileme sistemi ile gelir dağılımına müdahale edebilmektedir. Artan oranlı vergilendirmesi sistemi ile üst gelirli kişilerden daha yüksek oranda vergi alınarak gelir dağılımı düşük gelirli kişilerin lehine değiştirilmektedir. Şöyle ki; vergilendirmede üst gelirli gruplardan alınan vergilere daha fazla ağırlık verilerek ve alınan bu vergi gelirleri ile düşük gelirli grupların da faydalanabileceği kamu mal ve hizmetleri sunulduğu zaman gelir dağılımında eşitsizlik azalır. Gelirin artan oranlı olarak vergilendirilmesinin nedenlerinden biri, gelirin azalan marjinal faydasıdır. Diğer bir neden ise, üst gelirli gruplar, düşük gelirli gruplara göre kamu faaliyetlerinden daha fazla yararlandıkları ve bu nedenle artan oranlı vergilendirmeye tabi olduklarıdır (Öztürk, 2017, s.276-278).

Gelirler üzerinden alınan vergilerin yanı sıra harcamalar üzerinden alınan ve gelir dağılımını etkileyen temel vergi kalemleri Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi'dir. Bu vergiler genel olarak mal ve hizmet satın alımı sırasında ödenen vergilerdir. Gelir durumları açısından incelendiğinde bu vergilerin mal ve hizmetlere eşit olarak yansıtılması düşük ya da yüksek gelir gruplarının aynı oranda vergi ödemelerine yol açmaktadır, dolayısıyla söz konusu bu vergiler gelir dağılımının ve vergi adaletinin zedelenmesine neden olmaktadır. Vergi gelirleri içindeki dolaylı

vergilerin oranının artması, gelir dağılımının marjinal tüketim eğilimi yüksek olan grupların aleyhinde değişmesine yol açarken girişimcilere verilen istisna ve muafiyetler gelir dağılımının bu kesimin lehine olacak şekilde sonuçlanmasına neden olmaktadır (DPT, 2001s.74). Diğer bir ifadeyle toplam vergi gelirleri içindeki dolaysız vergi gelirlerine oranla dolaylı vergilerin payının yüksek olması, gelir dağılımının geniş kitleler aleyhinde bozulmasına neden olmaktadır.

Devlet, servet dağılımında çok geniş farkların oluşması nedeniyle bozulan gelir dağılımının kısmen düzelmesi için servetler üzerinden vergi almaktadır. Servet üzerinden alınan vergiler gelir dağılımını iki şekilde olumlu olarak etkileyebilmektedir. Bunlardan birincisi, gelir dağılımı eşitsizliğinin bir kaynağı olan servet dağılımındaki eşitsizliği kısmen ortadan kaldırmasıdır. İkincisi ise, diğer vergilerinin hâsılatını dolaylı olarak artırması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Vergi denetiminin yeterli düzeyde olması ve beyanname sisteminin iyi çalışması koşuluyla kapsamı geniş olan kişisel servet vergisi ile bütün servet ve gelir unsurları beyan edileceğinden gelir, kurumlar ve tüketim vergilerinin matrahı da otomatik olarak saptanabilir. Dolayısıyla dolaysız vergilerin gelir dağılımının iyileşmesi açısından etki gücü artabilir (Aktan ve Vural, 2012, s.14,15).

Görüldüğü gibi devletin gelir dağılımı fonksiyonu piyasanın işleyişi ile ortaya çıkmaktadır. Piyasada meydana gelen gelir dağılımı toplumun adalet yargılarına uymuyor ise, devletin etkinlik koşullarını bozmamak üzere gelir dağılımını düzeltme yetkisi bulunmaktadır.

Verginin gelir değişmelerine karşı duyarlılığı (verginin gelir esnekliği), verginin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin şiddetini belirlemektedir. Verginin gelir esnekliği; vergideki bir birim değişikliğin gelirdeki bir birim değişime oranıdır, şeklinde ifade edilebilir. Verginin gelir esnekliği ile gelir dağılımına etki gücü arasında pozitif bir ilişki gücü vardır. Diğer bir ifadeyle gelir esnekliği yüksek olan vergilerin vergi sistemi içindeki malî önemi büyükse, gelir dağılımını denkleştirme şansı o oranda artar (Turhan, 1993, s.269).

2.1.6.1.2. Harcama Politikası

Kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini, reel harcamalar ya da transfer harcamaları olarak sınıflandırmak daha sağlıklı bir analize imkân sağlar. Reel

harcamaların gelir dağılımına etkisini, harcamanın parasal tutarına bağlı oluşan gelir aktarımı ve harcama sonrası ortaya çıkan hizmetten kimlerin faydalandığı olmak üzere iki açıdan ele almak mümkündür.

Reel harcama karşılığında tedarikin kimlerden yapıldığı gelir dağılımının yönünü belirlerken, satın alma sürecinde oluşan fiyat ise gelir dağılımının hangi düzeyde gerçekleştiğini belirlemektedir. Durum böyle iken, gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi için reel harcamaların gerçekleştirildiği tedarik süreçlerinin şeffaf, denetlenebilir ve hesap verilebilir bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Bunun başarısıyla, hem fiyat adil bir rekabet ortamında oluşacak ve tedarikçiler arasında gelir dağılımı bozulmayacak hem de birim harcamayla daha fazla kamusal mal ve hizmet üretimi sağlanarak toplumsal refah artışının yolu açılmış olacaktır (Tokatlıoğlu ve Selen, 2017, s.377).

Bilindiği üzere devlet, reel harcamalara karşılık olarak mal ve hizmet satın almaktadır. Söz konusu bu tür harcamalar efektif talep düzeyini doğrudan etkilediği için milli gelir ve istihdam düzeyini yükseltir. Bu bağlamda reel harcamalarının ilk etkilerinin ekonomik durgunluk veya çöküntü dönemlerinde, durgunluğun aşılması ve az gelirli sosyal birimlerin gelirlerini yükseltmek için ortaya çıktığı ifade edilebilir. Çünkü işsizlik dönemlerinde işçiler ücret gelirinden mahrum kalmaktadırlar. Ekonomik konjonktürün normal bir gelişme dönemlerinde ise reel harcamalar, genellikle kamu hizmetlerine yöneliktir ve bireyler parasız veya maliyetin altında saptanan bir fiyatla faydalanıyorsa bunların kişisel gelirleri, hizmetin kendilerine karşılıksız intikal ettiği miktar kadarıyla yükseliyor demektir (Türk, 1989, s.310).

Söz edilen ekonomik dönemlerde yapılan harcamaların etkilerinin ölçülebilmesi için, bu giderlerin ölçülebilir ve bölünebilir olması gerekmektedir. Bu bağlamda eğitim ve sağlık harcamaları en önemli harcama kalemlerini oluşturmaktadır. Çünkü devlet, söz konusu harcamalardan düşük gelir gruplarının daha fazla istifade etmelerine imkânlar sunarak kişisel gelir dağılımı üzerinde etki yapma imkânına sahiptir. Diğer taraftan ölçülemeyen, bölünemez fayda sağlayan; adalet, savunma ve genel idare harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri kesin olarak belirlemek zordur. Çünkü bu tür hizmetler topluma bir bütün olarak sunulduğu için gelir dağılımı üzerindeki etkisi tarafsızdır.

Gelir dağılımı konusunda devletin gerçekleştirdiği harcamaların, ağırlıklı olarak hangi gelir gruplarına yönelik olduğu oldukça önem arz etmektedir. Eğer, kamu harcamalarından, gelir olarak durumu daha kötü olan gruplar daha çok faydalaniyorsa kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki düzeltici etkisinden söz edilir. Tam aksine, maddi durumları daha iyi olanlar daha çok faydalaniyorsa kamu harcamalarının gelir dağılımına yönelik bozucu etkisi söz konusu olabilmektedir (Ersezer ve Ulutürk, 2004, s.157).

Transfer harcamaları ele alınırsa, bilindiği gibi transfer harcamaları karşılığı olmaksızın yapılan ekonomik, mali, ve sosyal nitelikli ödemelerdir. Ekonomik nitelikli transfer harcamaları çoğunlukla ekonomik istikrarı sağlamak ve kaynak dağılımını düzenlemek üzere kullanılmaktadır. Ancak, ekonomik transfer niteliğindeki faiz ödemelerinin gelir dağılımına etkisi, borçlanma faiz oranlarının düzeyine bağlı olarak değişebilmektedir. Çünkü fiyatlar genel düzeyinin istikrarlı olduğu bir konjunktürde yüksek faiz oranları üzerinden borçlanılması gelir dağılımının tahvil sahipleri lehine bozulmasına neden olacaktır. Doğal tekele konu olan özel malların üretimi ve sunumu ile ilgili olarak ekonomik ve mali nitelikli sübvansiyonlar da bulunmaktadır. Doğal tekel kapsamında olan mal ve hizmetlerden yararlananların düşük gelirliler olması halinde söz konusu transferlerin gelir dağılımına olumlu etkide bulunacağı söylenebilir (Tokatlıoğlu ve Selen, 2017, s.378,379).

Sosyal nitelikteki sosyal sigorta ödemeleri, işsizlik sigortası ödemeleri, emekli, dul, yetim, engelli aylıkları ve öğrenci kesime sağlanan öğrenim bursları da gelir dağılımı eşitsizliğini azaltabilecek harcamalar olduğu düşünülebilir.

2.1.6.2. Gelirler Politikası

Gelirler politikasının temelini, gelir dağılımı politikaları olan ücret ve fiyat politikası oluşturmaktadır. Gelirlere doğuşu aşamasında müdahale eden gelirler politikasının amacı fiyat istikrarını ve gelirin adil dağılımını sağlamaktır.

Çalışmanın bu kısmında gelir dağılımı politikaları olan ücret ve fiyat politikası ile devletin gelir dağılımına müdahalesi incelenmiştir.

2.1.6.2.1. Ücret Politikası

Ücret politikaları, devlet ve toplu sözleşme tarafları arasında ortak işbirliği içinde yürütülmektedir. Devlet asgari ücretlerin belirlenmesinde, toplu sözleşme tarafları da, toplu sözleşme ile asgari ve fiili ücretlerin belirlenmesinde rol oynamaktadır. Ücret politikaları sendikalar ve devlet tarafından farklı şekillerde belirlenmektedir. Örneğin işveren sendikaları; aşırı ücret artışlarının fiyat artışlarına, işsizliğe, ekonomik büyümenin yavaşlamasına yol açtığını ileri sürerler. İşçi sendikaları ise ücret artışlarını ön planda tutarak ücret gelirlerinin iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Ücretlerin hangi ölçülerde artacağı ile ilgili olarak iki yaklaşım mevcuttur: İlki, verimliliğe dayanan ücret politikası, ikincisi ise aktif ücret politikasıdır. Birincisi işverenler ve hükümetler tarafından, ikincisi ise işçi sendikaları tarafından benimsenmektedir (Aksu, 1993, s.47,48).

Geride bırakmak üzere olduğumuz bu asrın başından itibaren, devletin ekonomik ve sosyal yaşama müdahalesi meşru olarak görülmektedir. Devletin ekonomik ve sosyal yaşama müdahalesi, bazen kendini üretim faktörlerin fiyatını düzenlemekle göstermektedir. Ücret, işçiler açısından gelir iken işverenler açısından ise bir maliyet unsurudur. Söz konusu bu durum işçi ile işverenler arasındaki anlaşmazlıkların temel nedeni durumundadır. Devlet bu sorununun çözümü için ücretlere bir alt sınır koyarak tedbir almaktadır. Böylece asgari ücret kavramı ortaya çıkmaktadır. Asgari ücretin belirlenmesiyle işçilerin ve ailelerinin gelir ve hayat standartlarının en alt düzeyi ortaya çıkmaktadır (Türk, 1989, s.292,293).

Ücret, gelir dağılımını yakından etkilediği ve diğer üretim faktörlerinin genel ekonomi içindeki yerini ilgilendirdiği için her toplumda siyasi ve ekonomik politikalara konu olabilmektedir. Hemen hemen tüm ülkelerde yoksulluğu önlemek ve gelir dağılımının daha adil bir dağılım göstermesi için asgari ücret uygulaması uygulanmaktadır. Asgari ücret bir işçi ve ailesinin günün mevcut ekonomik ve sosyal yaşam koşullarına göre daha insanî koşullarda yaşamını idame edebilmesi için belirlenen bir ücret düzeyidir ve bu yönüyle bir üretim faktörü olarak emeğin bedeli olmasının yanı sıra insan onuruna yakışan şartlarda varlığını sürdürebilmenin kaynağı olmalıdır.

2.1.6.2.2. Fiyat Politikası

Ücret politikasının yanında fiyat politikası da gelir dağılımı politikasının bir aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Reel ücretler dikkate alındığında mal ve hizmet fiyatlarının önemi daha çok belirgin gözükmemektedir. Bu bağlamda fiyat politikası, reel gelirlerin belirlenmesi bakımından önem arz eder; çünkü mal ve hizmetlerin fiyatları, reel geliri doğrudan doğruya etkilediği bilinen bir durumdur. Devlet, sergilediği fiyat politikaları ile esasen reel geliri ve özellikle de düşük gelirli grupları korumayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan fiyat politikaları sektörel ve fonksiyonel gelir dağılımı üzerinde doğrudan etkili olabilecek bir dağılım politikası aracıdır. Fiyat politikaları ile temel besin maddeleri, eşit eğitim ve sağlık hizmetleri, barınma ve benzeri asgari mal ve hizmetlere dair düşük gelirli gruplar lehine bir koruma (taban ve tavan fiyat uygulamaları) söz konusudur (Yücel, 2011, s.46,47).

Sektörel gelir dağılımının düzenlenmesinde kullanılan araçların başında tarımsal destekleme fiyat politikası gelmektedir. Bu politika, girdi ve ürün fiyatlarının düzenlenmesi şeklinde uygulanmaktadır. Tarımsal destekleme fiyat politikasının en önemli ikilemi; fiyatların üreticiyi teşvik edecek kadar yüksek, düşük gelirli grupları koruyacak kadar düşük olmasıyla ilgilidir. Çünkü tarımsal üretimi artırmak amacıyla verilen yüksek fiyatlar, tüketicilerin reel gelirlerinin azalmasına ve özellikle düşük gelirli grupların zor durumda kalmasına neden olacaktır. Ayrıca görece olarak gıda fiyatlarında meydana gelecek bir yükseliş, kentsel ve kırsal bölgelerde yaşayan düşük gelirli grupların temel ihtiyaçlarını temin etmelerini güçleştirmekte ve böylece kişisel gelir dağılımının ve buna bağlı olarak sosyal barışın bozulmasına neden olmaktadır (Karataş, 2004, s.118).

Devlet, ziraat ile uğraşan kesimin haklarını korumak adına fiyat politikası aracılığıyla bir takım tedbirler almaktadır. Devletin taban ve tavan fiyat uygulamaları bu tedbirlerdendir. Devlet, taban fiyat uygulaması ile ürün için ürünün normal piyasa fiyatının üstündeki bir fiyat belirler ve bu fiyattan kendisine getirilen ürünü satın almaktadır. Çiftçiye destek sağlamak amacıyla tarımsal girdiler için sübvansiyonlar uygulanmaktadır. Aynı şekilde tüketicileri korumak amacıyla verilen fiyat sübvansiyonları yolu ile ürünün daha ucuz bir fiyata tüketicilere ulaştırılması amaçlanmaktadır. Devlet söz konusu bu sübvansiyonlar ölçüsünde maliyetlere katlanarak sektörel gelir dağılımında tarım sektörünü korumaya alırken tavan fiyat

uygulanması ile kişisel gelir dağılımını sabit gelirliler lehine düzeltilmiş olmaktadır (Orhan, 1999, s.9).

2.1.6.3. Servet Politikası

Servet, önceden elde edilen servet ile sonradan veya yeni elde edilen servet olarak ikiye ayırmak gerekir. Devlet gelir ve servet dağılımı politikasıyla daha önceden kazanılmış servetlere bir müdahalede bulunmamakta, servet dağılımı politikası yeni oluşan servetler ile ilgilidir. Gelişen ekonomilerde servet dağılımındaki yükselen dengesiz dağılımın en önemli nedeni gelir dağılımı ve gelirin kullanım şeklidir. Yatırımlar için gerekli tasarruflar, yüksek gelirliler tarafından gerçekleştirildiğinden ekonomik gelişme ile beraber servet dağılımında yeni dengesizlikler meydana gelmektedir. Gelirleri düşük olan grupların ortalama, marjinal tüketim eğilimi yüksek ve tasarruf eğilimleri düşüktür. Bu durumun tersi olarak yüksek gelirli grupların ise marjinal tüketim eğilimleri düşük ve tasarruf eğilimi daha yüksek, dolayısıyla servet dağılımı yüksek gelirliler lehine olmaktadır. Bir ülkede gelir dağılımı dengesiz olunca da yeni yaratılan servetin büyük bölümü yüksek gelir grupların elinde toplanmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak düşük gelir, düşük servet, yeniden düşük gelir kısır döngüsü oluşmaktadır (DPT, 2001, s.68).

Toplumun geniş kesimini kapsayan alt ve orta gelir gruplarının tasarruf güçlerini artırmak ve servetin söz konusu bu kitlelere özellikle de ücretli kesime yayılmasını sağlamak servet politikasının temel amacıdır. Servetin yaygınlaştırılması için en etkin araç gelirin kullanım şeklidir. Söz konusu bu durum ise tasarruflarla ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle servetin oluşması için birikmiş olan tasarrufların yatırıma yöneltmesi gerekmektedir. Burada ortaya çıkan sorun ise düşük gelir grubundaki kişiler elde ettikleri gelirler ile sadece temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri dolayısıyla kendi imkânları ile tasarruf yapamamalarıdır. Bu bağlamda düşük gelirli gruplar kendi imkânları haricinde tasarruf yapmaya teşvik edilmeleri gerekmektedir. Devlet, düşük gelirli kişilerin tasarruf eğilimlerini arttırmak için tasarruf primleri, zorunlu tasarruflar, yatırılabılır ücretler, kâra katılma, düşük faizli krediler ve sermaye piyasasında küçük tasarruf sahiplerinin korunması gibi tedbirler uygulanmaktadır (Aksu, 1993, s.142-144).

2.1.6.4. Eğitim Politikası

Beşeri sermaye günümüz açısından oldukça önemli bir üretim faktörü konumundadır. Buna göre kişinin eğitim yoluyla mesleki nitelik ve ihtisas kazanması verimliliğini artırır ve bu da kişinin gelir düzeyine olumlu yönde yansıtacaktır. Eğitim alanında yaşanan adaletsizlikler, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin ortaya çıkmasına yol açan unsurların başında gelmektedir. Birçok ülkede yapılan araştırmalara göre gelir düzeyi en yüksek olan kişilerin genellikle ebeveynleri yüksek düzeyde yönetici ya da üst gelir grubunda bulunan kişiler oldukları saptanmıştır (Karataş, 2004, s.60).

Eğitim, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı açısından önemli bir açıklayıcıdır. Eğitim, üretim fonksiyonu açısından üretime katılan girdilerin kalifiye ile kalifiye olmayan iki farklı grubun ortaya çıkmasında etken olmaktadır. Rutin işler haricinde söz konusu her iki grup birbiri ile ikame edilebilir girdiler değildir. Bundan dolayı kalifiye eleman olanların ücretleri diğer elemanlara göre daha yüksektir. Oran olarak daha yüksek gelir kazanan kalifiye elemanların, sayıca daha az olmalarından gelir dağılımını kalifiye olmayan elemanların aleyhine bozmaktadır. Gelir dağılımındaki söz konusu bu problemin çözümü, ancak uzun dönemde kalifiye eleman sayısının artırılması ile mümkündür (Kurtipek, 2011, s.51).

Bazı ekonomistlerce, teknoloji ile eğitim arasında bir yarışın mevcut olduğu ve teknolojinin ücretler arasındaki farkı arttırdığını, eğitimin ise bu farkı azalttığı ifade edilmektedir. Adelman/Morris (1973) ile Chenery/Syrquin (1975) çalışmaları, eğitimin gelir dağılımı eşitsizliğini azaltabilen özellikte olduğunu gösteren iki örnek çalışmadır. Eğitim, gelir iyileştirici niteliğine sahip olmasından ötürü yoksullukla mücadelede önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Eğitime söz konusu bu niteliği kazandıran husus, eğitimin mikro düzeyde bireysel geliri ve makro düzeyde ekonomik büyümeyi belirleyen önemli faktörlerden biri olmasıdır (Sarı, 2003, s.180).

2.2. GELİR DAĞILIMININ BELİRLİYİCİLERİ

Sosyo-ekonomik bir olgu olan gelir dağılımını belirleyen veya etkileyen oldukça farklı ve çok sayıda faktör vardır. Bu faktörler iktisadi, sosyal ve siyasi faktörler olarak nitelendirilebilir (DPT, 2001, s.69). İşgücü piyasası ve işgücünün dağılımı, servetin dağılımı, sosyal kurallar ve düzenlemeler, eğitim düzeyi, dünya ekonomisinde yaşanan gelişmeler (küreselleşme, teknolojik değişim gibi) ve milli ekonomide yaşanan değişiklikler ve politikalar (kamu politikaları, vergi sisteminin

yapısı, enflasyon, krizler, bütçe açıkları, devalüasyon, özelleştirme gibi), hem kamusal hem de özel transfer ödemelerinin miktarı ve yönetimi, sağlık hizmetleri gibi kamusal hizmetlerinin sağlanması ve bunların dağılımı gelirin kişiler, sektörler, bölgeler arasında bölüşümünü etkileyip belirleyebilmektedir. Gelir dağılımını belirleyen faktörlerden ön plana daha çok çıkanlara aşağıda açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

2.2.1. Makro Ekonomik Faktörler

Çalışmanın bu kısmında; ekonomik büyüme, işsizlik, faiz, enflasyon, kamu harcamaları, vergiler, ekonomik krizler, dış ticaret, teknolojik gelişme, küreselleşme ve kayıt dışı ekonomi gibi makroekonomik faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi teorik düzeyde ele alınmıştır.

2.2.1.1. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme belirli bir dönemde meydana gelen üretim ve gelir artışını ifade etmektedir. Ekonomik büyüme, yatırımları ve buna bağlı olarak da istihdam hacmini arttırmaktadır. Ekonomik büyüme, gelirin eşit dağılabileceği bir ekonomi düzeni ile düşük gelirli grupların gelir düzeyini olumlu yönde etkileyebilmektedir. Ancak ekonomik büyüme ve kalkınma, sadece sermaye sahipleri ile bağlantılı hale getirildiğinde, gelir dağılımı eşitsizliğinin düşük gelirli aleyhine gelişebilir (Akay, 2015, s.20,21).

Klasik iktisatçılara göre ekonomik büyümeyi iten güç tasarruflardır. Yüksek kâr oranları sermaye birikimini, tasarruf ise daha fazla yatırımı sağlar. Tasarruf oranları yatırım düzeyini belirlediği için gelirin kapitalistlerden işçi sınıfına doğru yeniden dağılımı tasarruf oranlarını azaltacak ve bu durumda ekonomik büyüme yavaşlayacaktır. Sonuç olarak büyüme ve gelir dağılımı arasında bir karşıtlığın meydana gelmesi söz konusu olacaktır. Bu fikir büyük ölçüde Neo-klasik ekol tarafından da kabul edilmiştir. Buna karşın Keynesyen iktisatçılar, gelirin yeniden dağılımının sağlanması sonucunda ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini savunurlar. Keynes, eşitlikten uzak olan gelir ve servet dağılımının tam istihdamın sağlanmasına engel olacağını savunmuştur. Keynes'e göre gelirin yeniden dağılımını sağlayacak önlemler, tüketim eğilimini artırarak büyümeyi pozitif olarak etkileyecektir (Oguş, 2010, s.3).

İlk olarak Kuznets (1955) tarafından incelenen ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki, iktisat literatüründe Kuznets hipotezi olarak bilinmektedir. Bu hipoteze göre gelir seviyesi düşük olan ülkelerde gelir eşitsizliği oranı daha azdır. Ekonomik büyüme ve kişi başına düşen gelirin artışı ile beraber gelir eşitsizliği de artar. Fakat büyümenin daha ileriki aşamalarında söz konusu bu eşitsizlik azalmaya başlayacaktır. Bu ifadeye göre gelir dağılımı ile gelir düzeyi arasındaki ilişki “ters U- eğrisi” şeklinde resmedilir (Özdemir, Emsen, Gencer, Kılıç, 2011, s.440).

Tarım sektöründe gelirler düşük; fakat nispeten daha dengeli bir gelir dağılımı yapısı bulunmaktadır. Buna karşılık sanayi sektöründe gelir nispeten yüksek; fakat daha eşitsiz bir dağılım gösterir. Üç Sektör Kanunu gereği iktisadi gelişme arttıkça, diğer bir ifadeyle ekonomi büyüdükçe istihdam tarım sektöründen sanayi sektörüne kayar. Dolayısıyla ekonomik büyümenin ilk aşamasında gelir artarken buna paralel olarak gelir eşitsizliği de artar. Söz konusu bu eşitsizlik, tarım sektörü nüfus yoğunluğunu koruduğu sürece artmaya devam edecektir. Ancak gelişmenin sonraki aşamalarında sanayi sektörünün nüfus yoğunluğu arttıkça, hem sektörler arası verimlilik farkından dolayı toplam gelir artacak hem de gelirler birbirine yaklaşacak ve gelir dağılımı eşitsizliği azalma trendine girecektir. Gelir eşitsizliğindeki bu azalmaya etki eden diğer faktörler de teknolojik değişim, hizmet gelirlerinin yaygınlaşması, demografik yapıdaki gelişmeler ve sosyal politikaların etkisinin artırması olduğu ifade edilebilir (Dağdemir, 1998, s.42).

Robinson (1976), ekonomik gelişme ile birlikte istihdamın tarımdan sanayi sektörüne geçişini de hesaba katarak Kuznets’in hipotezini biraz daha geliştirerek yeni bir model oluşturmuştur. Söz konusu bu modele göre gelişmenin ilk evrelerinde gelir artarken gelir eşitsizliği de duruma paralel olarak artar. Ancak, gelişmeye paralel olarak kırsal kesimden kentlere doğru olan göçler, tarım alanında gizli işsizliği bertaraf ederek marjinal verimliliği artırır ve bu durumda tarım işçilerinin gelirlerinde bir artış söz konusu olur. Benzer bir biçimde sanayi sektöründeki işçiler de basamak atlayarak üst kademelere çıkarlar ve bunların da gelirlerinde doğal olarak iyileşmeler olur. Öte yandan Dollar ve Kray (2000), nüfusun en fakir %20’lik kesiminin gelirinin ortalama gelirle oransal olarak değiştiğini ortaya koyarak ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasında bir korelasyon olmadığı, ekonomik büyümenin bu kesimin mutlak gelirini etkileyeceği sonucuna varmışlar. Weisbrot, Baker, Naiman ve Neta (2000) ise söz konusu neoliberal politikaların ekonomik büyümeyi sağlamadığını, dolayısıyla

toplumun en yoksul kesimleri bir yana, ücretli kesimlerin dahi ekonomik büyüme kaynaklı bir pay alamadığını göstermiş, ayrıca Dollar ve Kray'ın ekonometrik bulgularının güvenilir olmadığını ileri sürmüşlerdir (Oğuş, 2010, s.4,5).

Gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmak veya yoksulluğu hafifletmek için ekonomik büyümeden daha ziyade ekonomik büyümenin kalitesi önemlidir. İktisadi büyümenin kalitesi, uygulanan iktisat politikalarına, kamu giderleri politikasına ve kamu giderlerinin bileşimine bağlıdır (Aktan ve Vural, 2002, s.19).

2.2.1.2. İşsizlik

Gelir dağılımını etkileyen bir başka makroekonomik faktör işsizliktir. İşsizlik oranının yükselmesi ülkenin diğer ekonomik değişkenlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yoksul kimselerin genellikle büyük kısmının işsiz olduğu aşikârdır. İşsizlik, hem üretim ile tüketim dengesinin bozulmasına yol açmakta hem de yoksulluğu artmasına yol açabilmektedir.

İşsizlik ve gelir dağılımı arasında doğrudan bir ilişki söz konusu ve yapılan bazı ampirik çalışmalar, işsizlik oranlarındaki bir puanlık düşüşün yoksulluk oranında bir puanlık düşüşe neden olmuştur. Medyan (ortalama) ücret, ücretlerde standart sapma ve işsizlik oranı gibi işgücü piyasası göstergelerinin yoksulluk ve gelir dağılımı ile yakından ilintili olduğu gözler önüne sermektedir. İstihdam düzeyinde yüksek artışların yaşanmasının doğal bir sonucu olarak işsizlik oranlarının azalması gelir dağılımı adaleti açısından iyileştirici etkiler yaratmaktadır. İngiltere için yapılan ampirik çalışmalarda, işsizlik oranında bir puanlık artışın gelir dağılımının en altındaki %20'lik kesimin gelir payını 0.21 puan düşürdüğü görülmüştür (Şenses, 2003, s.202).

Görüldüğü üzere gelir dağılımında bir iyileşme sağlayabilmek için işsizlik sorununun çözülmesi gerekmektedir. Çünkü işsizlik, gelir temin edemeyenlerin gelir elde edebilmesi sorunu iken, gelir dağılımındaki iyileşme düşük gelir elde edenlerin toplam gelirden aldığı payı artırma sorunudur. Eğer daha fazla iş gücü istihdam edilirse istikrarın artmasıyla birlikte gelir dağılımında eşitsizliğin azalacağı savunulabilir. Ayrıca, işsizlik oranlarının artışı şiddet ve suç oranlarının artmasına yol açabilmektedir. Bu bağlamda demokrasi rejimlerini ve sosyal devleti itibarsızlaştırıp istikrarsızlaştırmaktadır, dolayısıyla sosyo-ekonomik açıdan negatif dışsallığın oluşmasına neden olduğu ifade edilebilir.

2.2.1.3. Faiz

Faizin ekonomi açısından topluma yönelik en zararlı etkisi, diğer etkileri saklı kalmak üzere gelir dağılımını oldukça kötü etkilemesiyle ortaya çıkmaktadır. Üretim faktörlerinin, sermayenin ve emeğin türlü miktarlarda bir araya getirilmesiyle yürütülen ekonomik faaliyetlerden doğan gelirin, söz konusu bu faktörler arasındaki bölüşümü gelir adaleti açısından oldukça önem arz etmektedir. Sermayenin hakkı faizli bir kredi işleminde tespit edilirken krediyi kullanacak olan emeğin hakkı askıda bırakılır. Dolayısıyla gelir dağılımında adaletsizlik kaçınılmaz hale gelir (Maraşlı, 2016, s.82,83).

Öte yandan J. M. Keynes'in faiz hakkındaki oldukça önemli görüşleri vardır. Keynes, uygar toplumlara sıfır faiz haddini yakıştırır ve faize karşı kâr - zarar ortaklığını tavsiye eder. Bunun için faiz bir insanlık sorunu olarak görülmeli ve bu sistemin alternatifleri geliştirilmeye çalışılmalıdır. Faiz, hasta ekonomilerin hem bir sebebi hem de bir tezahürü olduğuna göre hastalığın şiddetine göre faiz oranı da değişecektir. Hastalığı ilerlemiş ekonomilerde faiz oranı yüksek, nispeten iyileşmiş ekonomilerde ise düşüktür. Söz konusu duruma paralel olarak gelir dağılımı da faiz oranı yükseldikçe kötüleşir ve faiz oranı azaldıkça da düzelir. Keynes'in yaklaşımıyla bağdaştırıldığı zaman uygarlık seviyesi ile faiz oranları ters orantılıdır (Tayyar, 2011, s.50).

Üretim ekonomisinde faizlerin artması, uzun vadede reel yatırımların azalmasına, bu da emeğe olan talebin düşmesine, diğer bir ifadeyle işsizliğin artmasına yol açabilir. Dolayısıyla yüksek faiz, gelirin ücretliler aleyhinde dağılmasına sebebiyet verir. İstihdam yaratmak için üretmek ve yatırım yapmak gerekir ki bunun için de sermaye kullanım bedeli olan faizin düşük ya da alternatif maliyetin düşük olması gerekmektedir. Sermayedarın geliri ya kârdır ki bunun için yatırıma gerek vardır ya da belli bir süreliğine başkasının kullanımına sunup elde ettiği faizdir. Sermayedarın elde edeceği faiz getirisi yatırımdan elde edeceği kâr oranından büyükse yatırımlar ve üretim azalabilir, dolayısıyla uzun vadede yüksek enflasyon ve yüksek işsizlik oranlarının yaşanması mümkün hale gelir. Özetle, yüksek faiz zenginleri daha zengin, fakirleri de daha fakir eden bir sömürü aracı olduğuna göre bu durum gelir dağılımında eşitsizliğin artmasına neden olabileceği ifade edilebilir (Başar, 2004, s.77).

2.2.1.4. Enflasyon

İstikrarsız bir ekonominin göstergesi olan enflasyon, gelir dağılımı bozan ana faktörlerden biridir. Yüksek oranlı ve sürekli enflasyonun gelir dağılımına yönelik bozucu etkisi, hane halkının satın alma gücünde azalma yaşanarak ortaya çıkmaktadır. Fiyatların genel düzeyinde yaşanan sürekli artışların özellikle düşük ve sabit gelirlilerde önemli ölçüde reel gelir kayıplarına sebep olduğu bilinmektedir.

Dar ve sabit gelirliler enflasyon nedeniyle zarara uğrarken mal darlığını ve üretim yetersizliğini fırsata çeviren tüccar ve sanayiciler spekülatif yatırımlara yönelerek yüksek oranda gelir kazanırlar. Reel gelir kaybını yaşamak istemeyen kişiler gayrimenkul, altın, döviz ve dayanıklı tüketim mallarına yönelmektedir. Enflasyonist dönemlerde bireylerin ellerinde para bulundurmaları, mal bulundurmalarına göre dezavantajlı bir durum olmaktadır. Ancak söz konusu mal bulundurmaya yönelik tercih ise kıtlık ve karaborsaya ortam hazırlamaktadır. Terlemeden zenginleşen rântiye kesimi bu tür durumlarda daha fazla boy gösterir hale gelmektedir. Dolayısıyla enflasyon zengini daha zengin fakiri daha fakir hale getirmektedir (Öztürk, 2016, s.284).

Enflasyon, mal piyasasında sadece parasal satın alma gücünü reel satın alma gücüne dönüştüren bir faktör değildir. Aynı zamanda faktör piyasasında da faktör fiyatlarını ve özellikle faiz oranlarını etkileyerek kişiler arası gelir ve servet transferlerine ve gelirin değişik periyotlarda yeniden dağılımına yol açmaktadır (Palamut ve Yüce, 2001, s.385).

Yüksek enflasyonun yaşandığı dönemlerde vergi yükü, düşük ve orta gelir grupları üzerinde daha fazla ağırlık kazandığından gelir dağılımı açısından bu kesimler fiyatlar genel düzeyi artışından olumsuz yönde etkilenmektedir (Mutlu, 1994, s.17).

Görüldüğü üzere, enflasyon nedeniyle düşük ve orta gelirliler gruplarının nominal gelirleri artan oranlı gelir vergilendirmesi nedeniyle daha üst düzeydeki vergi dilimlerine girmekte, fakat söz konusu grupların reel gelirlerinde artış olmadığı halde nominal gelir artışı nedeniyle cari gelir seviyesindeki toplam vergi oranları arttığından vergi yükleri daha da artmaktadır. Enflasyonla mücadele nasıl, ne zaman, hangi araçlarla yapılacağı ve en önemlisi faturanın kimler tarafından ne kadar ödeneceği gibi hususlar gelir dağılımı açısından oldukça önem taşımaktadır. Yüksek ve sürekli enflasyon oranlarının olumsuz yönünden en çok etkilenen kesimlerin başında işçiler, memurlar, esnaf ve sanatkârlar ve emeklilerin geldiği söylenebilir.

2.2.1.5. Kamu Harcamaları

Reel harcamalar, devletin karşılığında mal ve hizmet satın aldığı harcamalardır. Reel harcama karşılığında tedarikin kimlerden yapıldığı gelir dağılımının yönünü belirlerken, satın alma sürecinde oluşan fiyat ise gelir dağılımının hangi düzeyde gerçekleştiğini belirlemektedir. Durum böyle iken, gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi için reel harcamaların gerçekleştirildiği tedarik süreçlerinin şeffaf, denetlenebilir ve hesap verilebilir bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Bunun başarısıyla, hem fiyat adil bir rekabet ortamında oluşacak ve tedarikçiler arasında gelir dağılımı bozulmayacak hem de birim harcamayla daha fazla kamusal mal ve hizmet üretimi sağlanarak toplumsal refah artışına yol vermiş olunacaktır (Tokatlıoğlu ve Selen, 2017, s.337).

Transfer harcamaları; karşılığı olmaksızın yapılan ekonomik, mali, ve sosyal nitelikli ödemelerdir. Ekonomik nitelikli transfer harcamaları çoğunlukla ekonomik istikrarı sağlamak ve kaynak dağılımını düzenlemek üzere kullanılmaktadır. Ancak, ekonomik transfer niteliğindeki faiz ödemelerinin gelir dağılımına etkisi, borçlanma faiz oranlarının düzeyine bağlı olarak değişebilmektedir. Çünkü fiyatlar, genel düzeyinin istikrarlı olduğu bir konjunktürde yüksek faiz oranları üzerinden borçlanılması gelir dağılımının tahvil sahipleri lehine bozulmasına neden olacaktır. Doğal tekele konu olan özel malların üretimi ve sunumu ile ilgili olarak ekonomik ve mali nitelikli sübvansiyonlarda bulunmaktadır. Doğal tekel kapsamında olan mal ve hizmetlerden yararlananların düşük gelirliler olması halinde söz konusu transferlerin gelir dağılımına olumlu etkide bulunacağı söylenebilir (Eker, 1997, s.294,295).

Transfer harcamaları kapsamında olan sosyal nitelikteki, sosyal sigorta ödemeleri, emekli, dul, yetim, sakatlık, işsizlik sigortası ödemeleri ve öğrenci kesime sağlanan öğrenim bursları da gelir dağılımı eşitsizliğinin azalmasını sağlayabilen harcamalar olduğu ifade edilebilir.

Gelirin yeniden dağılımında kamu harcamalarının önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Söz konusu bu fonksiyon kamusal mal ve hizmetlerin üretimi ve tüketimi aşamalarında ayrı ayrı ortaya çıkmaktadır. Üretim sürecinde hammadde, ara malı ve üretim faktörü sahiplerine gelir sağlayarak, kamusal mal ve hizmetlerin tüketilmesi sırasında ise bunlardan faydalananların refahını artırarak etkide bulunacaktır. Üretim sürecinde, tedarik edilen işçi ve memurlara ödenen ücret ve

maaşların düzeyi, kamusal kaynakların gelir yaratmak amacıyla hangi büyüklükte kullanıldığını göstermektedir. Söz konusu bu faktör ödemelerinde yapılan artışlar gelir dağılımını iyileştirebilirken ödemelerin azaltılması ise gelir dağılımını kötüleştirilmektedir. Toplumun bazı kesimlerine yapılan transfer ödemelerinin de gelir yaratması söz konusu olacaktır (Ersezer ve Ulutürk, 2004, s.165).

2.2.1.6. Vergiler

Gelir dağılımı üzerinde etkisi olan bir başka faktör vergilerdir. Vergiler, devlete gelir sağlamanın yanı sıra ekonomik sosyal amaçlara ulaşmak ve gelir dağılımında adaleti sağlamak için bir araç olarak kullanılabilir. Vergiler, devlete gelir sağlamanın yanı sıra ekonomik sosyal amaçlara ulaşmak ve gelir dağılımında adaleti sağlamak için bir araç olarak kullanılabilir.

Ödeme gücüne göre vergilendirme ilkesi bir yönü ile vergi yükünün daha adil dağılımına, diğer bir yönüyle de gelir dağılımının daha adil olmasına imkân tanıyacak niteliktedir. Gelir vergisinde ödeme gücüne göre vergilendirmeye yönelik geliştirilen ve oldukça önem arz eden teknikler: En az geçim indirimi, ayırma prensibi ve artan oranlılıktır. En az geçim indirimi, vergi ödeme gücü olmayan gelir düzeyinin vergi dışında tutulmasını, ayırma ilkesi, kaynağını emeğin oluşturduğu gelirler ile kaynağını sermayenin oluşturduğu gelirlerin farklı olarak ve emek gelirleri lehine vergilendirmesini, artan oranlılık ise gelir düzeyinin, diğer bir ifadeyle matrahın azalan marjinal faydası ilkesi gereği daha yüksek oranlarda vergilendirilmesinin sağlanmasıdır (Yılmaz, 2006, s.240).

Artan oranlı gelir vergisinin mantalitesi çok kazananlardan daha fazla vergi alma, az kazananlardan daha az vergi alma ilkesine dayanır. Söz konusu bu durum gelir dağılımı bakımından oldukça olumlu bir gelişmedir. Çünkü artan oranlı gelir vergisi aracılığıyla çok kazananlardan az kazananlara doğru bir gelir transferi yapılabilir. Buna göre, dolaysız vergilerin toplam kamu gelirleri içindeki oranı daha çok önem kazanmaktadır. Çünkü dolaysız vergilerin toplam kamu gelirleri içindeki nispi büyüklüğü, esasında yüksek gelirli kesimden orta ve düşük gelirli kesime doğru yapılacak gelir transferinin kaynağı niteliğindedir.

Ülkeler politik ve ideolojik etkiler nedeniyle 1980'lerden sonra sosyal devlet anlayışının terk edilmesiyle sermaye üzerindeki vergi yükünü hafifletmek için özellikle dolaylı vergilere yönelmektedirler. Bunun nedeni yüksek vergi yüklerinin yatırımları baskılamasıdır. Ancak dolaylı vergilerdeki artış, enflasyon, reel gelir azalışı, talep daralması ve düşük büyüme hızı olarak da kabul görmektedir. Devlet dolaylı vergileri

perakendeciler vasıtasıyla elde eder. Dolaylı vergilerin büyük bir kısmı kişilerin ve şirketlerin harcamalarının vergilendirilmesinden sağlanır. Katma değer vergisinin azalan oranlı vergi çeşidi olup gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkileri bulunur. Katma değer vergisi yüksek gelirlilerden daha fazla, az gelirlilerden daha az vergileme tekniğine dayanmamaktadır. Aksine yüksek gelir kazananlar üzerinde katma değer vergisinin etkisi daha azdır. Bu nedenle dolaylı vergilere daha çok başvurulması gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artmasına neden olacaktır (Ay ve Haydanlı, 2017, s.146-148).

Katma değer vergisinin azalan oranlı bir vergi olması nedeniyle gelir dağılımını eşitlikten daha uzak duruma getirdiği savı yaygındır. Düşük gelir grupların, gelirlerinin önemli bir kısmını vergi olarak ödediklerinden gelir dağılımı daha da bozulmaktadır. Bunun telafi edilmesi ancak artan oranlı ve yaygın bir gelir vergisi sistemi ile gerçekleşebilir (Özçumur, 1996, s.10).

Vergi yükü kişiler arasında adil olarak dağılırken, adil olmayan gelir dağılımını daha adil bir hale getirmek için bir araç olarak kullanılabilir. Diğer bir ifadeyle vergiler bir yandan adaletli, diğer yandan ise adaleti sağlayıcı niteliklerde olması gerektiği ifade edilebilir.

2.2.1.7. Ekonomik Krizler

Ekonomik kriz bir ülkede üretimin azaldığını ve refahın düştüğünü göstermektedir. Özellikle ülke ekonomisinin tümünü kapsayan krizler, milli gelirden hızlı düşüşlerin yaşanmasına ve yatırım cephesindeki istikrarsızlıklar ise işsizlik oranlarının artmasına yol açarak gelir dağılımının olumsuz etkilenmesine yol açabilmektedir.

Ekonomik krizler nedeniyle reel ücretler hızla düşebilmekte ve işsizlik oranları artabilmektedir. Ekonomik faaliyetlerin azalmaya başlamasıyla beraber emeğe dayalı olarak elde edilemeyen diğer gelirler azalabilir ve düşük gelir grubunda yer alan kesimler tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları diğer fiyatlara kıyasla düşmektedir. Diğer bir ifadeyle yoksul halkın sahip olduğu yetersiz olan varlıklar enflasyona maruz kalarak reel olarak değer kaybeder. Ekonomik krizler, alt ve orta gelir gruplarının daha iyi gelir düzeylerine yükselmelerini zorlaştırarak, beşeri, mali ve fiziki sermaye birimini yavaşlatmaktadır (Yılmaz, 2006, s.25).

Ekonomik krizler, milli paranın değer kaybetmesi, işsizlik, iflas etme gibi benzeri nedenlerle gelir dağılımı üzerinde negatif etkiler yaratmaktadır. Ekonomik krizlerin yarattığı iktisadi ve sosyal şokların olumsuz sonuçlarını azaltan veya ortadan kaldıran sosyal güvenlik ağlarının, gelişmekte olan ülkelerde genellikle yetersiz olması krizin şiddetini artırmaktadır. Söz konusu böyle bir durumda işçiler üç tür tercih ile karşılaşma durumunda kalırlar. Bunlar; daha düşük bir ücreti kabul etme, enformel sektöre kayma veya işsiz kalmadır. Belirtilen her üç durumda da gelir dağılımı negatif olarak etkilenir. Böylesi krizlerin ardından en çok etkilenen kesimler, en marjinal bir halde bulunanlardır, diğer bir ifadeyle işsizler, yoksullar ve yaşlılardır. Ekonomik krizleri bitirmek için uygulanan istikrar ve uyum programları da gelir dağılımı açısından olumsuz durumlara yol açabilmektedir. Çünkü söz konusu bu programlar, bireylerin tüketim düzeyinin düşmesini mümkün kılan daraltıcı para ve maliye politikalarını içerir (Aktan ve Vural, 2002, s.8).

2.2.1.8. Dış Ticaret

Gelir dağılımı açısından diğer bir önemli faktör dış ticaret politikalarıdır. Gelir dağılımı ve dış ticaret arasındaki ilişki Stolper-Samuelson gelir dağılımı teorisiyle açıklanabilir.

Heckscher-Ohlin (HO) ve Stolper-Samuelson (SS) tezlerinde ticaret serbestliği itibarıyla dış ticaretin artması, gelir dağılımı eşitsizliğini düzelttiği ileri sürülür. Ancak, yapılan çeşitli ampirik çalışmalarda söz konusu bu hususta net bir sonuç elde edilmemiş. Kimi araştırmacılar, dış ticaret artışının gelir dağılımı üzerinde iyileştirici bir etkisinin bulunmadığını, kimileri de dış ticarete açıklığın gelir dağılımını olumlu yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti devleti için dış ticarete açıklığın gelir dağılımını düzelttiği sonucunu elde eden çok sayıdaki araştırmalar, HO ve SS tezlerini desteklemektedir. 1980'li yıllardaki dış ticarete açıklığın ve ihracat sektöründe istihdam olunanların sayısının artması, gelir dağılımının dışa açıklıktan olumlu etkilendiğini sergilemektedir (Dişbudak ve Süslü, 2007, s.4,5).

2.2.1.9. Teknolojik Gelişme

Teknoloji, ekonomik ve sosyal alanda türlü yeniliklerin oluşmasına sebep olduğu ve gelirin dağılımı üzerinde belirleyici etmenlerden biri olduğu bilinmektedir. Teknolojik gelişim düzeyi, üç toplum aşaması ile günümüze kadar gelmeyi başardığı ifade edilmektedir: Birinci toplum, insanın göçebe yaşamdan yerleşik düzene geçtiği,

pazarın yakın köyler ve bölgeler ile sınırlı kaldığı tarım toplumdur. İkinci toplum, buhar makinesinin icadı ile başlayan ve üretimin kitlesel hale geldiği, mesleki uzmanlaşmanın önem kazandığı, Fransız aydınlanması ile sosyal ve kültürel etkinliğin geliştiği ve fiziksel olarak pazara ulaşılabilen endüstri toplumdur. Üçüncü toplum ise sayısal veriler geliştirilerek bilginin ve nitelikli insan kaynaklarının odak noktası olarak benimsendiği ve pazar piyasasına iletişim ağlarıyla erişilebilen bilgi toplumunu ifade etmektedir (Taşcı, 2007, s.317,318).

Görüldüğü gibi teknolojinin bu şekilde gelişim ve değişim içerisine girmesi, üretim bakımından emek yoğun teknolojilerden sermaye yoğun teknolojiye bir geçiş söz konusu olduğu görülmektedir. Sermaye yoğun teknolojinin daha fazla tercih edilmesinin doğal bir sonucu olarak üretimde sermayenin payı hızla artarken, emeğin özellikle de vasıfsız emeğin payı azalmaktadır. Çünkü mevcut piyasada kalifiye olan işgücü ile kalifiye olmayan, diğer bir ifadeyle vasıfsız işgücünün ortaya çıkması söz konudur. Bu durum ise belirtilen iki kesimin arasında doğal olarak gelir farklılıklarının oluşmasına yol açmaktadır. Diğer bir ifadeyle kalifiye olan işgücünün verimliliğinin artması, söz konusu bu kesimin lehine olan gelişmelere yol açmaktadır. Ancak, kalifiye olmayan işgücü robot teknolojisi ve tam otomatik yapılar nedeniyle olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Çünkü emekten tasarruf eden mikro elektronik teknolojilerin kullanılmaya başlanması öncelikle kalifiye olmayan emeğe talebi azalmakta ve kalifiye olmayan kesimin ücretleri üzerinde baskı oluşturmasının yanı sıra yaratılan toplam gelirden aldıkları payları da hızlı bir şekilde düşürdüğü ifade edilebilir (Bayramiç, 2006, s.36-38).

Bütün bu gelişimlerin yanı sıra enformasyon teknolojisindeki ilerlemeler, bilgiyi yöneticilerden işçilere, üreticilerden tüketicilere ve firmalardan tedarikçilere doğru aktarmaktadır. Günümüzde bir çok yönetici ve işçi, dizayn sorunlarına, üretimdeki zorluklara, müşteri taleplerine, girdilerin tedarikine ve diğer birçok işe yönelik daha fazla ve zamanında bilgi elde edebilmektedir. Üretimde bir işlevi olanlar içerisinde üst kademedeki yöneticiler hariç diğer kişilerinde daha fazla ve daha değerli bilgileri elde edebilme imkânlarının artması, ikinci grubun elde ettiği gelirleri artırmakta ve söz konusu bu durum gelir dağılımını olumlu olarak etkilemektedir. Aynı zamanda eğitim ve öğretim sistemlerinin daha iyi seviyelere çıkması ile yeni neslin daha iyi bir eğitim almaya başlaması, kalifiye işgücü arzını tedricen artırmaktadır. İyi bir eğitim sürecinden geçmek belirli bir alanda uzmanlaşmayı sağladığı gibi belirli ürünlerin

üretiminde daha üretken ve beceri sahibi olmayı da sağladığı için doğal olarak kişilerin gelirlerini de arttırmaktadır (Aktan ve Vural, 2002, s.11,12).

2.2.1.10. Küreselleşme

Küreselleşmenin dünyada ekonomik bir politika niteliğini kazanması süreci, teknoloji ve bilgi iletişimdeki ilerlemeler ile aynı zamanda söz konusu bu iki faktörün hemen hemen tüm ülkelere yayılması ve işlem maliyetlerin azalması ile gerçekleştiği ifade edilebilir. Ulaşım, iletişim ve bilişim alanlarında devrim niteliğindeki ilerlemeler, insanların, sermayenin ve malların dünya üzerinde dolanımını oldukça mümkün kılmış ve hızlandırmıştır. Bu eğilimin, uluslararası sınır hatlarını aşabilen grupların lehine gelir dağılımını değiştirdiği düşünülebilir (Bükey, 2016, s.59,60).

Küreselleşmenin yoksulluk ve dolaylı olarak eşitsizlik üzerindeki etkileri oldukça tartışmalı bir konudur. Bu konuda yapılan çalışmalarda kabaca “küreselleşme yanlısı” ve “küreselleşme karşıtı” gibi iki farklı yaklaşım söz konudur. Küreselleşme yanlısı yaklaşım, dışa açıklığın ve serbestleşmenin kısa ve uzun dönem etkilerini esas almaktadır. Bu bağlamda, kısa sürede ekonomilerin dünya ekonomisiyle bütünleşmeleri ve yeniden yapılanma sürecinde yoksulluk oranında bir artışa neden olabileceğini, ancak orta ve uzun dönemde belirginleşecek hızlı büyümenin ekonominin tamamına yansıtacağını, dolayısıyla ortalama gelirden bir yükselişin olacağını ve böylece yoksulluk ve gelirlerdeki eşitsizlik düzeylerinde azalışın olacağı ifade edilmektedir. Küreselleşme karşıtı yaklaşım ise küreselleşmeyle meydana gelen büyümenin toplumun tüm kesimleri tarafından hissedilen bir süreç olmadığını, dağılımdaki eşitsizliğin toplumsal gelir dağılımındaki adaletsizliği daha da arttırarak yoksulluğu arttıracaklarını savunmaktadır (Yanar ve Şahbaz, 2013, s.56).

İkinci dünya savaşı sonrasında yaşanan “altın çağ” yılları hariç, dünyaya genellikle küresel eşitsizlik hâkim olmuş ve bu süreç 1970’li yılların ortasından itibaren artarak devam etmiştir. İktisat tarihçisi Angus Maddison, 1820’de kişi başına düşen gelire göre en zengin ülkelerin en yoksul ülkelere 3 kat daha zengin olduğunu, 1950’de bu oranın 1:15 olup, 1973’de 1:13’e indiğini, 1998’de 1:18’e çıktığını belirtmiştir. 19. yüzyılda ulaşım maliyetlerinin kısmen azalması ile günümüzde kitlesel göç ve sermaye transferleri olarak tanımlanan globalleşme, ülke içi gelir dağılımını etkilemektedir. Ancak, küreselleşme ve gelir eşitsizliği ilişkisi ilgili ülkenin ne kadar

küreselleştigine ve faktör yoğunluğuna bağlı olarak değişmektedir. 1820'lerde küresel odaklı yaşanan dünyadaki gelir eşitsizliğinin temeli, ülke içi eşitsizlik olarak nitelendirilirken, ikinci dünya savaşı sonrasında ülkeler arasındaki eşitsizlik daha fazla olmuştur. 1820-1950 yılları arasında gelir eşitsizliği sürekli artmakta iken, bir sonraki süreçte uygulanan refah politikaları ile 1950-1970'li yıllarda gelir eşitsizliğinin azaldığı belirtilmektedir (Danışoğlu, 2004, s.44).

Sovyet Sosyalist blokun dağılması sonrasında serbest piyasa ekonomisi, üretim ve bölüşüm hususlarının tek hâkim sistemi olması ile beraber küreselleşme sürecinin daha da hızlandığı ifade edilebilir. Bu süreç boyunca az gelişmiş ve Türkiye Cumhuriyeti devleti de dahi olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin birçoğu, mevcut siyasi ve ekonomik politikalarında bir takım reformlar yaparak ekonomilerini küresel piyasalara açtığı bilinmektedir. Sermayedarlar, nitelikli işçiler ve türlü iktisadi kaynaklara sahip olan gerçek veya tüzel kişilikler, arzu edilen bölgelerde ve ülkelerde daha kolay bulunabilme imkânlarına kavuşarak refahlarını arttırabilme şansına sahip olabildikleri düşünülebilir. Ancak, niteliksiz veya az nitelikli işçiler ile orta düzey yöneticilere ilişkin talebin daha esnek bir hale gelmesi bu kesimlerin refah kaybı ile karşı karşıya kaldığı düşünülebilir.

2.2.1.11. Kayıt Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi ile ilgili yapılan tanımlamalarda iki nokta göze çarpmaktadır. Bu noktalardan birincisi GSMH hesaplamasına dâhil edilmeyen, ikincisi ise resmi kayıtlarda gösterilmeyen faaliyetlerdir. Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) anlamındaki kayıt dışı ekonomi; tanım olarak esasen GSMH hesapları içinde olduğu halde hesaplamayan üretim ve gelirlerin büyüklüğünü, vergi açısından; vergilenmesi gerektiği halde çeşitli nedenlerle vergi idaresi denetiminden gizlenen gelirleri, istihdam açısından; sigortasız çalışan kimseleri ve toplam iş gücü içerisinde yer almasına rağmen özellikle ev hanımları tarafından üretilen ancak yine toplam istihdam içerisinde yer almayan kişilerin çalışmalarını kapsar. Buradan hareketle kayıt dışı ekonomi GSMH hesaplarına dâhil edilmeyen, kamu otoritesinin bilgisi dışında olan işlemler bütünü olarak tanımlanabilir (Akça, Ünlükaplan, Yurdadoğ, 2016, s.217).

Devlet, toplumda olan vergilerin eksiksiz olarak toplanabilmesi için muafiyetler, usulsüzlük cezaları ve vergi afları gibi hukuki düzenlemeler yapmaktadır. Buna rağmen bireyler, tasarruflarını korumak amacıyla gelirlerinin bir kısmını

açıklamaktan kaçınmakta ve vergi borcunu eksik bir şekilde sunmaktadır. Bu nedenlerle gayri safi milli hâsılanın dışındaki geliri oluşturan söz konusu bu ekonomik faaliyetlerin birçok olumsuz sonuçları olmaktadır. Gelir adaletsizliği başta olmak üzere yüksek oranlı vergileme, yüksek enflasyon, köyden kente doğru yaşanan göç ve bunun neden olduğu çarpık kentleşme, işsizlik gibi faktörlerin beslediği kayıt dışı ekonomiye müdahale edilmemesi halinde bütün ekonomiyi olumsuz etkileyebilecek büyük bir tehlike olarak meydana gelebilmektedir (Akkoç ve Demir, 2011, s.2).

Kayıtdışı ekonomi kayıt altına alınmadığında devlet, vergi gelirlerinden mahrum kalmakta ve bu durum ise kamu gelirlerinin azalmasına, dolayısıyla da bütçe açıklarının artmasına neden olmaktadır. Kayıt dışı ekonominin boyutları arttıkça kayıtlı ekonominin hacmi küçülmekte ve bu bağlamda ahlaki değerler yozlaşmakta, vatandaş devlete ve yasalara olan saygınlığını yitirmekte ve vergilemede adalet ilkesi gerçekleşmemektedir. Ekonominin tam anlamıyla kayıt altına alınabilmesi için öncelikle mükellefleri kayıt dışılığa iten nedenlerin tespit edilmesi ve bu nedenleri ortadan kaldıracak türlü politikaların sergilenmesi gerektiği ifade edilebilir.

2.2.2. Ekonomik Olmayan Faktörler

İktisadi faktörlerin yanında iktisadi olmayan faktörlerin de gelir dağılımı üzerinde etkileri bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında, genel olarak sosyokültürel faktörlerin, demografik etmenler ve eğitim düzeyinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi incelenmiştir.

2.2.2.1. Sosyo-Kültürel Faktörler ve Gelir Dağılımı

Ekonomik faaliyetlere teşebbüs ve söz konusu bu faaliyetlerin sonrasında şekillenen ilişkiler sosyo-kültürel ortamda meydana gelmektedir. Dolayısıyla, bu ortam bölüşüm ilişkileri üzerinde etkili olabildiği gibi bölüşüm ilişkilerin de bu ortamı etkilediği düşünülebilir. Bunun için sendikalaşma (gruplaşma), dayanışma örgütleri ve yardımlaşma kurumları sosyo-ekonomik etkileri bakımından oldukça önem arz ettiği ifade edilebilir (DPT, 2001, s.73).

Gelirin dağılımı üzerinde etkili olan sosyo-kültürel faktörlerin başında ön koşul olarak toplumsal örgütlenme kültürünün olması ve akabinde toplumsal örgütlenme düzeyi yer almaktadır. Örgütlü bir toplumda, farklı kesimler arasındaki çıkar çatışmaları belli bir noktada uzlaşmaya varılarak çözümlenmektedir. Dolayısıyla çıkar

çatışmasının tipik bir örneği olan gelir dağılımının adil olarak bölüştürülmesi hususunda tarafların örgütlenme düzeyinin açık bir rolü bulunmaktadır. Ayrıca işverenler örgütlenme hususunda etkinlik sağlarken ve işçi veya temsilcileri olan sendikalar örgütlenme hususunda etkinlik sağlayamazlar, gelir dağılımı işverenler lehine dönüşecektir. Bunu için ekonomik çıkar grupları, örgütlenme ve demokrasi kültürü açısından belli bir eşik düzeyini aşmaları gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle ekonomik demokrasi için siyasi demokrasi kültürünün olması gerekir. Çünkü örgütlenemeyen kesimler, politik karar merciiine, diğer bir ifadeyle parlamentoya yeterince temsilci gönderemeyecekler, dolayısıyla çıkarılan yasaların belli çıkar grupların lehine olmasını önleyemezler (DPT, 2001, s.73).

Öte yandan bölüşüm ilişkilerine yönelik, özellikle İslam ülkelerinde hayır ve yardımlaşma kuruluşlarının ve vakıf hizmetlerinin bulunması ile kişilerin arasında direkt gerçekleşen yardımlar gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu ifade edilebilir. Orta ve zengin kesimden toplanan yardımların (zekat, fitre, sadaka) yoksullara ayni veya nakdi olarak aktarılması, devletin sosyal nitelikli transfer harcamalarına benzetilebilir (Aydın, 2016, s.57).

2.2.2.2. Demografik Etkenler ve Gelir Dağılımı

Demografik etkenler, gelir dağılımını şehirleşme ve nüfus artışı biçimde iki dolaylı etkenler olarak etkilemektedir. Şehirleşme hızının artması ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında tam anlamıyla bir neden sonuç ilişkisi kurmak güçtür. Ancak genel kanı şehirleşme ile birlikte gelir dağılımı dengesizliğinin artacağı yönündedir. Ayrıca nüfusun ülke içinde dengesiz bir biçimde artması, eğitimde fırsat eşitsizliğinden uzaklaşılmasına yol açmakta ve göç alan bölgelerde enformel sektörün meydana gelmesine neden olmaktadır (Tayyar, 2011, s.69).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla kalkınan Japonya, Almanya, İtalya ve Avusturya gibi ülkelerde nüfus, ücretler genel seviyesinin düşük kalması itibarıyla müteşebbislerin kazançlarının artması kişisel gelir dağılımı açısından olumsuz bir durum ancak, fonksiyonel gelir dağılımının açısından müteşebbisler lehine olumlu bir durum olmuştur. Aynı zamanda müteşebbislerin kazançlarını yatırımlara aktarabilmeleri bakımından da önemli rol oynamıştır. Bu durum da işgücüne talep artmış, ücret farklarını azaltmış, işçilerin kültür ve teknik bilgilerinin gelişmesi verimliliklerinin yükselmesine sebep olmuş ve bunların sonucunda da reel gelirlerinin

artmasını sağlamış ve kişisel gelir dağılımına da olumu olarak yansımıştır (Türk, 1989, s.220).

Nüfus artış hızı, ekonomik gelişmeyi ve buna ilişkin iş gücü artış hızının, sermaye birikimini, doğal kaynakların kullanılmasını ve teknolojik gelişmeyi etkileyen bir faktör olarak görülmektedir. Ekonomik kalkınmanın en önemli göstergesi, kişi başına düşen gelirin olduğu bilinmektedir. Eğer nüfus azalır, doğal olarak kişi başına düşen gelirin de artacağı var sayılmaktadır. Ancak yapılan araştırmalarda nüfus artışının sadece tüketim açısından olumsuz olarak değerlendirilemeyeceğini, aynı zamanda üretim açısından da olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Çünkü nüfus bir yönüyle ekonominin bir nevi pazarı iken diğer yönüyle de işgücüdür. Ekonomik koşulların iyi olduğu durumlarda nüfus artışının, Gayri Safi Milli Hasıla'nın daha hızlı artmasına sebep olabileceği yukarıdaki ülkeler örneğinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır (Öztürk, 2016, s.429).

2.2.2.3. Eğitim Düzeyi ve Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı konusunun önemli faktörlerinden biri de toplumdaki bireyin küresel düzeyde geçerli bilgi ve beceriye sahip olup olmadığı, diğer bir ifadeyle nitelikli olup olmadığıdır.

Gelir düzeylerinin yükselmesi nitelikli olarak eğitim ile eş değerdir. Dünyanın pek çok ülkesinde eğitim düzeyi arttıkça kalite standartlarına uygun çalışma fırsatları da artmakta ve eğitilmemiş nüfusa nazaran üretken bir yapıya sahip olan eğitilmiş nüfusun gelirden aldıkları pay da artmaktadır. Eğitimin gelir düzeyi ve gelir dağılımı ile olan ilişkisi, 1980'li yıllarda bilgi-iletişim teknolojilerinde yaşanan ileri düzey gelişmişlik ile üretim bilgi ve teknolojinin kullanılmasına bağlı olarak geliştiği yeni bir dönem itibarıyla söz konusu olmuştur. Küreselleşme sürecinde, uluslararası ölçekteki üretim zincirlerinin milli üretime tercih edilmesi, teknolojik gelişmelerin ve uzmanlaşmanın oldukça önem kazanması, bilgi iletişim teknolojilerinin eğitim sürecinde oynadığı rolün önem kazanması gibi gelişmeler, eğitimden beklenen niteliklerin değişmesine yol açmıştır. Söz konusu bu durum eğitimin ekonomik anlamdaki önemine, dolayısıyla gelir dağılımı ile olan ilişkisine yeni boyutlar kazandırmıştır (Palaz, Şenergin, Öksüzler, 2013, s.121).

Literatürde, gelir eşitsizliği oranı üzerinde etkide bulunan en önemli faktörlerden birinin eğitim olduğuna işaret edilmektedir. Teorik çalışmalar, eğitim ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin yeterince net olmadığı ifade edildiği halde politikacılarda, yükseköğretim harcamalarının gelir eşitsizliği oranını azalttığı fikri hâkimdir (Gregorio ve Lee, 2002, s.395). Günümüzdeki gelişmiş olan ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmişlik düzeylerini belirleyen en önemli faktör eğitim hizmetlerine yönelik olan önceliklerdir. Nitelikli iş gücü ve yüksek oranlardaki eğitim hizmetlerinin ekonomide verimliliği arttırdığı ve dolayısıyla iktisadi gelişme ve reel milli gelir artışına katkı sağladığı, gelişmiş ülkelerin tecrübeleri itibarıyla net olarak görülmektedir (Ulusoy, Karakurt, Akbulut, 2015, s.52).

Eğitim, üretim fonksiyonu açısından ele alındığında üretimde kullanılan girdilerin kalifiye olan (nitelikli) ile kalifiye olmayan (niteliksiz) iki grubun ortaya çıkmasına yol açar. Bu iki faktör birbirinin ikamesi olamayacağından, nitelikli ve niteliksiz elemanlar arasında ücret farklılıkları söz konusu olur. Dolayısıyla toplumda nispeten daha yüksek bir gelire sahip kalifiye elemanlarının sayıca az olmaları, gelir dağılımını kalifiye olmayan elemanların aleyhine bozmaktadır. Bu durum gelir dağılımı açısından bir sorun yaratmaktadır. Söz konusu sorun uzun dönemde kalifiye eleman sayısının artırılmasıyla, diğer bir ifadeyle daha fazla eğitim ile giderilebilir. TINBERGEN (1975) teknoloji ile eğitim arasında bir yarışın mevcut olduğunun altını çizerek teknolojinin ücretler arasındaki farkı genişlettiğini, buna karşılık eğitimin söz konusu bu farkı daralttığını ifade etmiştir (Sarı, 2003, s.180).

2.2.3. Üretim Faktörlerinin Dağılımı

Çalışmanın önceki kısımlarında da ifade edildiği gibi ulusal gelir, milli hâsılanın üretim süreci boyunca işlevsel olarak katkıda bulunan üretim faktörlerine ödenen gelirlerin toplamıdır. Bu ifadeye göre bir gelire sahip olabilmenin şartı, üretim faktörlerine sahip olmak ve bunları üretim sürecinde kullanmaktır. Diğer bir ifadeyle üretim faktörlerine sahip olmayan bireylerin herhangi bir gelir elde etmeleri söz konusu değildir. Milli gelirin, emek ve servet gelirlerinin toplamından oluştuğu varsayıldığında, gelir dağılımını belirleyen esas unsurlar emeğin dağılımı, servetin dağılımı ve de faktör fiyatlarıdır (Türk, 2004, s.320).

Gelir dağılımını belirleyen faktörler, birincil gelir dağılımını ve ikincil gelir dağılımını belirleyen faktörler olmak üzere iki temel başlık altında ele alınabilir.

Çalışmanın bu kısmında, piyasa sürecinin oluşturduğu birincil gelir dağılımını belirleyen faktörler üzerinde durulmuştur:

2.2.3.1. Emeğin Dağılımı

Görünürde emeğin yetişkin kişiler arasında oldukça eşit dağıldığı sanılabilir. Ancak kişilerin sahip olduğu iş gücü, vasıf bakımından önemli farklılıklar gösterir. Eğer emeğin vasfı, bütün insanlarda aynı olsaydı ücretler arasındaki eşitsizlikler çok azalır. Çünkü söz konusu böyle bir durumda herkes aynı işleri yapabilecek duruma gelirdi. Öyleyse, ücretler arasındaki farklılığın başlıca sebebi emeğin niteliğinden ileri gelmekte ve kişisel kabiliyet farkları ikinci derecede rol oynamaktadır (Türk, 1989, s.286).

Emek piyasasında bireysel gelir farklılıklarını değerlendiren bir çalışmaya göre bireysel eğitim düzeylerinin farklılığı, toplam eşitsizliğin yaklaşık olarak %25'ini izah etmektedir. Çalışanların gelir eşitsizliğini açıklama hususunda eğitim düzeyi, çalışan diğer türlü faktörlerden iki kat daha fazla eşitsizliği açığa kavuşturabilmektedir (Yumuşak ve Bilen, 2000, s.83,84).

2.2.3.2. Servetin Dağılımı

Servet dağılımı, tüketici karar birimleri arasındaki gelir dağılımını etkileyebilmektedir. Çünkü edinilen servetler ve bu servetlerden sağlanan gelirlerin mevcut dağılımı, farklı kişi ve grupların elde edecekleri gelirler arasında önemli farklılıkların oluşmasına neden olmaktadır. Üstelik servet dağılımı nitelikli emek dağılımına kıyasla eşitlikten çok daha uzak bir dağılımdır. Özel servetlerin oldukça önemli bir kısmına az sayıdaki tüketici birimleri sahiptirler. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri, emeğin vasıflarını artırabilme imkânı sınırlı iken servet edinmenin sınırsız olmasıdır. İkincisi, gelirlerin tamamı çalışılarak elde edilmemektedir. Gelir sağlayan servet, o gelirin kaynağı olması itibarıyla önem arz etmektedir. Ayrıca, servetlerin büyük bir kısmının miras olarak elde edildiğini belirtmekte fayda vardır (Aktan ve Vural, 2002, s.6).

Bazı ülkelerde gelir dağılımı istatistiklerine paralel olarak servet dağılımı istatistikleri de hazırlanmaktadır. Toprak mülkiyeti de dâhil her türlü servetin çeşitli toplumsal gruplar arasındaki dağılımı böylece izlenebilmektedir. Birçok ülkede gelir dağılımındaki eşitsizliğin başlıca kaynaklarından birisi toprak mülkiyetinin

dağılımındaki eşitsizliklerdir. Geniş arazilere sahip olan büyük çiftçiler ile arazisiz köylülerin gelirleri arasında büyük farkların olması doğaldır. Bu nedenle, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmaya yönelmiş ekonomik politikaları genellikle toprak reformu ile ise başlayarak önce mülkiyet dağılımındaki büyük farkları ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar (Bedir, 2007, s.27).

Faktör Fiyatları: Faktör fiyatları; ücret, faiz, rant ve kâr' dan oluşmaktadır. Gelir elde etmenin ilk şartı verimli bir üretim faktörüne sahip olmak ve bunu üretimde kullanmaktır. Bu suretle elde edilebilecek gelir, arz edilen faktör ile bu faktörün değerinin fonksiyonudur. Servet ve işgücünün dağılımı bir veri olarak sabit kabul edilirse, faktör (emek, sermaye, arazi, müteşebbis) fiyatlarındaki değişimler, bireyler arasındaki gelir dağılımını, fiyatı değişen faktörün lehine veya aleyhine değiştirecektir (Kurtipek, 2011, s.31).

2.3. BORÇLANMANIN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Kamu gelirleri kamu harcamalarını karşılamadığı durumlarda, devlet kamu açığını giderebilmek için gereken finansman ihtiyacını iç ya da dış piyasalardan borçlanma yoluyla sağlayabilmektedir. Kamu harcamalarının olağan finansman yöntemi olan vergi gelirlerinin yetersiz kalması nedeniyle olağanüstü finansman yöntemi olan borçlanma ile finansmanın sağlanması, gelir dağılımı üzerinde doğrudan ve/veya dolaylı olarak olumlu ve/veya olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Borçlanmanın gelir dağılımı üzerindeki doğrudan etkisi, borçların anapara ve faizinin ödenmesi sonucunda doğrudan doğruya gelir transferi şeklinde gerçekleşir (Bedir, 2007, s.129). Ayrıca kamu borçları enflasyon, ekonomik büyüme ve faiz oranlarına etkileyerek gelir dağılımını dolaylı şekilde de etkileyebilir.

Borçlanmanın gelir dağılımı üzerindeki etkisi, borcun sağlandığı kaynağa göre, diğer bir ifadeyle iç piyasadan sağlanan iç borçlar ile dış piyasalardan sağlanan dış borçlara göre değişebilmektedir. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında kamu borçlarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini iç borç ile dış borç ayrımı yapılarak daha sağlıklı ve anlaşılır bir analiz yapılmaya çalışılmıştır.

2.3.1. İç Borçların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Kamu harcamalarında meydana gelebilecek bir artışın, vergi yerine borçlanma ile finanse edilmesinin net etkisi, borcun sağlandığı kaynağa ve borçlanmanın taşıdığı

özelliklere göre farklı olabilmektedir. Bahsedilen etkiler, iç borçların kaynağına, borçlanma senetlerini alan kişilere, bu belgelerin faiz oranlarına, borç senetlerine sağlanan çeşitli avantajlara ve enflasyonist eğilimlere göre değişebilmektedir (Gürdal vd, 2015, s.202).

İç borçlanmanın gelir dağılımı üzerindeki etkisi doğrudan ve dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Borçlanmanın gelir dağılımı üzerindeki doğrudan etkisi; anapara ve faiz ödemesi aşamasında ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; devletin borçlanma senetlerine sahip olmayan kişilerden alınan vergiler, diğer bir ifadeyle vergi ödeme gücüne sahip her kişiden alınan vergiler borç senetleri sahiplerine anapara ve faiz geliri olarak transfer edilmektedir. Söz konusu bu etki, borçlanma senetlerinin faiz oranları, vergi oranları, muafiyet ve istisna gibi borç veren kişi ve kurumlara sağlanan çıkarlara göre değişmektedir. Vergi ödeyenlerle devlete borç verenlerin aynı kişi veya kuruluşlar olması durumunda gelir dağılımında herhangi bir adaletsizlik söz konusu olmamaktadır. Ancak, vergi verenler ile borç faizi elde edenler kişiler farklı gelir gruplarında yer alıyorsa gelir dağılımı vergi verenlerin aleyhine bozulmaktadır (Ulusoy, 2017, s.283).

Çalışmanın önceki kısımlarında da ifade edildiği gibi alt gelir grubunda bulunan kişilerin marjinal tasarruf eğilimleri düşük olup bu kesimler gelirlerinin büyük bir bölümünü tüketime yönelik harcamalarda kullanmaktadırlar. Az gelişmiş ülkelerde vergi gelirlerinin önemli bir kısmını mal ve hizmetlerden alınan dolaylı vergilerin oluşturması ve düşük gelirli kesimlerin marjinal tüketim eğiliminin yüksek olması nedeniyle vergi yükü ağırlaşmaktadır. Bu uygulama ile düşük gelirli kesimlerden vergi olarak alınan kaynaklar yüksek gelirlilere borç faiz ve anapara ödemesi olarak aktarılmaktadır (Ulusoy, 2004, s.278).

Sosyal güvenlik kuruluşları ve ekonomik kuruluşlar, devletin borçlanabilmesi açısından potansiyel bir kaynak niteliği taşımaktadır. Genellikle sermaye piyasası yeterli ölçüde gelişmemiş ve tasarruf kaynakları sınırlı olan ülkelerde, sosyal güvenlik kuruluşlarının fonları potansiyel bir kaynak olarak önem taşımaktadır. Yarı zorunlu veya zorunlu olarak belirli fonları ya da kesintileri toplayan bu kurum ve kuruluşlar, bu şekilde topladıkları büyük miktarlara erişen fonlarını devlete ya da diğer kurum ve kuruluşlara ödünç verebilirler. Devlet piyasa faiz haddinden düşük ve verimli alanlarda kullanılmak üzere bu kurum ve kuruluşlardan borçlanırsa olumlu bazı etkiler ortaya çıkabilir. Fakat özel sosyal güvenlik kurum ve kuruluşlarının sahipleri genellikle

yüksek gelir grubundaki kişilerden oluştuğundan yüksek faizlerle gerçekleştirilebilen borçlanma gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyebilir (Bedir, 2007, s.116,117).

Bankalar, özel finans kurumları, sigorta şirketleri ve bankaların kurmuş oldukları emekli vakıfları, kamu borçlanması açısından güvenilir bir kaynaktır. Bu kurumlar yasal bir zorunluluk gereği ya da kendi istekleriyle de devlet borçlanma senetlerini satın almaktadırlar. Devlet bankalarda atıl duran ve işletilmeyen fonlarını borçlanarak ekonomiye aktarmaktadır. Özellikle ekonominin durgunluk sürecinde olduğu ve bankalarda kredi talebinin az olduğu dönemlerde kamu borçlanmasının büyük faydaları olabilecektir. Para arzının banka parası yoluyla artması, toplam harcamaları ve gelir seviyesini artıracaktır (Özbilen, 2013, s.30). Burada üzerinde durulması gereken durum, sadece ekonomik durgunluğun yaşandığı dönemlerde bankalardan borçlanmanın fayda sağladığıdır. Devlet normal dönemlerde tahvil satışı ile bankaların kredilerini zararlı bir şekilde azaltmamaya ve ekonomik dengeyi bozucu etkilere yol açmamaya dikkat etmelidir.

Eğer bankalardan alınan borç, yatırım amaçlı kullanılıyorsa ve bankalara bu borç karşılığında nominal faiz oranı uygulanıyorsa gelir dağılımını olumlu etkileyeceği ifade edilebilir. Buna karşın, bankalardan alınan borç üretken olmayan alanlarda kullanılıyor ve borç karşılığında yüksek reel faizler ödeniyorsa bunun yanında borç senetlerine sahip olanlara diğer bazı ayrıcalıklar da tanınıyorsa gelir dağılımı olumsuz yönde etkilenecektir. Çünkü, yüksek faiz geliri elde etmek isteyen bankalar, borç verilebilecek fonları özel kesime kredi olarak kullanırmak yerine yüksek faiz geliri elde etmek için devlet iç borçlanma senetlerine yatıracak ve böylece yatırımlarda kullanılacak fonlar azalmış olacaktır. Yatırımların azalması demek istihdamın, üretimin, büyümenin azalması demektir. Bu durum alt ve orta gelir gruplarının aleyhinedir. Banka sahipleri yüksek gelir grubundaki kişiler olduğundan, borç verilebilir kaynağa sahip küçük bir grup, anapara ve faiz ödemeleri sırasında yüksek gelirler elde edeceklerdir. Dolayısıyla, gelir dağılımı doğrudan olumsuz yönde etkilenebilir (Ulusoy, 2017, s.283,285).

Merkez Bankası'na olan borçların ödenmesinin ise gelir dağılımında herhangi bir etki yapmayacaktır. Çünkü Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans yoluyla yapılan harcamalar, borçlanma değil, parasal finansmandır. Toplanan vergiler ile Merkez Bankası üzerinden kullanılmış olan kredilerin ödenmesi, kamu kesiminin yeni harcamada bulunmaması durumunda talebi kısıcıcı yönde etkileyecektir. İç borç

kaynakları arasında Merkez Bankası'nın payı ne kadar büyükse bu borçlara ait faiz ve anapara ödemelerinin gelir dağılımını değiştirme olasılığı da o kadar büyük olacaktır (Özbilen, 2013, s.31,32).

Kamu borçlarının gelir dağılımı üzerindeki dolaylı etkisi enflasyon faiz, ekonomik büyüme gibi makro ekonomik faktörler ile bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; Devlet, gerekli kamu finansman ihtiyacı için borçlanma piyasasına girmesi ile birlikte faiz oranlarında bir yükselme meydana gelebilmektedir. Kamu kesiminin piyasadaki yüksek faizle borçlanması, özel kesimin fon kullanma imkânını daralttığı için yatırım, üretim ve büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmaktadır. Bu durum ise, reel ekonominin küçülmesine ve işsizliğin artmasına, dolayısıyla gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiye yol açabilmektedir (Bayraktar, 2009,s.301).

2.3.2. Dış Borçların Gelir Dağılımına Etkisi

Kaynakların dünya ülkeleri arasındaki eşit olmayan dağılımı, özellikle de gelişmekte olan ekonomilerde sermaye, teknoloji ve vasıflı insan gücü yetersizlikleri, ihracat ve turizm gelirlerinin düşüklüğü, iç tasarrufların yetersizliği bu ülkeleri dış piyasalardan kaynak bulmaya yönlendirmektedir. Söz konusu yetersizliklerden kaynaklanan açıklar, dış borç ve yardımlar ile giderilmeye çalışıldığı bilinmektedir.

Genel olarak borçlanmanın gelir dağılımı üzerine etkisi doğrudan ve dolaylı yollarla gerçekleştiği bilinmektedir. Doğrudan etkiler, borçların anapara ve faizinin ödenmesi sonucunda doğrudan doğruya gelir transferi şeklinde gerçekleşir. Dış borçlarda, borcu verenler ülke dışında yerleşik olan kişi ve kurumlar oldukları için dış borçların gelir dağılımı üzerindeki doğrudan etkisi ortaya çıkmaz. Borçların dolaylı etkileri ise ekonomik büyümeye ile bağlantılı olarak ortaya çıkar (Bedir, 2007, s.129).

Dış borçlar, ilk alındığı dönemde toplam gelirlerde bir artış söz konusu iken geri ödeme safhasında ise mali bir yük oluşturmanın yanında borcun itfası ile beraber toplam gelirlerde bir azalma yaşanmaktadır. Bugün kamu harcamalarını finanse etmek için alınan borçlar, gelecek dönemlerde toplanan vergi gelirleriyle ödenmesi söz konusu olmaktadır. Dış borç alınarak yapılan kamu harcamalarından yararlanan kişilerle vergi ödeyip borç servisini karşılayanların farklılığı ölçüsünde borçlanma, geliri yeniden dağıtacaktır. Alınan bir dış borç toplumun geniş kesimini oluşturan alt ve

orta gelirliilerin yararlandığı kamu harcamalarının finansmanında kullanıldığı sürece gelir dağılımına iyileştirici etki yapacaktır. Ayrıca, borçlanmanın yanında vergi sisteminin yapısı da (kimlerin vergi yükümlüsü olduğu) gelir dağılımı açısından büyük önem taşımaktadır (Ulusoy, 2017, s.289).

Dış borç kaynaklı mali yüklerin, bireyler arasındaki dağılım şekli ve etkileri gelir dağılımı açısından oldukça önem arz etmektedir. Diğer yandan, borç yükünün bir sonraki kuşağa transfer edilmesi, kuşaklar arası gelir dağılımını etkileyerek gelir dağılımının gelecek kuşaklar aleyhine bozulmasına neden olabilir. Hansen'in de ifade ettiği gibi "Borç bir kez ortaya çıktıktan sonra, borçlanmanın amacı ne olursa olsun, istihdam ve gelir dağılımı üzerinde etkileri kendini gösterecektir" (Şeker, 2006, s.86).

3. BÖLÜM: KAMU BORÇLARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:

AVRUPA BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİ ÖRNEĞİ

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Ortaçağ'da kralların borçlanması şeklinde kendini gösteren borçlanma şekli, modern anlamda borçlanma sayılmasa da, kral ülkeyi temsil ettiğinden devlet borçlanması olarak kabul edilmekte ve bu durum 1287'lere kadar uzanmaktadır. Bilimsel olarak ilk defa Charles Devenant tarafından 1710 yılında konu edinilen kamu borçlanması, daha sonra 1750 yılında David Hume tarafından da incelenmiştir. Son yarım asırda küresel ekonominin daha fazla güç kazanması ile küresel boyutta bir nitelik kazanan kamu borçları ile gelir dağılımı (eşitsizliğini) ve bunlar arasındaki ilişki sorunu, zaman içinde dünyanın çeşitli ülkelerinde bilim insanlarınca araştırılarak değerlendirmelere tabi tutulduğu görülmektedir. Literatürde, kamu borçlarının gelir dağılımına etkilerinin biçimine (dolaylı veya dolaysız) ve yönüne (olumlu veya olumsuz) dair teorik çalışmalara rastlanılmış, ancak ampirik düzeyde sınırlı sayıda çalışmalara rastlanılmıştır.

3.1.1. Teorik Literatür İncelemesi

Günümüz modern sosyal devlet ilkesini benimseyen devletlerin ekonomik alandaki görev ve fonksiyonlarının artması itibarıyla doğal olarak daha fazla kamu harcamaları yapmaları kaçınılmaz olmuştur. Söz konusu artan bu harcamaları finanse etmede, devletin olağan gelirlerinin (vergi, resim, harç) yetersiz kalması nedeniyle bütçe açıkları meydana gelmektedir. Devlet bütçe açıklarını gidermek için vergi gelirlerine alternatif olarak emisyon ve borçlanmaya başvurabilmektedir. Fakat emisyon yüksek enflasyon sorununa yol açmakta, dolayısıyla diğer bir alternatif gelir kaynağı olarak ülkeler borçlanmaya yönelirler. Vergi gelirlerine alternatif bir gelir kaynağı olan borçlanma geliri, vergi gelirlerinden farklı olarak karşılıklı ve geçici bir gelirdir. Diğer ifadeyle borçlanma geliri, faizi ile birlikte geri ödenmektedir. Borç anapara ve faizinin geri ödemesinin söz konusu olması bağlamında gelir dağılımı doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkilenebilmektedir.

Borçların gelir dağılımı üzerindeki doğrudan etkisi, borçların anapara ve faiz ödemesinin itfası sonucunda doğrudan doğruya gelir transferinin gerçekleşmesi ile

ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde orta ve düşük gelir gruplarının tüketim eğilimleri yüksek iken tasarruf düzeyleri oldukça azdır. Üst gelir gurunda bulunan kişilerin ise tüketim eğilimleri az iken tasarruf eğilimleri daha yüksektir. Devlet genellikle borçlanmayı tasarruf eğilimi yüksek üst gelir grupları üzerinden gerçekleştirmekte ve söz konusu ülkelerde vergi sistemlerindeki çarpıklıklar nedeni ile vergi gelirlerinin önemli bir miktarını ücretler ve harcamalar üzerinden alınan vergiler oluşturmaktadır. Bu bağlamda üst gelir grubundaki kesimler, kamu borçlanmasının faiz getirisinden faydalanırken borçlanmanın maliyetini (faiz giderini) orta ve düşük gelir grubunda bulunanlar karşılamakta, dolayısıyla gelir düzeyleri arasındaki farkı daha da genişleyerek gelir dağılımı eşitsizliği artmaktadır (Demir ve Sever, 2008, s.184,185).

Yüksek faizle gerçekleştirilen kamu borçlanması, yüksek gelirli gruplara kaynak transferini sağlayan bir araca dönüşmüştür. Bu etki, borçlanma kaynağı, borçlanma belgelerinin faiz oranı, vergi oranları, muafiyet ve istisna gibi borç veren kişi ve kurumlara sağlanan çıkarlara göre değişmektedir (Ulusoy, 2017, s.283).

Borçlanmanın gelir dağılımı üzerindeki dolaylı etkileri ise ekonomik büyüme, faiz, enflasyon ve yatırım gibi makroekonomik değişkenler ile bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Kamu borçlarının gelir dağılımı üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğu kanaati yaygın olsa da, toplam kamu borcu/GSYİH oranının gelir dağılımına hangi yönde (pozitif veya negatif) etki ettiği veya şiddeti konusunda yada doğrudan etkileri ile ilgili oldukça sınırlı sayıda teorik ve ampirik çalışmalara ulaşılmıştır. Yapılan çalışmalarda daha çok borçlanmanın ekonomik büyüme, faiz oranları, enflasyon gibi makroekonomik değişkenler ile ilişkileri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Literatürde borçlanmanın ekonomik büyüme üzerinde hem pozitif hem de negatif etki oluşturduğu vurgulanmıştır. Örneğin Keynesyen görüşe göre, kamu dış borçlanma yolu ile sağlanan kaynakların özel sektör yatırımlarını tamamlayıcı niteliğindeki yatırımlara tahsis edilmesiyle bu yatırımları besleyecek ve verimliliği arttıracaktır. Borçlanılan kaynakların özel sektör yatırımları üzerindeki söz konusu bu pozitif etkisine literatürde çekme etkisi (crowding-in) denilir (Çevik ve Cural, 2013, s.117,118). Ancak bütçe açıkları kamu borçlanma yolu ile finanse edildiği zaman bu durum reel faiz oranlarının artmasına ve özel yatırımların azalmasına, diğer bir ifadeyle dışlama etkisine (crowding out) yol açmaktadır.

Kamu kesiminin kaynaklara olan ihtiyacının artması, doğal olarak faiz oranlarının artmasına yol açmaktadır. Kamu kesiminin piyasadan yüksek faiz oranları üzerinden borçlanması ile özel kesimin fon kullanma imkânlarını kısıması, yatırımları, üretim ve büyüme hızını azaltmakta, istihdamı azaltmakta, reel ekonomiyi küçültmekte, dolayısıyla gelir dağılımı üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır (Miynat, 1997, s.260).

İç borçlanma milli ekonomi içerisinde bir el değiştirme işlemi olması nedeniyle ekonomide özellikle kullanılmayan fonların üretim alanlarına transfer edilmesini mümkün kılarak ekonomik kalkınmayı hızlandırıcı ve ekonomik denge üzerinde koruyucu etkiler oluşturabilmektedir. Örneğin devlet, bankalarda atıl duran ve işletilmeyen fonları borçlanarak ekonomiye aktarabilmektedir. Özellikle ekonominin durgunluk sürecinde olduğu ve bankalarda kredi talebinin az olduğu dönemlerde kamu borçlanmasının büyük faydaları olabilecektir. Para arzının banka parası yoluyla artması, toplam harcamaları ve gelir seviyesini artıracaktır (Özbilen, 2013, s.30). Burada dikkat edilmesi gereken durum; sadece ekonomik durgunluğun yaşandığı dönemlerde bankalardan borçlanmanın fayda sağladığıdır. Ayrıca bankacılık sektöründe rekabeti artırarak kurumsal tahvil piyasasının genişlemesini teşvik etmekte; bu durumun ise yurt içi tasarrufların artmasına ve uluslararası yatırımcıların ülkeye çekmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir (Çevik ve Cural, 2013, s.118).

Enflasyonist dönemlerde kamu borçlanmasının gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkisi, devletten alacaklı olmayanların aleyhine olacak şekilde yükselmektedir. Devlete borç verenlerin fonları enflasyon karşısında erise dahi söz konusu bu zarar bir dereceye kadar faiz getirisi ile giderilmektedir. Fakat devlete borç veremeyen kişilerin gelirleri bir yandan enflasyon karşısında erirken, diğer yandan bu kişilerin ödedikleri vergiler devletin borçlanma faizinin finansmanında kullanılmaktadır. Dolayısıyla gelir dağılımı, devletten bir alacağı olmayan kişilerin aleyhinde bozulmaktadır (Gök, 2003, s.135,136).

Borçlanmanın gelir dağılımı üzerindeki en önemli dolaylı etkisi ise ekonomik büyüme ile bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Süreklilik gösteren kamu borçlarının uzun vadede büyüme hızını azaltabileceği için gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkide bulunabilir. Borç stokundaki artışlar; fonların üretime yönelik yatırımlara yönelmesini engelleyerek yatırım ve istihdam düzeyinde azalmaya neden olacak, dolayısıyla ülkenin gelir düzeyinde düşüş yaşanacaktır (Bedir ve Karabulut, 2011, s.14).

Yüksek düzeylere ulaşan borçlanma stokunun ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisi borç yükü teorileri ile ifade edilmektedir. Söz konusu teorilere göre yükümlü olunan borç oranı, ödeme gücünü aşması halinde beklenen borç servis maliyetleri ileriki dönemlerde yapılacak yurt içi ve yurt dışı yatırımlarına engel olacaktır. Çünkü potansiyel yatırımcılar devletin, daha fazla üretim ile elde edilecek gelir artışının kendilerinden dış borç ödemeleri için vergiler aracılığıyla alacağını düşüneceklerdir (Uysal, Özer, Mucuk, 2009, s.164).

Bu kapsamda gelir dağılımının diğer ekonomik gelişmelerle ilişkisinin bilinmesi, özellikle borç- ekonomik büyüme modelleri ile devletlerin en öncelikli politikalarından biri olan büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir. Kuznets (1955) yılında yayınladığı makalesi ile gelir dağılımı ve büyüme arasındaki ilişkinin teorik altyapısını oluşturmuş ve ampirik çalışmalarla teorisini desteklemeye çalışmıştır. Kuznets (1955) gelir dağılımı ve büyüme ilişkisini incelediği çalışmasında, ekonomik kalkınmanın ilk evrelerinde kalkınmaya paralel olarak gelir eşitsizliğinin artacağını, daha sonra yavaşlayacağını ve ekonomik kalkınma ilerledikçe gelir eşitsizliğinin azalmaya başlayacağını savunmaktadır. Kuznets'in açıklamaya çalıştığı bu ilişki literatürde "Kuznets Eğrisi", "Kuznets Hipotezi" veya "Ters U Eğrisi" olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca Kuznets'e göre sanayi sektöründeki büyüme ile nitelikli işgücünün gelir seviyesinin artması, rant gelirlerini azaltacak ve gelir eşitsizliğini azaltıcı bir rol oynayacaktır (Kuznets, 1955, s.10; Bükey ve Çetin, 2017, s.105).

Konuya bu açıdan bakıldığında kamu borçlarının ekonomik büyüme üzerinden dolaylı olarak gelir dağılımı üzerindeki etkileri oldukça önem arz etmekte, dolayısıyla çalışmanın bu kısmında borçlanmanın ekonomik büyüme ile ilişkisini inceleyen teorik çalışmalara da verilmiştir.

Kamu borçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin teorik düzeyde farklı yaklaşımlar yer almaktadır. Söz konusu yaklaşımlardan önemli bir kısmı Klasik İktisat Ekolü'ne aittir. Bu ekole göre genel olarak kamu borçlanması, ekonominin temel işleyişini olumsuz etkileyerek ekonomik büyümeyi de olumsuz etkilediği ileri sürülmektedir. Keynesyen İktisat Ekole göre ise, devlet tarafından yapılması gereken bazı kamusal harcamalar ve söz konusu bu harcamalarda görülen artışların finansmanında kamu borçlanma hususuna daha ilımlı yaklaşmaktadır (Gürdal ve Yavuz, 2015, s.11).

Ekonomide büyümeyi sağlamak için devlet müdahalesinin gerekli olduğunu ileri süren Keynesyen görüş iktisadi alanda önem kazanmıştır. Keynesyen İktisat Ekolüne göre gelişmekte olan ülkelerin etkin büyüme süreçlerinde bir takım aksaklıkların yaşanıldığı ve dolayısıyla kamu borçlanma yolu ile özellikle de dış borçlanma yolu ile ekonomik büyümeye önemli katkılar sağlamanın mümkün olduğu savunulmuştur (Çöğürçü ve Çoban, 2011, s.135).

Çağdaş büyüme teorileri içinde oldukça önemli bir yere sahip olan Harrod-Domar büyüme modeli, ekonomik büyümede temel faktör olarak yatırımları savunur. Esasen söz konusu bu model ekonomik olarak gelişmemiş ülkelerin ekonomik büyüme sorunlarına çözüm bulma amacını taşımamaktadır. Modelin amacı gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde tam istihdamı sağlama amacına yönelik gelir, tasarruf, yatırım ve üretim arasında bir denge oluşturmaktır. Harrod-Domar modeline göre tasarruf hacminin artırılması, diğer bir ifade ile yatırım miktarının artırılması, büyümenin hızlandırılması anlamını verdiği için tasarruf katsayısının düşük olması, büyümeyi engelleyen bir faktör olarak kabul edilir. Ekonomide böyle bir durum içinde iken devletin dış borç alması, mevcut tasarrufların artırılarak büyüme hızının artmasını mümkün kılacaktır (Uysal, Özer, Mucuk, 2009, s.169).

Sargent ve Wallace (SW) (1981) bütçe açıklarının finansmanı konusunda önemli uzantıları ortaya koymuş ve açıkların finansmanı için günümüzde uygulanan sıkı para politikaları nedeniyle kamu borçlanmasının tercih edilmesi, uzun dönemde borçların parasal finansmanından daha büyük enflasyonist sonuçlar oluşturabileceğini savunmuşlar. “Hoş Olmayan Monetarist Aritmetik” diye isimlendirilen söz konusu bu düşünceye göre, bütçe açıklarını finanse etmek amacıyla devletin vergiler ya da borçlanma politikasından ötürü faiz yükü ile karşı karşıya kalması, eninde sonunda enflasyona neden olacağı savunulmuştur. Sonuç olarak Sargent ve Wallace, Ricardocu rejim altında bile maliye otoritesinin enflasyonu etkilemesinin mümkün olduğu savunmuşlardır (Altıntaş, Çetintaş, Taban, 2008, s.188).

Gök (2003) tarafından, Türkiye’ de iç borçların makroekonomik etkileri araştırılmıştır. Yapılan araştırmaya göre, 1980’li yılların ikinci yarısında yaşanan istikrarsızlıklar ve bozulan iktisadi dengeler 1990’lı yıllarda ekonomide önemli bir tehlike oluşturmuştur. Hızlı bir şekilde artan kamu harcamalarının azaltılamaması ve yapısal vergi reformlarının politik kaygılar nedeniyle gerçekleştirilememesi, kamu açıklarının ve enflasyon oranlarındaki hızlı artışların nedeni olarak görülmüştür.

Bedir ve Karabulut (2011) tarafından Türkiye de 1963-2007 yılları arasında iç borç ile gelir dağılımı arasındaki ilişki teorik düzeyde incelenmiştir. Yapmış oldukları çalışmalarının sonuçlarına göre borç göstergelerinde olumlu değişimlerin yaşandığı dönemlerde Gini katsayısında bir gerileme; buna karşılık olumsuz değişimlerin yaşandığı dönemlerde Gini katsayısında bir yükselmenin yaşandığı görülmüştür.

Jong ve Dutt (1996) devlet borçları, gelir dağılımı ve ekonomik büyüme adlı çalışmalarında borçlarda meydana gelen artışın işçi gelirlerindeki artışa bağlı olarak genişletici bir etki yarattığı ancak gelir eşitsizliğini ve ekonomik büyümeyi ise olumsuz etkilediği ifade edilmiştir.

Afonso ve Alles (2014) tarafından, 1970-2012 dönemi için 14 Avrupa Birliği ülkesinin kamu borçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir. İncelemenin sonucunda, kamu borçlarının kısa ve uzun dönemde ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca Afonso ve Alles, borç servis oranlarının büyüklüğü ya da küçüklüğünün ekonominin borç krizine girip girmemesinde önem arz eden bir faktör olduğu ifade etmişlerdir.

3.1.2. Ampirik Literatür İncelemesi

Borçlanmanın gelir dağılımını hangi yönde etkilediğine dair veya etkinin şiddeti konusunda yada doğrudan etkileri ile ilgili sınırlı sayıda ampirik çalışmalara ulaşılmıştır. Bulunan çalışmalarda daha çok kamu borçlarının ekonomik büyüme, faiz oranları ve enflasyon gibi makroekonomik değişkenlerle ilişkileri üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Gelir dağılımının diğer ekonomik gelişmelerle ilişkisinin bilinmesi, özellikle borç- ekonomik büyüme modelleri ile devletlerin öncelikli politikalarından biri olan ekonomik büyümenin gelir dağılımı ile ilişkisinin incelenmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda ekonomik büyüme ile gelir dağılımını ilişkilendiren Kuznets Hipotezi de dikkate alınarak ekonomik büyüme söz konusu bu çalışmanın modelinde kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Ayrıca çalışmanın bu kısmında borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyen ampirik çalışmalara yer verilmiştir.

Ertekin (2018) tarafından Emirmahmutoglu- Köse nedensellik testi kullanılarak aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 17 OECD ülkesinin 2004-2015 yılları arasındaki kamu borçları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki test edilmiştir. Çalışmanın sonucunda

kamu borçları ile gelir dağılımı arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Griffin ve Enos (1970) tarafından En Küçük Kareler (EKK) yöntemi kullanılarak 12 Latin Amerika ülkesinin 1954-1964 yılları arası veriler kullanılarak dış borç ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki test edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, dış borçların ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olmadığı ve dış borçların ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Glasberg ve Ward (1993) tarafından (EKK) yöntemi kullanılarak 43 gelişmekte olan ülkenin 1973-1985 yılları arasındaki dış borç ve ekonomik büyüme ilişkisi analiz edilmiştir. Yapılan analizin sonuçlarına göre dış borçların söz konusu dönem için ekonomik büyümeyi negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Cohen (1993) tarafından (EKK) yöntemi kullanılarak Afrika'nın 1973-1992 yılları arasındaki dış borçlarının ekonomik büyümeye üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Analizin sonucu göre dış borçların ekonomik büyümeyi negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Fosu (1996), tarafından (EKK) yöntemi kullanılarak 29 Sahra-Altı Afrika (SAA) ülkesinin 1970-1986 yılları arasına ait veriler kullanılarak dış borç ile büyüme arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Analizin sonucuna göre sermayenin marjinal verimliliğini azaltmak sureti ile dış borcun, ekonomik büyümeyi doğrudan ve negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Ulusoy ve Küçükkale (1996) tarafından, Granger nedensellik testi kullanılarak Türkiye'de 1950-1992 yılları arası veriler esas alınarak dış borçların büyüme üzerindeki etkisini analiz edilmiştir. Analizin sonucunda, Türkiye'deki toplam dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif olduğu tespit edilmiştir.

Amoateng ve Amoako-Adu (1996) tarafından Granger nedensellik testi kullanılarak 35 Afrika ülkesinin 1971- 1990 döneminde dış borçların, ekonomik büyüme ve ihracat üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Sonuç olarak dış borç servisini dışladıktan sonra ihracat geliri artışı ile GSYİH artışı arasında iki yönlü ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Karagöl (2006) tarafından eşbütünleşme, etki-tepki fonksiyonu ve Varyans Ayırıştırma (VDC) metotları kullanılarak Türkiye'nin 1960-2002 yılları kapsayan verileri kullanılarak dış borç, savunma harcamaları ve GSMH arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, uzun dönemde dış borçlara verilen şokun iktisadi büyüme üzerinde pozitif etki oluşturduğunu ortaya çıkarmıştır. Etki-tepki fonksiyonu savunma harcamalarının dış borçları pozitif etkilediği sonucunu vermiştir.

Abu Bakar ve Hassan (2008) tarafından VAR modeli kullanılarak Malezya'nın 1970-2005 yılları arası verileri esas alınarak dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi test edilmiştir. Analizin sonuçlarına göre kamu dış borçlanması ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiş ve toplam dış borçlardaki % 1'lik artışın uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde % 1,29 oranında bir artış yaratacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Chowdhury (2001) tarafından panel veri analizi kullanılarak 25 orta gelirli ülkenin ve 35 aşırı borçlu fakir ülkenin 1982-1999 yılları arasına ait veriler kullanılarak borç büyüme ilişkisi incelenmiştir. Ampirik çalışmanın sonucuna göre, dış borç ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Were (2001) tarafından (EKK) yöntemi kullanılarak Kenya'nın 1970-1995 dönemindeki dış borçlardaki artışın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre, dış borçların ekonomik büyümeyi negatif etkilediği yönündedir.

Hansen (2001) tarafından regresyon analizi kullanılarak 54 gelişmekte olan ülkenin 1974-1993 dönemine ait verileri ışığında dış borç artışının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan ampirik çalışmada dış borç stoku ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu sonucu tespit edilmiştir.

Serieux ve Samy (2001) tarafından panel veri analizi kullanılarak, 53 düşük ve orta gelirli ülkenin 1970-1999 yılları arasındaki veriler baz alınarak dış borçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada dış borçlarla ekonomik büyüme arasında anlamlı negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Maghyereh vd. (2002) tarafından (EKK) yöntemi kullanılarak Ürdün'ün 1970–2002 yılları arası verileri ışığında dış borçlar ve ekonomik büyüme ilişkisi

incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda yüzde 53'lük değerin altındaki dış borçların ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

Paudel ve Shrestha (2006) tarafından eşbütünleşme testi kullanılarak Nepal'in 1970-2003 döneminde, dış ticaretin ve işgücünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Analizin sonucuna göre dış borçlar ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki söz konusu olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bilginoğlu ve Aysu (2008) tarafından regresyon analizi kullanılarak Türkiye'nin 1968-2005 dönemine dış borç ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre dış borç ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

Demir ve Sever (2008) tarafından Johansen ortak bütünleme testi kapsamında ve kısa dönem dinamikleri ise VEC modelleri kullanılarak Türkiye'nin kamu iç borçlanmasının büyüme, faiz ve enflasyon üzerindeki etkisi kuramsal ve ampirik düzeyde incelenmiş. Araştırmanın sonucunda kamu iç borçlanmasının faiz oranları, gayri safi milli hâsıla ve enflasyon üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Çiçek vd. (2010) tarafından birim kök testi, yapısal kırılma testi ve regresyon analizi yardımıyla Türkiye'nin 1991-2009 dönemine iç ve dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları göre iç borç stokundaki bir birimlik artış GSYİH' da bir artış sağlarken; dış borç stokundaki artış GSYİH' da bir azalışa neden olduğunu, sonucuna ulaşmışlardır.

Ceylan ve Durkaya (2011) tarafından Doğrusal Engle Granger eşbütünleşme Threshold AutoRegressive (TAR) ve M-TAR eşbütünleşme modelleri uygulanarak Türkiye'nin 1987-2007 yılları arası verileri esas alınarak dış borçlanmanın ekonomik büyüme ile ilişkisi analiz edilmiştir. Analizin sonucunda; Türkiye ekonomisinde borçlanma ile büyümenin eşbütünleşik ve dış borç stoku ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki uzun dönemde asimetrik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çöğürücü ve Çoban'ın (2011) tarafından (EKK) yöntemi kullanılarak Türkiye'nin 1980-2009 dönemine ait verileri ışığında dış borç ile ekonomik büyüme ilişkisi, incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre Türkiye'deki dış borçların ve nüfus artış hızının ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Karagöl (2012) tarafından, eşbütünleşme ve Granger nedensellik testi kullanılarak Türkiye'nin 1956-1996 dönemine dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre uzun dönemde dış borç ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.2. VERİ ve YÖNTEM

Bu tez çalışmasında 2007-2017 döneminde 10 AB ülkesinin (Bulgaristan, Çekya, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya) kamu borçları ile gelir dağılımı (GINI) arasındaki uzun dönemli ilişki ile nedensellik incelenmiştir. Ayrıca çalışmada ekonomik büyüme, diğer bir ifadeyle gayri safi milli hâsıla'nın yıllık büyüme oranı (GSMH) kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Verilerin seçiminde çalışmanın amacı ile teorik ve ampirik literatür esas alınmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler Tablo 3.1'de verilmiş olup, söz konusu veriler Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) ve Dünya Bankası (World Bank) veri tabanından elde edilmiştir. Çalışmada gelir dağılımını temsilen Gini Katsayısı değişkeni açıklanan değişken; gelir dağılımı üzerindeki etkisi ölçülen kamu borçları açıklayıcı değişken ve ekonomik büyüme kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Burada belirtilmesi gereken durum kullanılan Gini katsayıları yıllık olarak hesaplanan değerlerden oluşmasıdır.

Tablo 3.1: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Tanımları

Değişkenin Adı	Sembolü	Kaynağı
Kamu Borçları	BORC	Eurostat (2019a)
Gelir Dağılımı/ Gini Katsayısı	GINI	Eurostat (2019b)
Ekonomik Büyüme	EBUY	World Bank (2019)

3.3. EKONOMETRİK METODOLOJİ

Çalışmada Panel Veri Analizi (PVA) yöntemi kullanılarak 10 AB ülkesinde (geçiş ekonomileri) kamu borçları ve ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı, ilişki var ise ilişkinin yönü ve derecesi ölçülmeye çalışılmıştır. Başka bir deyişle PVA yöntemi ile söz konusu bu ülkelerde kamu borçlarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Panel veri yönteminin son zamanlarda daha sık uygulandığı görülmektedir. Çünkü panel veri setinde hem yatay kesit boyut hem de zaman boyutu olarak iki boyut mevcuttur. Panel veri analizinde farklı kesitlere ait zaman serilerinin birleştirilmesiyle gözlem sayısı ciddi bir şekilde artırılabilir. Diğer bir ifadeyle yatay kesit boyutunun (N), zaman boyutunun ise (T) olduğu bir veri setinde toplam (N X T) boyutunda gözlem sayısı elde edilebilmektedir. İki boyutun bir arada kullanılması daha fazla bilgi kullanımı ve serbestlik derecesinde artış sağlamaktadır. Gözlem sayısındaki artış, ölçülen ilişkiye daha fazla değişkenlik katarak, çoklu doğrusal bağıntı problemini ortadan kaldırmaktadır (Arı ve Zeren, 2011, s.41).

Çalışmada öncelikle Maddala ve Wu (1999) ile Im, Pesaran ve Shin (2003) panel birim kök testleri kullanılarak panel verilerin zaman serisi özellikleri analiz edilmiş, daha sonra Kao (1999) eş bütünleşme testi ile panel FMOLS kullanılarak değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki incelenmiştir. Son olarak Dumitrescu-Hurlin (2012) nedensellik testi uygulanarak değişkenler arasındaki nedensellik incelenmiştir. Öncelikle ampirik analizde kullanılan testlere ilişkin bilgi verilmiş, ardından test sonuçları değerlendirilmiştir.

Teorik ve ampirik literatür esas alınarak değişkenler arasında beklenen olası ilişki Tablo 3.2’de sunulmuştur. Çalışmada kullanılan kamu borçlarının gelir dağılımı eşitsizliğini arttırması beklenirken ekonomik büyümenin gelir dağılımı eşitsizliğini azaltması beklenmektedir.

Tablo 3.2. Değişkenler, Değişkenlerin Kısaltmaları ve Beklenen İşaretleri

Değişkenin Adı	Değişkenin Kısaltılması	GINİ Katsayısı Üzerindeki Beklenen Etkisi
Kamu Borçları	BORC	(+)
Ekonomik Büyüme	EBUY	(-)

3.3.1. Panel Birim Kök Testleri

Panel birim kök testleri serilerin durağanlığını test etmek için kullanılmaktadır. Zaman serisinin ve panel verinin istatistiksel analizine geçmeden önce söz konusu o seriyi oluşturan sürecin zaman içinde sabit olup olmadığının, başka bir ifade ile serinin

durağan olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir. Durağan olmayan serileri arasında gerek eşbütünleşme, gerek nedensellik analizleri yapıldığında sahte regresyon denilen yanıltıcı ve hatalı sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla iktisadi değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla tahmin edilen regresyon modellerinin gerçek bir ilişkiyi yansıtması için analizde kullanılan serilerin durağan olması gerekmekte ve bunun için öncelikle çalışmada kullanılan serilerin durağanlıkları test edilmelidir (Tatoğlu, 2013, s.199).

Panel birim kök testlerinden birinci kuşak testler, birimler arasında korelasyon olmadığını varsaymakta ve eğer korelasyon varsa bu testlerin gücü zayıftır. Birinci kuşak testlerde, otoregresif yapı (ρ)'nin birimden birime değişmediği, diğer bir ifade ile genel birim kök sürecinin var olduğu varsayılmaktadır. Birinci kuşak testlerden Levin, Lin ve Chu (LLC 2002), Im Peseran, ve Shin (IPS, 2003), Fisher ADF (Maddala ve Wu, 1999), Fisher Philips ve Perron (Choi, 2001) en çok kullanılanlardır (İltaş, 2015, s.101).

Bu çalışmada kullanılacak veriler zaman boyutuna sahip yatay kesit verilerden oluştuğu için serilerin durağanlığı panel birim kök testleri ile araştırılacaktır. Serilerin durağanlığını kontrol etmek üzere birçok birim kök testi geliştirilmiştir. Bu çalışmada birim kök testi için Maddala ve Wu (1999) ile Im, Peseran ve Shin (2003) kullanılmıştır.

3.3.1.1. Maddala ve Wu (1999) Birim Kök Testi

Panel birim kök testlerinden Maddala ve Wu (1999)' da, i yatay kesiti için elde edilen (herhangi bir bireysel birim kök testinden elde edilen) p değerleri π_i olarak tanımlandığında, aşağıdaki denklemde (Denklem 1) yer alan formülle “ N sayıda yatay kesit için birim kök vardır” temel hipotezi test edilebilir (Egeli ve Egeli, 2007, s.110).

$$P\lambda = -2 \sum_{i=1}^N \log(\pi_i) \sim \chi_{2N}^2 \quad (1)$$

Maddala ve Wu (1999) tarafından geliştirilen Fisher-ADF testi ve Choi (2001) tarafından geliştirilen Fisher-PP testlerinde, önce her bir kesit için birim kök testi uygulanmakta, ardından bu testlerden elde edilen p -değerleri tüm testi üretmek için kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2012, 214).

Fisher-ADF ve sıfır hipotezi ve alternatif hipotezi aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

H0: $\rho_i = 0$, tüm birimlerin zaman serileri birim kök içermektedir.

H1: $|\rho_i| < 0$, bazı birimlerin zaman serileri birim kök içermeyenken, bazıları veya en az biri birim kök içermektedir.

3.3.1.2. Im, Pesaran ve Shin (2003) Birim Kök Testi

Kısaca IPS (2003) testi adı verilen bu test, tüm birimler için zaman serilerine ayrı ayrı birim kök testi uygulamakta olup test istatistiği tüm bireysel ADF test istatistiklerinin ortalamasından elde dilmektedir. Başka bir ifadeyle bu IPS testinde H_0 hipotezi ρ 'nin değil de ρ_i 'lerin her biri için durağanlık sınaması yapılmasına olanak tanımaktadır (Ergün, Polat, 2015, s.125).

Levin, Lin ve Chu (2002) panel birim kök testinde yatay kesit birimlerinin otoregresif katsayısının homojen olması sınırlaması varken, IPS (2003) panel birim kök testinde bu sınırlama bulunmamakta ve birim kök testi katsayılarının (Denklem 2) heterojen olmasına izin vermektedir (Baltagi, 2008, s.242-243).

$$\Delta y_{i,t} = \alpha_i + \beta_i y_{i,t-1} + \delta_i t + \sum_{j=1}^{p_i} \varphi_{ij} \Delta y_{i,t-j} + u_{i,t} \quad (2)$$

$$t = 1, 2, \dots, T \quad i = 1, 2, \dots, N$$

Bu testin sıfır hipotezi ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir:

H0: $\rho = 0$ bütün i 'ler için (Seri birim kök içermektedir).

H1: $\rho < 0$ en az biri veya bir kısım i için (Seri birim kök içermemektedir).

Her bir yatay kesite ait ADF regresyon modelleri tahmin edildikten sonra elde edilen ρ_i 'lerin t-istatistiklerinin ortalaması alınır ve $\rho_i = 1$ için t istatistiği hesaplanır. Denklem (2)'te yer alan ortalama değerinin standart hali aşağıdaki (Denklem 3) şekildedir.

$$t_{IPS} = \frac{\sqrt{N}(\bar{t}_{NT} - E(t_{iT} | \rho_i = 0))}{\sqrt{\text{Var}(t_{iT} | \rho_i = 0)}} \quad (3)$$

3.3.2. Kao (1999) Panel Eşbütünleşme Testi

İktisadi değişkenlere ait serilerin birim kök içerdiği durumlarda bu serilerin doğrusal bileşimleri durağan olabilmekte ve seriler uzun dönemde birlikte hareket edebilmekte, diğer bir ifadeyle sistemi etkileyen kalıcı şoklara rağmen değişkenler

arasında uzun dönemli bir denge ilişkisinin varlığı söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla Eşbütünleşme teorisi değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını incelemek maksadıyla uygulanan bir yöntemdir. Bu testin uygulanabilmesi değişkenlerin birinci farkta durağan olmasına bağlıdır. Eşbütünleşme kavramı uzun dönemde değişkenler arasında gözlemlenmiş olan ortak bir hareket olarak tanımlanmaktadır (Aktaş, 2009, s. 39). Bu çalışmada değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki Kao (1999) panel eşbütünleşme testi kullanılarak incelenmiştir.

Kao eşbütünleşme testi (1999), regresyondan elde edilen kalıntılara DF/ADF testi uygulayan bir panel eşbütünleşme testidir (İnal, 2009, s.54,57).

Kao tarafından geliştirilen DF tipindeki testler aşağıdaki modelin (denklem 4) tahmin edilen kalıntılarından hesaplanabilir

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta X_{it} + u_{it} \quad (4)$$

Kao (1999)'a göre eşbütünleşme testine bağlı artıklar şu şekilde (denklem 5) ifade edilmektedir:

$$u_{it} = \rho u_{it-1} + v_{it} \quad (5)$$

Burada u_{it} , (4) numaralı denklemlerde elde edilmiş artıklardır.

$$\hat{e} = \rho \hat{e}_{it-1} + \sum_{j=1}^p \phi_j \Delta \hat{e}_{it-j} + v_{itp} \quad (6)$$

Denklem 6'e göre bu testin sıfır hipotezi ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir:

$$H_0: \rho = 1 \text{ seriler arasında eşbütünleşme yoktur}$$

$$H_a: \rho < 1 \text{ seriler arasında eşbütünleşme vardır}$$

Hipotezleri sınanmaktadır. Yeni test istatistikleri standart normal dağılım ortaya koymaktadır. Kao testi homojen eşbütünsel vektörler ile AR katsayılarını uygulamaya başlamaktadır. Ama bu test eşbütünsel vektörde birçok dışsal değişkene müsaade etmemektedir. Bunun yanında birçok eşbütünsel vektörden bahsedildiğinde eş bütünsel olan vektör ile ilgili herhangi bir tanımlamaya izin vermemektedir (Şaşmaz, 2015, s.102).

3.3.3 Tam Dönüştürülmüş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS, Full Modified Ordinary Least Square)

Panel eşbütünleşme testleri sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmesi durumunda söz konusu bu ilişkinin katsayılarını (vektörünü) tahmin edebilen çeşitli tahminci yöntemler geliştirilmiştir. Bu kapsamda, Kao; Chiang (2000) tarafından geliştirilen panel EKK, panel dinamik EKK (Dynamic Ordinary Least Squares (DOLS) ile Mark ve Sul (2003) tarafından geliştirilen panel DOLS tahmincisi ve Pedroni (2000, 2001) tarafından geliştirilen panel DOLS ve FMOLS (Full Modified Ordinary Least Squares) tahmincileri ampirik analizlerde yaygın olarak kullandıkları yöntemlerdir. Bu çalışmada Pedroni (2000, 2001) tarafından geliştirilen tam dönüştürülmüş en küçük kareler (TDEEK, FMOLS) tahminci yöntemi uygulanmıştır (Koçak, 2016, s.137).

Pedroni (2000; 2001) tarafından geliştirilen ve grup ortalama panel DOLS ve panel FMOLS olarak adlandırılan bu tahminciler, Kao ve Chiang (2000) ile Mark ve Sul (2003) tarafından geliştirilen tahmincilere kıyasen bazı avantajlara sahiptir. Birincisi; kesitler-arası veriye dayalı grup ortalama tahmincileri eşbütünleşme vektörünü her bir yatay kesit için tahmin etmekte ve eşbütünleşme katsayılarının yatay kesitler arasında heterojen olmasına olanak sağlamaktadır. İkincisi, eşbütünleşme katsayıları için teoriye dayalı hipotezleri sınamak mümkündür. Üçüncüsü, panel katsayıları uzun dönem eşbütünleşme vektörünün ortalaması olarak yorumlanabilmektedir (Nazlıoğlu, 2010, s.97).

Panel FMOLS tahmincilerini test etmek için hipotez şu şekilde kurulmaktadır:

$$H_0 : \beta_i = \beta_0$$

$$H_1 : \beta_i = \beta_a \neq \beta_0$$

3.3.4. Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik Testi

Ekonometri alanında bir değişkenin gecikme değerleri ile birlikte bir başka değişkeni tahmin etmesi nedensellik olarak tanımlanmaktadır. İlk kez Granger (1969) tarafından ortaya atılmış olan nedensellik kavramını Sims (1972) tarafından geliştirilerek ekonometri alanına katkıda bulunmuştur. Nedensellik testleri iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığını ve yönünü sınamak için uygulanmaktadır. Bu ilişki tek yönlü olabildiği gibi çift yönlü de olabilmektedir (Gümrah, 2011, s. 18).

Granger nedensellik testinin heterojen paneller için genişletilmiş bir versiyonu olan Dumitrescu ve Hurlin (2012) yönteminde iki durağan seri ile analiz yapılmakta ve test süreci nedensellik analizlerinde heterojenliği de dikkate almaktadır. Bu nedenle analizde kullanılan seriler durağan değilse farkları alınıp durağanlaştırılmalıdır. Ayrıca bu yöntem otoregresif parametrelere izin vermekte ve regresyon katsayılarının eğimleri gruplar arasında farklılık göstermektedir. Bu test ayrıca zaman boyutunun (T) kesit boyutundan (N) büyük veya küçük olması durumlarında da uygulanabilmektedir (Koçak, 2016, s.141,142).

Panelde bir iktisadi olgu açısından bir ülke için geçerli olan nedensellik ilişkisi, diğer ülkeler içinde geçerli olabilme ihtimalinin yüksekliği nedeniyle; Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testinde daha fazla olgu ile nedensellik ilişkisi test edilebilmektedir (Bozoklu ve Yılanıcı, 2013, s. 175).

Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testinde 3 farklı istatistik değeri (Denklem 7,8,9) hesaplanmaktadır. Panel nedensellik testinde sıfır hipotezi reddedildiği zaman, değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin var olduğunu göstermektedir (Yayla, 2018, s.101, 102).

$$W_{N,T}^{HNC} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N W_{i,T} \quad (7)$$

$$Z_{N,T}^{HNC} = \sqrt{\frac{N}{2K}} (W_{N,T}^{HNC} - K) \xrightarrow[N \rightarrow \infty]{d} N(0,1) \quad \text{ve} \quad (8)$$

$$Z_N^{HNC} = \frac{N^{1/2} \cdot \left[W_{N,T}^{HNC} - N^{-1} \cdot \sum_{i=1}^N E(W_{i,T}) \right]}{\sqrt{N^{-1} \cdot \sum_{i=1}^N \text{Var}(W_{i,T})}} \xrightarrow[N \rightarrow \infty]{d} N(0,1) \quad (9)$$

Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik analizinde sıfır hipotezi ve alternatif hipotez şu şekilde tanımlanmaktadır:

$H_0 = \beta_i = 0 \quad \Lambda_i = 1, \dots, N$ için bütün yatay kesitlerde değişkenler arası nedensellik ilişkisi yoktur.

$$H1: \beta_i = 0 \quad \Lambda_i = 1, \dots, N1$$

$\beta_i \neq 0 \quad \Lambda_i = N1 + 1, N1 + 2, \dots, N$ için bazı yatay kesitlerde (en az bir birimde) değişkenler arası nedensellik ilişkisi vardır (Koçak, 2016, s.141).

3.4. ANALİZ VE AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada tek model tahmin edilmiştir. Modelin bağımlı değişkeni gelir dağılımını temsilen Gini Katsayısı (GINI), bağımsız değişkeni kamu borçları (BORC) ve kontrol değişken olarak ekonomik büyüme (EBUY)) kullanılmıştır. Modelde kamu borçlarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Model aşağıdaki denklemle verilmiştir:

$$\text{Model: } GINI_{2it} = \alpha_{it} + \beta_1 BORC_{it} + \beta_2 EBUY_{it} + u_{it}$$

3.4.1. Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Çalışmada değişkenlerin durağanlığını sınamak için Maddala ve Wu (1999) ile Im, Pesaran ve Shin (2003) panel birim kök testleri kullanılmıştır. Hatalar arasındaki otokorelasyon problemini çözen uygun gecikme uzunluğu olarak Schwartz bilgi kriteri tercih edilmiştir. Ayrıca seriler trend içermedikleri için serilerin sadece sabitli birim kök testleri uygulanmıştır. Birim kök testlerinin sonuçlarına Tablo 3.3.'te yer verilmiştir. Birim kök testlerinin sonuçları itibarıyla t istatistik değerleri ve olasılık sonuçları incelendiğinde; Modelde yer alan değişkenlerin seviyelerinde durağan olmadıkları tespit edilmiş, dolayısıyla değişkenlerin birinci farkları alınarak birim kök testleri uygulanmış ve değişkenlerin durağan hale geldikleri tespit edilmiştir.

Tablo 3.3: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Kullanılan değişkenler	Sabitli							
	Im, Pesaran ve Shin				Maddala ve Wu			
	Seviye		Birinci fark		Seviye		Birinci fark	
	T ist	Olas	T ist	Olas	T ist	Olas	T ist	Olas
BORC	-0.25832	0.3981	-1.49581*	0.0674	27.7140	0.1163	29.1074*	0.0857
EBUY	-0.29366	1.000	-18.3393***	0.0000	26.8395	1.0000	176.364***	0.0000
GINI	-0.62113	0.2673	-5.14068***	0.0000	26.7355	0.1429	65.1768***	0.0000

Not: *, **, *** sırasıyla % 10, % 5 ve % 1 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

3.4.2. Panel Eşbütünleşme ve Panel FMOLS Testi Sonuçları

Bu kısımda Model'in panel eşbütünleşme ve FMOLS testleri uygulama sonuçları tablolar halinde verilerek sonuçlar değerlendirilmiştir.

3.4.2.1 Kao (1999) Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Panel eşbütünleşme testleri seriler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla uygulanmaktadır. Modelde kullanılan bütün serilerin durağan olması şartıyla panel eşbütünleşme testleri uygulanabilmektedir. Bu bağlamda modelde kullanılan değişkenlerin tamamı birinci seviyede durağan hale geldiği için çalışmada eşbütünleşme testinin uygulanmasında herhangi bir sakınca görülmemektedir. Bu çalışmada Kao eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Kao eşbütünleşme testi sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin tespit edilmesi durumunda, bu ilişkiyi nihai olarak sapmasız tahmin etmek üzere değişkenlerin katsayılarının beklentiler doğrultusunda tutarlılığı test edilecektir.

Modelde yer alan kamu borçları ile gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki incelenmiştir. Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığı Kao eşbütünleşme testi uygulanarak araştırılmış ve testin sonuçları Tablo 3.4.'te sunulmuştur. Test sonucuna göre "Seriler arasında eşbütünleşme yoktur" şeklindeki sıfır hipotezi reddedilmiş, dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.4: Kao Eşbütünleşme Testi sonuçları

Model: $GINI_{2it} = \alpha_{it} + \beta_1 BORC_{it} + \beta_2 EBUY_{it} + u_{it}$		
	T. istatistiği	Olasılık
ADF	1.951581**	0.0255
Artık Varyansı	1.485776	
Heteroskedisite Tutarlı Varyans	1.176704	

Not: *, **, ***sırasıyla % 10, % 5 ve % 1 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

3.4.2.2. Panel FMOLS Testi Sonuçları

FMOLS ile değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerinin katsayıları ve yönü tahmin edilmiştir. Test sonuçları Tablo 3.5’de sunulmuştur:

Tablo 3.5: Panel FMOLS Testi Sonuçları

Model: $GINI_{2it} = \alpha_{it} + \beta_1 BORC_{it} + \beta_2 EBUY_{it} + u_{it}$			
Kullanılan değişkenler	Katsayı	T. istatistiği	Olasılık
BORC	0.073198 **	0.994952	0.0225
EBUY	-0.025026 **	-0.203379	0.0393

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 3.5’deki test sonuçları incelendiğinde, bağımsız değişken olan kamu borçları ile bağımlı değişken olan gelir dağılımı (Gini katsayısı) arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Tespit edilen ilişki %5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle borçlanmada meydana gelen bir artış Gini katsayısı değerinde bir artışa neden olduğu, dolayısıyla borçlanmanın gelir dağılımında eşitsizliği arttırdığı ifade edilebilir. Söz konusu bu durumun tersi olarak; borçlanmada meydana gelecek bir azalmanın gelir dağılımı eşitsizliğinde bir azalmaya yol açabileceği de düşünülebilir. Çünkü Gini katsayısı; 0 (sıfır) ile 1 (bir) değer aralığında 0’a yaklaştıkça gelir dağılımında eşitsizliğin azaldığını, 1’e yaklaştıkça da gelir dağılımında eşitsizliğin arttığını gösterir. Borçlanmanın Gini katsayısını pozitif etkilemesinin nedenlerinden biri; tasarruf eğilimi düşük alt ve orta gelir grubunda yer alan kişilerden, bir diğer ifadeyle ödeme gücüne sahip tüm bireylerden alınan vergilerin kamu borç senetlerini elinde bulunduran yüksek gelirli kişilere faiz gideri olarak transfer edilmesinin oluşturduğu olumsuz bir etki olduğu düşünülebilir. Ayrıca kamu borçlarındaki artışın reel faiz oranları yükseltip yatırımların azalmasına sebep olması dolayısıyla ekonomik büyümenin yavaşlamasına, istihdamın düşmesine ve ayrıca enflasyonist sonuçlar yaratması gibi etkiler ile dolaylı olarak gelir dağılımını olumsuz etkilediği ifade edilebilir.

Kontrol değişken olan ekonomik büyüme ile bağımlı değişken gelir dağılımı (Gini Katsayısı) arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Söz konusu ilişki % 5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Yani, ekonomik büyümede meydana gelen bir artış,

Gini katsayısı değerinde bir azalışa yol açtığı (sıfır'a yaklaştırdığı), diğer bir ifadeyle ekonomik büyümenin gelir dağılımındaki eşitsizliği azalttığı ifade edilebilir. Söz konusu bu sonuç Kuznets (1955) Hipotezini doğrular niteliktedir. Kuznets (1955) büyüme ile gelir dağılımı ilişkisini incelediği çalışmasında, ekonomik kalkınmanın ilk evrelerinde kalkınmaya paralel olarak gelir eşitsizliğinin artacağını, daha sonra yavaşlayacağını ve ekonomik kalkınma ilerledikçe gelir eşitsizliğinin azalmaya başlayacağını savunmaktadır.

3.4.3. Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Model'in değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Nedensellik testinde kullanılacak değişkenlerin durağan olması ön koşulu nedeniyle, nedensellik testinde değişkenlerin birinci fark değerleri kullanılmıştır. Test sonuçları Tablo 3.5'de sunulmuştur.

Tablo 3.6: Dumitrescu ve Hurlin Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Model: $GINI_{2it} = \alpha_{it} + \beta_1 BORC_{it} + \beta_2 EBUY_{it} + u_{it}$		
Değişkenler	K=1	
	Z_N^{HNC}	Olasılık
EBUY-GINI	0.98093	0.3266
GINI-EBUY	1.58614	0.1127
BORC-GINI	4.92774***	8.E-07
GINI-BORC	2.01560**	0.0438
BORC-EBUY	3.31222***	0.0009
EBUY-BORC	2.07721**	0.0378

Not: ***, **, * sırasıyla % 1, % 5 ve % 10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3.6'daki nedensellik testinin sonuçlarına göre, kamu borçları ile gelir dağılımı (Gini katsayısı) arasında ve kamu borçları ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile borçlanmada meydana gelen bir değişimin gelir dağılımında bir değişime yol açtığı, aynı şekilde gelir dağılımındaki bir değişimin de borçlanma oranında bir değişime yol açacağı, yine borçlanmadaki bir değişimin büyümede bir değişime yol açacağı, büyümedeki bir değişimin de borçlanmada bir değişime neden olacağı ifade edilebilir. Ekonomik büyüme ile gelir dağılımı (Gini katsayısı) arasında ise herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir. Diğer bir ifade ile büyümede meydana gelen bir değişimin, gelir dağılımında bir değişime yol açmadığı ifade edilebilir. Dolayısıyla

Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testinin söz konusu bu sonucuna göre borçlanılan kaynakların, reel ve yatırım harcamalarında kullanılarak üretim ve istihdamın yaratılması ile gelir dağılımında adaleti sağlamak için yapılan bir takım sosyal amaçlı transfer harcamalarında kullanılması, gelir düzeylerinde iyileşme oluşturarak gelir dağılımını olumlu etkileyeceği ifade edilebilir. Fakat borçlanılan kaynakların bütçe açıklarının giderilmesinde, cari harcamalarda kullanılmasında ve faiz giderlerinin finansmanında kullanılması durumunda gelir dağılımının olumsuz etkileneceği söylenebilir.

Testin sonuçları esas alınarak borçlanma ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisine de değinmek gerekirse; devletin tasarruf hacminin düşük olması nedeni ile ekonomik büyümeyi sağlayabilmesi için borçlanabildiği veya tasarruf hacmi yüksek olduğu için borçlanma oranının düşük olduğu ifade edilebilir.

SONUÇ

Dünya genelindeki tüm toplumlar için hem ekonomik hem de sosyal boyutuyla oldukça önem arz eden problemlerden biri gelir dağılımındaki adaletsizlik sorunudur. Sosyal devlet anlayışını benimseyen toplumlarda ekonomik kalkınma ve milli gelir artışını sağlama amacından ziyade, yaratılan gelirin üretim faktörleri arasında adil bölüşümünü sağlamak ile beraber refahın geniş kitlelere yayılması da öncelikli amaçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Devletin, adaleti sağlayabilmesi ve refahı geniş kitlelere yayabilmesi için serbest piyasada doğal olarak oluşan birincil dağılıma müdahale etmesi kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Adil bir gelir dağılımı gerçekleştirmek amacıyla devlet ekonomiye müdahalede bulunarak gelirin yeniden dağılımını sağlayabilmektedir. Devlet müdahalesi ile gerçekleştirilen bu dağılım politikasına çalışmanın teori kısmında da ifade edildiği gibi ikincil dağılım politikası denilmektedir. Bilindiği üzere ikincil dağılım politikası, adil bir gelir dağılımını gerçekleştirmek için bazı mali araçlardan yararlanmaktadır. Her ne kadar devlet borçlanma nedenleri ve sonuçları çeşitlilik gösterse de adil bir gelir dağılımı için yararlanılan önemli mali araçların bir tanesi de borçlanmadır.

Devlet tarafından uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların gelir dağılımına etkileri, devletin öncelikli amacına göre değişmekte ve gelir dağılımı üzerinde olumlu ya da olumsuz olabilmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğini olumlu ve/veya olumsuz etkileyen çok sayıda faktör vardır. Söz konusu bu faktörlerden biri de kamu borçlarıdır. Devletin ekonomik ve sosyal hayattaki görev ve fonksiyonlarının artmasına paralel olarak kamu harcamalarında sürekli bir artış seyri görülmektedir. Artan kamu harcamalarının finansmanında vergilerin yetersiz kalması durumunda, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler emisyon, özelleştirme ve borçlanma gibi alternatif kaynaklara yönelebilmektedirler. Dolayısıyla başlangıçta olağanüstü dönemlerde başvuru bir kaynak olan borçlanma, artık gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde olağan harcamalar için de başvuru bir kaynak olmuştur. Kamu kesimi açıklarındaki artışlara paralel olarak kamu borçlarında da artış seyri izlenmektedir.

Literatürde borçlanmanın ekonomik büyüme üzerinde hem pozitif hem de negatif etki oluşturduğu vurgulanmıştır. Kamu dış borçlanma yolu ile sağlanan kaynakların özel sektör yatırımlarını tamamlayıcı netliğindeki yatırımlara tahsis

edilmesi ve yatırımların bu kaynak ile beslenmesi ve verimliliğin artması borçlanmanın bir pozitif etkisidir. Borçlanılan kaynakların özel sektör yatırımları üzerindeki söz konusu bu pozitif etkisine literatürde çekme (crowding-in) etkisi denilmektedir. Ancak bütçe açıkları kamu borçlanma yolu ile finanse edildiği zaman bu durum reel faiz oranlarının artmasına ve özel yatırımların azalmasına, diğer bir ifadeyle dışlama etkisine (crowding out) yol açmaktadır.

Kamu kesiminin piyasadan yüksek faiz oranları üzerinden borçlanması ile özel kesimin fon kullanma imkânlarını kısıması, yatırımları, üretimi ve büyüme hızını azaltmakta, istihdamı azaltmakta, reel ekonomiyi küçültmekte, dolayısıyla gelir dağılımı üzerinde dolaylı olarak olumsuz bir etki yaratmaktadır.

Borçların gelir dağılımı üzerindeki doğrudan etkisi, borçların anapara ve faiz ödemesinin itfası sonucunda doğrudan doğruya gelir transferinin gerçekleşmesi ile ortaya çıkmaktadır. İç borçlanmanın gelir dağılımı üzerindeki doğrudan etkisi, borç anapara ve faizi ödemesi sırasında ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; tasarruf eğilimi düşük olan alt ve orta gelir düzeylerinde bulunan kişilerden alınan vergi gelirleri, tasarruf eğilimi yüksek ve kamu borçlanma senetlerini elinde bulunduran yüksek gelirli kişilere faiz giderleri olarak transfer edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Vergi ödeyenlerle devlete borç verenlerin aynı kişi veya kuruluşlar olması durumunda gelir dağılımında herhangi bir adaletsizlik söz konusu olmamaktadır. Ancak, vergi verenler ile borç faiz geliri elde edenler farklı kişiler ise gelir dağılımı vergi verenlerin aleyhine bozulmaktadır.

Dış borçlarda, borcu verenler ülke dışında yerleşik olan kişi ve kurumlar oldukları için dış borçların gelir dağılımı üzerindeki doğrudan etkisi ortaya çıkmaz. Borçların dolaylı etkileri ise büyümeyle bağlantılı olarak ortaya çıkar. Dış borç alınarak yapılan kamu harcamalarından yararlanan kişilerle vergi ödeyip borç servisini karşılayanların farklılığı ölçüsünde borçlanma, geliri yeniden dağıtacaktır. Alınan bir dış borç toplumun geniş kesimini oluşturan alt ve orta gelirliilerin yararlandığı kamu harcamalarının finansmanında kullanıldığı sürece gelir dağılımına iyileştirici etki yapacaktır.

Bu çalışmada panel veri analizi yöntemini kullanarak 10 Avrupa Birliği ülkesindeki (geçiş ekonomileri) 2007-2017 dönemine ilişkin kamu borçları ve ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi test edilmiştir. Çalışmada gelir dağılımını temsilen Gini katsayısı bağımlı değişken, kamu borçları bağımsız değişken ve ekonomik büyüme ise kontrol değişken olarak kullanılmıştır. Panel veri analizinde,

serilerin durağanlığını test etmek için birim kök testlerinden Maddala ve Wu (1999) ile Im, Perasan, Shin (2003) testleri kullanılmış, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi test etmek için Kao (1999) panel eşbütünlük testi, uzun dönemli ilişkilerin katsayıları ve yönünün tahmini için panel FMOLS testi kullanılmıştır. Panel FMOLS testi sonucuna göre kamu borçları ile Gini katsayısı arasında % 5 düzeyinde anlamlı bir pozitif ilişki tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle borçlanma, gelir dağılımında eşitsizliğin artmasına neden olmuştur. Çünkü Gini katsayısı '0' ile '1' arasında değer almakta ve Gini katsayı değeri 0'a yaklaştıkça gelir dağılımında eşitsizlik azalırken 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında eşitsizlik artmaktadır. Ekonomik büyüme ile Gini katsayısı arasında % 5 düzeyinde anlamlı bir negatif ilişki tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle ekonomik büyüme Gini katsayısını negatif etkileyerek, Gini katsayısını 0'a yaklaştırmış ve gelir dağılımında eşitsizliğin azalmasına yol açmıştır. Öte yandan değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi ise Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Dumitrescu ve Hurlin (2012) testinin sonucunda borçlanma ile Gini katsayısı arasında ve borçlanma ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle borçlanma oranındaki bir artış veya bir azalış Gini Katsayısı ve ekonomik büyümede oranında bir artışa veya bir azalışa yol açabilir. Aynı şekilde Gini katsayısı ve ekonomik büyüme oranındaki bir artış veya bir azalış da borçlanma oranında bir artış veya bir azalışa yol açabilir.

Gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik borçlanma politikası önerileri şu şekilde sıralanabilir:

- Kamu borçlarında meydana gelen sürekli artışlar, reel faiz oranlarını yükselmesine, yatırımların azalmasına, dışlama etkisine ve borçların sürdürülemez hale gelmesine yol açmaktadır. Bu durumlar ise ekonomik büyümenin yavaşlamasına, istihdamın düşmesine ve yüksek enflasyona yol açarak gelirlerin reel olarak düşmesine ve dolaylı olarak gelir dağılımının olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla devlet düşük faizli ve enflasyonist etkileri daha az olan uzun vadeli borçları tercih etmesinin faydalı olabileceği ifade edilebilir.
- Borçlanılan kaynaklar bütçe açıkları, bir takım cari harcamalar ve röfinansman kredilerinde kullanılması durumunda alt ve orta gelir grubunda bulunan kişilerden üst gelir grubunda bulunan kişilere doğru sürekli ve doğrudan bir

kaynak transferi gerçekleşecektir. Şöyle ki; tasarruf eğilimi yüksek üst gelirli kişilerden kamu borçlanma senetlerine sahip olanlar, söz konusu senetlerin faiz getirisinden faydalanıp gelirlerini biraz daha arttırabilirken, tasarruf eğilimi düşük ve tüketim eğilimi yüksek olan alt ve orta gelir grubundaki kişiler vergiler üzerinden borçlanmanın maliyetini, diğer bir ifadeyle faiz giderini finanse ederler. Bu durum ise gelir dağılımındaki eşitsizliği daha da arttırmaktadır. Bu durumun önüne geçilmesi için kamu vergi gelirleri içindeki dolaylı vergiler ile stopaj oranlarının azaltılmasının faydalı olacağı ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle vergilendirmede adalet ilkesi esas alınarak dolaysız ve beyana dayalı vergi gelirleri oranının arttırılmasının gerektiği ifade edilebilir. Çünkü gelir ve servet üzerinden alınan vergilerin oransal düşüklüğü, bütçe finansmanında zenginin de fakirinde eşit olarak ödediği dolaylı vergileri ön plana çıkarmaktadır.

- Kamu borçlanması yoluyla elde edilen kaynakların cari harcamalarda ya da bütçe açıklarının finansmanında kullanılması yerine, ekonomik büyümeyi ve istihdamı arttıracak yatırım alanlarında kullanılması gelir dağılımında eşitsizliğin azalması veya gelirin daha adil bir dağılım göstermesi için faydalı olabileceği ifade edilebilir. Böylece hem borçlar kendi kendini finanse edebilecek hem de geri ödeme aşamasında gelir dağılımı ile beraber bir takım ekonomik faktörlerin olumsuz olarak etkilenmesinin önünün kesilebileceği söylenebilir.

Ekonomik büyümenin gelir dağılımını olumlu etkilemesinin devamını sağlamak için ülkelerin alması gereken bir takım tedbirler şu şekilde sıralanabilir:

- Yatırımların artışı için reel faiz oranları gelişmiş ülkeler seviyesinde tutulmasının faydalı olacağı ifade edilebilir. Bu durumda dışlamanın etkisi azaltılabilir, ekonominin küçülmesi önlenir ve istihdamın azalmasının önü kesilerek dolaylı olarak gelir dağılımının olumsuz etkilenmesinin önüne geçilebilir.
- Ekonomik büyümenin devamını sağlamak için daha fazla verim sağlanacak üretimler gerçekleştirilebilir. Üretimlerde daha fazla verim sağlayabilmek için de emeğin niteliği iyileştirilmesinin, mesleki eğitime daha fazla önem verilmesinin, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasının ve eğitim kalitesinde var olan farklılıkların minimize edilmesinin önem arz ettiği ifade edilebilir. Bu

durum devlet ve özel okullar arasında oluşan kalite farklılıklarının giderilmesi sağlayabilir ve böylece düşük gelirliler de belirli bir eğitim düzeyinden geçmeleri sağlanarak nitelikli bir birey düzeyine gelmeleri sağlanabilir. Bu şekilde gelir dağılımının daha adil bir dağılım göstermesi sağlanabilir.

- Diğer önemli bir husus ise kayıt dışı ekonominin yaygınlaşması, etkin bir vergi tahsilâtını önleyeceği için kayıt dışı ekonominin önlenmesine yönelik denetimlerden ziyade toplumu meydana getiren bireylere erken yaşlarda temel eğitimleri ile beraber vergi bilincinin aşılması açısından müfredat dâhilinde eğitimlerin verilmesi faydalı olacağı söylenebilir. Çünkü kayıt dışı ekonomi hem ekonomiyi küçülmede hem de vergi yükünün toplumun geneline dağılmasını engelleyerek adaletten uzak, haksız kazançlara yol açabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Açba, S. (1994). *Devlet Borçlanması*, Afyon.
- Afonso, A. & Alves, J. (2014). *The Role of Government Debt In Economic Growth*. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 18.10.2018 tarihinde alınmıştır.
- Akça, H., Ünlükaplan, İ., & Yurdadoğ, V. Kayıt Dışı Ekonomi, Yolsuzluk ve Kayıt Dışı Devlet. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 211-227. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 16.09.2018 tarihinde alınmıştır.
- Akdağ, A. (2007). Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyümeye Etkisi. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 27.08.2018 tarihinde alınmıştır.
- Akdoğan, A. (1993), *Kamu Maliyesi*, Gazi Büro Kitabevi, 4.baskı., Ankara
- Akkoç, F., & Demir, S. (2011). Kayıt Dışı Ekonominin Türkiye'deki Düzeyi ile Muhasebe Meslek Mensuplarının, Vergi Denetmenlerinin ve İşletme Yöneticilerinin Kayıt Dışı Ekonomiyi Algılamaları: Aydın İli Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 1-12.
- Aksu, Ö. A. (1993). *Gelir ve Servet Dağılımı*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Aktaç, M.(1984). "Ekonomik İstikrar Aracı Olarak Gelirler Politikası ve Yöntemleri" *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt V, Sayı 1, 205-207. Bursa.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2002a). Gelir Dağılımında Adalet (siz)'lik ve Gelir Eşit (siz) liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, 1-21. <http://www.canaktan.org> adresinden 14.09.2018 tarihinde alınmıştır.
- Aktan, Ç. C., & Vural, İ. Y. (2002b). Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Coşkun Can Aktan (ed.), *Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, Ankara. <http://www.canaktan.org> adresinden 16.09.2018 tarihinde alınmıştır.

- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2002c). Makro Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk. *Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, Ankara, 2002. .
<https://scholar.google.com.tr> adresinden 16.09.2018 tarihinde alınmıştır.
- Aktaş, C. (2009). Türkiye'nin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 27.04.2019 tarihinde alınmıştır.
- Akyüz, Y. (2009). *Sermaye Bölüşüm Büyüme* (7 baskı). Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık.
- Alkin, E. (1981). *Gelir ve Büyüme Teorisi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Alkin, E., Yıldırım, K., Özer, M., Şıklar, İ.(Ed) (2005). *İktisada Giriş*. TC Anadolu Üniversitesi Yayını (Yayın No. 1456).
- Altıntaş, H., Çetintaş, H., & Taban, S. (2008). Türkiye'de Bütçe Açığı, Parasal Büyüme ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1992–2006). <https://scholar.google.com.tr> adresinden 23.10.2018 tarihinde alınmıştır.
- Amoateng, K., & Amoako-Adu, B. (1996). Economic Growth, Export and External Debt Causality: The Case of African Countries. *Applied Economics*, 28(1), 21-27.
- Arsan, Ü. (1979). Kamu Borçlarının Sınıflandırılmaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt.34 sayı.(01).
- Arslan, R. (2010). Sosyal Piyasa Ekonomisi 2008–2009 Ekonomik Mali Krizini Önleyebilir miydi?. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(13), 15-26.
- Ataç, B. (2006). *Maliye Politikası*, (7. Baskı). Eskişehir: Etam A. g. Matbaa Tesisleri.
- Ataman, B. C.(1996). Neo Keynesci bölüşüm Teorisi: Ücret-Fiyat Sarmalı ve Gelirler Politikası *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01). <http://dergipark.gov.tr> adresinden 30.08.2018 tarihinde alınmıştır.
- Ay, H. Haydanlı, M . (2017). Vergi Yükü Ekseninde Toplumsal Yapının Gelir Dağılımı ve Yoksullukla İlişkisi. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 27.09.2018 tarihinde alınmıştır.

- Aydın, M. (2016). Dağılımındaki Adaleti Sağlamada Zekât Müessesesi ve Gini Katsayısı. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 55-72.
- Ayşe, A. R. I., & Zeren, F. (2011). CO2 Emisyonu ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Analizi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 37-47.
- Bağcı, H. (2001) “Kamu Borçları Yönetimi ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme”. *Ankara Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No: 135*
- Bağdigen, M. ve Abdulhakimoğulları, E. (2005). Borç Servisi ile Kamu Gelir ve Harcamaları Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(2).
- Bakar, A., & Hassan, S. (2008). Empirical Evaluation on External Debt of Malaysia. *International Business & Economics Research Journal*, 7(2), 95-108. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 01.10.2018 tarihinde alınmıştır.
- Bakkal, S. Ve Gürdal, T. (2007). İç Borçlanmanın Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2(2).
- Baltagi, B. (2008). *Econometric Analysis Of Panel Data*. John Wiley & Sons.
- Başar, A. (2004). “Nur’dan Cümleler”, Zafer Yayınları, Altıncı Baskı. İstanbul,
- Başaran, A.(2017), Adam Smith ve Karl Marx’ın Düşüncelerinde Sınıf Kavramının Yeri. *Politik Ekonomik Kuram*, 1(1), 214-237. <http://dergipark.gov.tr/> adresinden 25.08.2018 tarihinde alınmıştır.
- Batirel, Ö. Faruk (1990), *Kamu Maliyesi Teorisine Giriş*. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Yayın No:492.
- Bayraktar, Y. (2009). İç Borçlanmanın Ekonomik ve Sosyal Etkileri: 1980 Sonrası Türkiye Deneyimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0 (34), 285-313. <http://dergipark.gov.tr/erciyesiibd/issue/5891/77975> adresinden 28.02. 2018 tarihinde alınmıştır.
- Bayramiç, M. H. (2006). Türkiye’de Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümleri. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

- Bedir, S. (2007). Kamu Borçlarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri. *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Erzurum.
- Bedir, S. ve Karabulut, K. (2011). İç Borçların Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25 (1), 13-30. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/atauniiibd/issue/2697/35625> adresinden 22.10.2018 tarihinde alınmıştır.
- Bilen, M., & Yumusak, I. G. (2004). Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme (No. 0404016). <https://ideas.repec.org> adresinden 22.09.2018 tarihinde alınmıştır.
- Bilge, S., Saygılıoğlu, N., Ulusoy, A., Yılmaz, B.E., Tosunoğlu, Ş.(Ed), Tekin, F. (Ed) (2012). *Devlet Borçları* (1.Baskı). Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayını No:2571. Açık Öğretim Yayını No:1541.
- Bilgili, F., & Bilgili, E. (1998). Bütçe Açığının Cari İşlemler Üzerindeki Etkileri: Teori ve Uygulama. *Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* <https://scholar.google.com.tr> adresinden 27.10. 2018 tarihinde alınmıştır.
- Bilgili, Y. (2013). *Karşılaştırmalı İktisat Okulları Ders Notları (Makro İktisadın Teorik Esasları)*. (Yenilenmiş 9. Baskı). İstanbul: İkinci Sayfa Basım Yayım Dağıtım.
- Bilginoğlu, M. A., & Aysu, A. (2008). Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31), 1-23.
- Boratav, K. (1963). Gelir Dağılımı ve Tüketim Eğilimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 18(01).
- Boratav, K. (1965). *Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı*. Sevinç Matbaası, İstanbul-1995.
- Boratav, K. (1969). *100 Soruda Gelir Dağılımı*. Gerçek Yayınevi, 1.
- Bozoklu, Ş., ve Yılandı, V. (2013). Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Gelişmekte Olan Ekonomiler İçin Analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2),161-187

- Bükey, A. M. (2016). İktisadi Krizler Bağlamında Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, <http://acikerisim.istanbul.edu.tr> adresinden 22.11.2018 tarihinde alınmıştır.
- Bükey, A. M. & Çetin, B. I. (2017). Türkiye’de Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörlerin En Küçük Kareler Yöntemi ile Analizi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(1). <http://maliearastirmalari.org> adresinden 10.10.2018 tarihinde alınmıştır.
- Ceylan, S., & Durkaya, M. (2011). Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Asimetrik Ko-entegrasyon Analizi. *Iktisat Isletme ve Finans*, 26(301), 91-115.
- Chowdhury, A. (2001). External Debt and Growth in Developing Countries: A sensitivity and Causal Analysis. *WIDER-Discussion Papers*. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 27.10.2018 tarihinde alınmıştır.
- Cohen, D. (1993). Low Investment and Large LDC Debt in The 1980's. *The American Economic Review*, 437-449.
- Çataloluk, C. (2009). Kamu Borçlanması, Gerçekleşme Biçimi ve Makro Ekonomik Etkileri (Teorik Bir Yaklaşım, Türkiye Örneği. *Balikesir University Journal of Social Sciences Institute*, 12(21). <https://scholar.google.com.tr> adresinden 22.04.2018 tarihinde alınmıştır.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 59(2), 89-132.
- Çevik, N. K. & Cural, M. (2013). İç Borçlanma, Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisi: 1989-2012 Dönemi Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi*, 165, 115-139.
- Çiçek, H., Gözegir, S. ve Çevik, E. (2010). Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990–2009). <https://scholar.google.com.tr/scholar> adresinden 02.03.2018 tarihinde alınmıştır.
- Çöğürçü, İ., & Çoban, O. (2011). Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye örneği (1980-2009). <https://scholar.google.com.tr> adresinden 27.02.2018 tarihinde alınmıştır.

- D.P.T, (1994). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu. DPT. Yayınları, Ankara.
- D. P.T, (2001). Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001,2005).Ankara: DPT Yayınları. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zet%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/76/oik610.Pdf>, adresinden 16.08.2018 tarihinde alınmıştır.
- Dağdemir, Ö. (1998). Ekonomik Kalkınma Sürecinde Gelir Eşitsizliği Sorunu ve Makroekonomik Göstergeler. *Ekonomik Yaklaşım*, 9(30), 41-58.
- Danışoğlu, A. Ç. (2004). Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 19.09.2018 tarihinde alınmıştır.
- Demir, M., Çevik, S., & Beşer, M. K. (2005). Kamu Kesimi Finansman Açıklarının Ekonomik Etkileri: Türkiye Üzerinde Bir İnceleme. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Cilt XX, Sayı 1*. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 22. 04. 2018 tarihinde alınmıştır.
- Demir, M. ve Sever, E. (2008). Kamu İç Borçlanmasının Büyüme, Faiz ve Enflasyon Oranı Üzerindeki Etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (25), 170-196. <http://dergipark.gov.tr/esosder/issue/6139/82372> adresinden 27.02.2018 tarihinde alınmıştır.
- Demir, M. ve Sever, E. (2009). Kamu Açıkları ve Borçlanma İlişkisi: Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan Üzerine Bir Uygulama. *Sosyoekonomi dergisi* 9(9).
- Dişbudak, C., & Süslü, B. (2007). Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Makroekonomik Faktörler. *Ekonomik Yaklaşım*, 18(65), 1-23.
- Doğan, C., & Uzunhasanoğlu, D. (2007). Ekonomik ve Mali Politikaların Gelir Dağılımına Etkisi 1980-2005 Türkiye. *Maliye Hesap Uzmanları Vakfı yayını*, Ankara.

- Doğan, İ. (2012). Borçlanmanın Büyüme Üzerinde Dinamik Etkilerinin Analizi: Teori ve OECD Panel Data Çalışması. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora tezi* <https://tez.yok.gov.tr> adresinden 29.01.2018 tarihinde alınmıştır.
- Doğanalp, N. (2015). Kamu İç Borcu ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 181-188.
- Doğruyol, C. O. (2009). *Kamu Maliyesi: Bütçe ve Borçlanma: Müfettişlik, uzmanlık, yeterlilik, kaymakamlık, KPSS sınavlarına hazırlık*. (Güncellenmiş 3. Baskı). Savaş Yayınevi.
- Doğruyol, C. O. (2012). *Kamu Maliyesi: Bütçe ve Borçlanma: Müfettişlik, uzmanlık, yeterlilik, kaymakamlık, KPSS sınavlarına hazırlık*. (6. Baskı). Savaş Yayınevi.
- Dollar, D., & Kraay, A. (2002). Growth Is Good For The Poor. *Journal of Economic Growth*, 7(3), 195-225. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 24.08.2018 tarihinde alınmıştır.
- Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing For Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö. ve Gümüş, E. (2012) *Kamu Maliyesi*. (4. Baskı) Bursa: Ekin Yayınevi.
- Eğilmez, M. (2012). *Makro Ekonomi Türkiye'den Örneklerle* (4. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M.(2015). *Hazine*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Eker, A. (1997). *Kamu Maliyesi*, Anadolu Matbaası, İzmir,
- Eker, A., & Meriç, M. (1999). *Devlet Borçları:(kamu kredisi)*. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü.
- Erdem, M. (2015). *Devlet Borçları*. (6. Baskı). Ekin Kitabevi.
- Erdem, M., Şenyüz, D., ve Tatlıoğlu, İ. (2012). *Kamu Maliyesi*, 10. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- Ergün, S., & Polat, M. A. (2015). OECD Ülkelerinde co2 Emisyonu, Elektrik Tüketimi ve Büyüme İlişkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (45), 115-141.
- Erol, A. (1992). *Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'de Devlet Borçları: 1981-1990*. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Araştırma, Plânlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.
- Erol, A. (2004). Borçlanmanın Ekonomik Etkileri. *Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar*, (479).
- Ersezer, D., & Ulutürk, S. (2004). Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (46), 149. <http://dergipark.gov.tr> adresinden 22.09.2018 tarihinde alınmıştır.
- Ertekin, Ş. (2018). Kamu Borçlarının Gelir Dağılımı Üzerine Olası Etkileri: OECD Ülkeleri Üzerine Panel Nedensellik Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(4), 334-348. <http://dergipark.gov.tr> adresinden 10. 05. 2019 tarihinde alınmıştır.
- Eurostat (2019a). General Government Gross Debt - Annual data <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=teina225&plugin=1>, adresinden 22. 04.2019 tarihinde alınmıştır.
- Eurostat (2019b). Gini Coefficient of Equivalised Disposable Income, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12 adresinden 22. 04.2019 tarihinde alınmıştır.
- Egeli, H. A. ve Egeli, P. (2007) “İhracat –Milli Gelir İlişkisi: Asya Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi”. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Bildiri Özetleri Kitabı*, ICANAS, 38, Ankara, 101-118.
- Evgin, T. (1994). 90'lı Yıllarda Bütçe Ve Bütçe Açığının Finansmanı. *Ekonomik Yaklaşım*, 5(13), 19-46
- Fosu, A. K. (1996). The Impact of External Debt on Economic Growth in Sub-Saharan Africa. *Journal of Economic Development*, 21(1), 93-118. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 28.09.2018 tarihinde alınmıştır.

- Gedikli, B. (1997). Türkiye de Dış Borçlar Sorunu ve İktisadi Büyüme. *Maliye Dergisi*, (124), 24-38.
- Glasberg, D. S., & Ward, K. B. (1993). Foreign Debt and Economic Growth in The World System. *Social Science Quarterly*, 74(4), 703-720.
- Gök, A. (2003). Türkiye'de İç Borçlanmanın Ekonomik Etkileri. *T.C. Marmara Üniversitesi. İ.İ.B.F. Dergisi. Cilt. XVIII. Sayı.1*
- Gregorio, J. D., & Lee, J. W. (2002). Education and Income Inequality: New Evidence From Cross-Country Data. *Review of Income and Wealth*, 48(3), 395-416.
- Griffin, K. B., & Enos, J. L. (1970). Foreign Assistance: Objectives and Consequences. *Economic Development and Cultural Change*, 18(3), 313-327.
- Güçlü, S., & Bilen, M. (1995). 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler. *Yeni Türkiye Dergisi*, 6, 160-171. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 12.07.2018 tarihinde alınmıştır.
- Gül, E. (2016). Türkiye'de 1990-2010 Dönemi Gelir Dağılımı Problemleri ve Problemlerin Çözümünde Kullanılan Ekonomi Politikaları Üzerine Bir Analiz (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). <https://scholar.google.com.tr> adresinden 10.07.2018 tarihinde alınmıştır.
- Gümrah, M. (2011). İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Hisse Senedi Getirileri Ve İşlem Hacmi İlişkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu <https://tez.yok.gov.tr> adresinden 27.04.2019 tarihinde alınmıştır.
- Gürdal, T., & Yavuz, H. (2015). Türkiye'de İç Borçlanma-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1990–2012 Dönemi Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 27.10.2018 tarihinde alınmıştır.
- Gürdal, T., Altundemir, M. Emin ve Şanver, C. (2015). *Maliye Politikası*. (4.Baskı).Sakarya: Kitap Matbaa.

- Hansen, H. (2001, August). The Impact Of Aid and External Debt On Growth and Investment: Insights From Cross-Country Regression Analysis. *In WIDER Conference on Debt Relief* (Vol. 17, p. 18).
- Hossain, A. A., & Chowdhury, A. (1998). *Open-Economy Macroeconomics For Developing Countries*. Books.
- <http://www.mevzuat.gov.tr>, 2018.
- Im, K. S., Pesaran, M. H., & Shin, Y. (2003). Testing For Unit Roots in Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics*, 115(1), 53-74.
- Işık, K., Karayılmazlar, E., Organ, İ. ve Işık, H. (2005). *Devlet Borçları*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- İltaş, Y. (2015). Temel Makroekonomik Göstergelerin İşletme Sermayesi Üzerine Etkisinin İncelenmesi BİST'te Sektörler Arası Bir Karşılaştırma, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- İnal, A. (2009). Durağan Olmayan Paneller ve Bir Uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- İnce, M. (2001), *Devlet Borçları ve Türkiye*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kao, C. (1999). Spurious Regression and Residual-Based Tests for Cointegration in Panel Data. *Journal of Econometrics*, 90(1), 1-44.
- Kara. M. (2001). Türkiye'nin Ekonomik Büyüme Sürecinde Dış Borç Çıkmazı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1).
- Karagöl, E. (2006). The Relationship Between External Debt, Defence Expenditures and GNP Revisited: The Case of Turkey. *Defence and Peace Economics*, 17(1), 47-57. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 19.10.2018 tarihinde alınmıştır.
- Karagöl, E. (2012). The Causality Analysis of External Debt Service and GNP: The Case of Turkey. *Central Bank Review*, 2(1), 39-64.

- Karataş, V. (2004). IMF Destekli İstikrar Programları ve Gelir Dağılımına Etkisi Türkiye Örneği. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. <https://tez.yok.gov.tr> adresinden 30.01.2018 tarihinde alınmıştır.
- Kaya, M. (2010). Türkiye’de 1980 Sonrası Kamu Kesimi İç Borçlanmasının Özel Sektör Yatırım ve Tasarrufları Üzerindeki Etkisi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr> adresinden 31.01.2018 tarihinde alınmıştır.
- Kayrakçı, B. (2006). *Türkiye’de Kamu Borçlanma Politikası ve Fonksiyonel Gelir Dağılımı İlişkisi* (DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü). Doktora Tezi <https://scholar.google.com.tr> adresinden 01.02.2018 tarihinde alınmıştır.
- Kazgan, G. (2012). *İktisadî Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. Remzi Kitabevi.
- Kepenek, Y.& Yentürk, N. (2000). *Türkiye Ekonomisi*. Remzi Kitabevi, 10. Baskı
- Koçak, E. (2016). Demokrasi, Ekonomik Özgürlükler ve Büyüme: Teori ve Ampirik Uygulama. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 27.04.2019 tarihinde alınmıştır.
- Kurtipek, R. (2011). Türkiye İçin Gelir Grupları Arası Gelir Oluşum İlişkisinin Miyazawa Yöntemiyle İncelenmesi. *Kalkınma Bakanlığı, Yayın, (2830)*. Uzmanlık Tezi,
- Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*, 45(1), 1-28. <https://www.jstor.org> adresinden 25.10. 2018 tarihinde alınmıştır.
- Maddala, G. S., & Wu, S. (1999). A Comparative Study of Unit Root Tests With Panel Data and A New Simple Test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61(S1), 631-652.
- Maghyreh, A., & Omet, G. (2002). External Debt and Economic Growth İn Jordan: The Threshold Effect. <https://scholar.google.com.tr>, adresinden 10.29.2018 tarihinde alınmıştır.

- Maraşlı, O.(2016). “Faiz ve Sosyal Adalet: Reel Faiz Oranının Gelir Adaletsizliği Üzerindeki Etkisi”. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 2(1), 77-118.
- Marx, K. (2011). *Kapital I* (Çev. N. Satlıgan ve M. Selik). İstanbul: Yordam Kitap.
- Miynat, M. (1997). Türkiye'de 1987-1997 Döneminde İç Borçların Gelişimi Ve Gelir Dağılımına Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 259-274.
- Mutlu, A. (1994), “Türkiye’de Enflasyon Olgusu ve Enflasyonun Gelir Vergisi Üzerinde Etkileri, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı.21, Eylül Ekim, 1994
- Nazlıoğlu, Ş. (2010). Makro İktisat Politikalarının Tarım Sektörü Üzerindeki Etkileri: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Karşılaştırma. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kayseri. . Yayınlanmamış Doktora Tezi,
- Oğuş, A.(2010). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı”, <http://eco.ieu.edu.tr/people/aogus/kongre> adresinden 22.08.2018 tarihinde alınmıştır.
- Orhan, O. Z. (1999). *Türkiye’de Tarımsal Destekleme ve Taban Fiyatları Politikası*. İstanbul Ticaret Odası.
- Özbilen, Ş. (2013). *Makro Modellerde Kamu İç Borçlanması. (Türkiye Uygulaması 1980-1995)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özdemir, D., Emsen, Ö. S., Gencer, A. H., & Kılıç, C. H. (2011). Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkileri: Geçiş Ekonomileri Deneyimi. In *International Conference on Eurasian Economies*(pp. 440-447). <https://scholar.google> adresinden 26.08.2018 tarihinde alınmıştır.
- Özgüven, A. (2001). *İktisadi Düşünceler-Doktrinler ve Teoriler*. Filiz Kitabevi.
- Özmucur, S. (1996). *Türkiye’de Gelir Dağılımı, Vergi Yükü, ve Makroekonomik Göstergeler*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, N. (2010). Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü. *Çalışma ve Toplum*, 1, 59-90. <https://scholar.google> adresinden 22.08.2018 tarihinde alınmıştır.

Öztürk, N. (2016). *Kamu Maliyesi*. Güncellenmiş 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayıncılık

Öztürk, N. (2016). *Maliye Politikası*. Ekin Yayınevi, (Güncellenmiş 4. Baskı).

Öztürk, N. (2017). *Gelir Dağılımının İktisadi Analizi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Palamut, M. E. ve Yüce, M. (2001), “Türkiye’de 1980-2000 Döneminde Gerçekleşen Gelir Dağılımının İstenen Vergi ile Eğitim ve Sağlık Harcamaları Arasındaki İlişkisi” *Türkiye 16. Maliye Sempozyumu, 28-31 Mayıs 2001, Antalya* <http://www.maliyesempozyumu.org/> adresinden 15.09.2015 tarihinde alınmıştır.

Palaz, S., Şenergin, Ö., & Öksüzler, O. (2013). Eğitim Düzeyi Farklılıklarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye Örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2). <https://scholar.google> adresinden 20.09.2018 tarihinde alınmıştır.

Paudel, R., & Shrestha, M. B. (2006). The Role of External Debt, Total Trade and Labour Force in Economic Growth: The Case of Nepal. *The Business Review, Cambridge*, 5(2), 130-136.

Pehlivan, O. (2009). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Derya Yayınevi.

Rakıcı, C. (2008). Gelir Dağılımının Düzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği (*Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü*) <https://scholar.google> adresinden 22.09.2018 tarihinde alınmıştır.

Sarı, R. (2003). Gelir Dağılımında Eğitim Faktörü: Kentsel Bazda Bir Örnek. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(02).

Saygılıoğlu, N., Ulusoy, A., Yılmaz, B.E., Bilge, S., Tosunoğlu, Ş.(Ed), Tekin , F(Ed). (2012). *Devlet Borçları* (1.Baskı). Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayını No:2571. Açık Öğretim Yayını No:1541.

Schlarek, A. (2004). Debt and Economic Growth in Developing and Industrial Countries. *Lund University Department of Economics Working Paper, 2005*, 34. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 29.10.2018 tarihinde alınmıştır.

- Serieux, J., & Samy, Y. (2001, August). The Debt Service Burden and Growth: Evidence From Low Income Countries. In *WIDER Conference on Debt Relief* (pp. 17-18).
- Serter, N. (1994). *Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınevi, İstanbul.
- Smith, A. (1997). *Ulusların Zenginliği*, Çeviren: Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı. Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Soğancılar, E. (2007), İç Borçlanma Politikasının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, <https://tez.yok.gov.tr> adresinden 31.02.2018 tarihinde alınmıştır.
- Sönmez, M. (1990). *Türkiye'de Gelir Eşitsizliği* (5. Baskı). İletişim Yayınları.
- Sugözü, İ. H. (2010). *Devlet Borçları, IMF-Dünya Bankası ve Türkiye*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Sürücü, Z. (2007). Türkiye'de Gelir Dağılımı Bozukluğunu Önlemeye Yönelik Kamu Politikaları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü* Yüksek Lisans Tezi.
- Şaşmaz, M. Ü. (2015). Küreselleşme Sürecinde Ekolojik Riskleri Azaltmada Çevresel Vergilerin Etkisi: Avrupa Birliği Örneği. Yönetim ve Ekonomi: *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr> adresinden 27.04.2019 tarihinde alınmıştır.
- Şeker, M. (2006). Dış Borçlanmaya Teorik Bir Bakış ve Dış Borçların Ekonomik Etkileri. *Sosyoekonomi*, 3(3). <https://scholar.google.com.tr> adresinden 7.30.2018 tarihinde alınmıştır.
- Şen, H., Saruç, T., Keskin, A. (2008). *İktisadi Kalkınmanın Finansmanı*, Ekin Kitapevi,
- Şenses, F. (2003). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Şimşek, F. (2012). Türkiye'de Borçlanmanın Gelişimi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1).

- Taşcı, K., & Telli, Ç. (2007). Bilgi Ekonomisinin Kuramsal Çerçevesi. *XII'inci Türkiye'de İnternet Konferansı*, 8-10. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 7.30.2018 tarihinde alınmıştır.
- Tatoğlu, F. Y. (2013). İleri Panel Veri Analizi-Stata uygulamalı (2. Baskı). *İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ.*
- Tayyar, A.E.(2011). Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Makroekonomik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Bir Ekonometrik Analiz. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* . Yüksek Lisans Tezi. <https://tez.yok.gov.tr> adresinden 31.02.2018 tarihinde alınmıştır.
- Tokatlıoğlu, M., & Selen, U. (2017). *Maliye Politikası*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Tosunoğlu, Ş.(Ed), Saygılıoğlu, N., Ulusoy, A., Yılmaz, B.E., Bilge, S., Tekin, F.(Ed) (2012). *Devlet Borçları* (1.Baskı). Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayını No:2571. Açık Öğretim Yayını No:1541.
- Tuncer, S. (1970). Gelirin Yeniden Dağılımı. *İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul*, (s. 8).
- Tural, A. (1996). *Devlet Borçları*. (5. Baskı), İzmit: Kocaeli Üniversitesi Yayın No:172,
- Turhan, S. (1993). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Filiz Kitabevi.
- Tüğen, K. (1999). *Devlet Bütçesi*. (2. Baskı). İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Tüğen, K.(Ed), Egeli, H.(Ed) ve Tandırcıoğlu, H.(Ed), (2018). *Devlet Borçları*. İzmir: KitapAna Yayınevi
- Türk, İ. (1989). *Maliye Politikası*. Sevinç Yayınevi, 8.baskı, İstanbul.
- Türk, İ. (1992). *Kamu Maliyesi*, Turan Kitabevi, 1.baskı, Ankara.
- Türk, İ. (2004). *Maliye Politikası*, Turhan Kitabevi, 16.Baskı, Ankara.
- Uluatam, Ö.(1999). *Kamu Maliyesi*, Altıncı Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara
- Ulusoy, A.(2003) *Maliye Politikası*, 2.Baskı, Celepler Matbaacılık, Trabzon

- Ulusoy, A. (2004). *Maliye Politikası*. Celepler Matbaacılık.
- Ulusoy, A. (2017). *Devlet Borçlanması*. (Gözden Geçirilmiş 10. Baskı) Umuttepe Yayınları .
- Ulusoy, A., & Küçükkale, Y. (1996). Türkiye’de Dış Borçların İktisadi Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkisi. *Ekonomik Yaklaşım*, 7(21), 13-25.
- Ulusoy, A., Karakurt, B., & Akbulut, E. (2016). Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye’de Yükseköğretimin Gelir Eşitsizliğini Giderici İşlevi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(2).
- Uysal, D., Özer, H., & Mucuk, M. (2009). Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1965-2007). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(4). <https://scholar.google.com.tr> adresinden 15.08.2018 tarihinde alınmıştır.
- Üstünel, B.(1988). *Ekonominin Temelleri*, 5. Baskı, İstanbul.
- Weisbrot, M., Baker, D., Naiman, R., & Neta, G. (2000). Growth May Be Good For The Poor-But Are IMF and World Bank Policies Good For Growth. *Washington, DC: Center for Economic and Policy Research*.
- Were, M. (2001). *The Impact of External Debt On Economic Growth in Kenya: An Empirical Assessment* (No. 2001/116). WIDER Discussion Papers//World Institute for Development Economics (UNU-WIDER). <https://scholar.google.com.tr>, adresinden 29.10.2018 tarihinde alınmıştır.
- World Bank (2019). GDP Growth (annual %). World Development Indicators. World Bank,Data.<https://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.KD.ZG&country> 22.04. 2019
- Yanar, R., & Şahbaz, A. (2013). Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(3).

- Yayla, Y. E. (2018). Vergilerin Ekonomik Kalkınma Üzerinde Etkisi: Avrupa Birliği Geçiş Ekonomileri Örneği, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, S. (2006). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları İçindeki Yeri (Eskişehir örneği). *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Yılmaz, G. A. (2006). Türkiye'de Gelir Vergisi Tarifesinde Meydana Gelen Değişikliklerin Vergilendirmede Adalet İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi. <https://scholar.google.com.tr> adresinden 29.10. 2018 tarihinde alınmıştır.
- Yücel, D.(2011).Gelir Dağılımı Teorileri ve Politikaları: Türkiye’de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr> adresinden 01.02.2018 tarihinde alınmıştır.
- Zerenler, M. (2004). Devletin Dış Borçlanmasının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 186-214.
- Jong-Il, Y., & Dutt, A. K. (1996) “ Government Debt, Income Distribution and Growth”, *Cambridge Journal of Economics*, 20(3): 335-351.